

BOTOS ERNŐ

Az eredetvédelmi rendszer kialakulása és szerepe a

szőlő- és bogazdaságban

kandidátusi értekezés

1990

Tartalomjegyzék

	oldal
1. Bevezetés	1
2. Célkitűzés	8
3. Irodalmi áttekintés	11
3.1. Az eredetvédelemi rendszerek, a kataszterek és az információs rendszerek irodalma	12
3.2. A kapcsolódó ökonómiai és gazdaságpolitikai irodalmak	26
3.3. A módszer irodalma	35
4. Az eredetvédelem, a kataszter és az információs rendszer fogalma és definíciója	39
5. A szőlő- és bortermelés kataszterei, információs rendszere és eredetvédelmi rendszere	53
5.1. A szőlő- és bortermelés kataszterei	54
5.1.1. A szőlő termőhelyi katasztere	54
5.1.2. A szőlőültetvények és a szőlő katasztere	59
5.1.3. A borkataszter	65
5.2. A szőlő- és bortermelés információs rendszere	68
5.3. Az eredetvédelmi rendszer felépítése	77
6. Az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepe és hatása	89
6.1. Az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepe a borgazdaság szerkezeti átalakításában	89
6.1.1. A szőlő- és bortermelési modell gazdasági szerkezete	91
6.1.2. A vertikumi modell vizsgálati anyaga és módszere	98
6.1.3. Következtetések az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepére	101
6.2. Az eredetvédelem, a kataszter és az információs rendszer kapcsolata a termelés kultúrájával	112
6.3. Az eredetvédelmi rendszer és a piac kapcsolata	107
8. Összefoglalás	115
Irodalom	
Mellékletek	

1. Bevezetés

A világ szőlő- és bortermelése a 70-es években kiteljesedő és még ma is létező túltermelési válság óta sokat változott. A válság hatása különböző módon és mértékben, de minden bortermelőt érint. A változás új szabályzórendszerek kialakulását és elterjedését, új integrációs formákat és piaci szerkezetet eredményezett.

A fejlődés és a fejlesztések mozgatórugója a piac. A túltermelés első hatása a piac differenciálódása volt. Kettévált a minőségi borok és az asztali borok piaca. A differenciálódás alapja a termék minősége, analitikai és biológiai értéke volt. Ma már a bor világpiacának további változása figyelhető meg. Külön beszélünk a különleges borok ("fine wine"), általában a borok és az olcsó borok piacáról. Ez a tagozódás már nem elsősorban az analitikai értéket veszi alapul, hanem gazdasági és piaci szempontokat. Az árkategóriák mögött eltérő termelési tradíciók, eltérő termelési kultúra és eltérő gazdasági szabályozási formák húzódnak meg.

A túltermelési válságot ugyan nem oldotta meg teljesen a piac átalakulása, de annak hatása lokalizálódott. A piac differenciálódásával a túltermelés már nem érintette a minőségi borok, majd a különleges borok /Napa borok, Chianti, Asti, Jerez stb./ kategóriáit. Ugyancsak kevésbé érezhető a válság a borok piacán általában, annál inkább az olcsó boroknál. Ilyen módon a boroknak csak egy részére korlátozódik a válság és ezzel a piac nagyobb része védetté válik.

A különleges borok kategóriájába nem könnyű bekerülni. csak olyan boroknak sikerül, amelyeknek történelmi jó híruk mellé nagyon erős piaci védelmet építenek ki. Termelésük nagyon erősen szabályozott és védett. A másik két piaci kategória már több átmenetet és átfedést megenged.

A borpiac további és fontos vonása az egységes világpiac kialakulása. Még ma is lehet kisebb piacokat találni, amelyek többé-kevésbé a világpiactól függetlenül, saját törvényeik alapján működnek, de egyre kevesebbet. A tendencia őket sem kerülheti el. A világpiac erősödéséből következik egyrészt a már említett differenciálódás, másrészt az erős nemzetközi integráció. A világ borpiaca csak bizonyos értelemben szabad piac, hiszen a nagyon erős szabályozás és integrálás jellemzi már.

Mindez kapcsolatba hozható az "új világ", az új bortermelő kontinensek fejlődésével. Ausztrália, Dél-Afrika és az Egyesült Államok nemcsak a fejlett szőlő- és bortermelésük, hanem egyre meghatározóbb borkereskedelmük révén is alakítják a piacot. Ekkor még nem említettük, Új-Zélandot, vagy a kevésbé fejlett, de biztató jövő elé tekintő dél-amerikai szőlő- és bortermelést. A Közös-Piac igen fejlett és erős integrációja ma már nem az egyetlen integrációs forma. Az említett kontinensek hasonló módon, vagy éppen agresszívebben kívánják érvényesíteni termelési és piaci érdekeiket. A regionális struktúra nemzetközi méretekben is változik, Európa szerepe továbbra is meghatározó, de észrevehetően csökken.

A nemzetközi integráció fejlődéséből adódóan olyan szabályozási

rendszerekre van szükség, amely a termelést és annak gazdasági oldalát is kézben tartják. A túltermelés ténye, a megváltozott piac ezt igényli. Ezeknek az igényeknek felel meg az eredetvédelmi rendszer. Elterjedése a túltermelési válsággal hozható kapcsolatba, a piac differenciálásának és a nemzetközi integrációnak a legátfogóbb eszköze. Az eredetvédelem a termelés tényezőinek, mint termőhely, fajta, technológia stb. harmóniáját hangsúlyozza.

Elterjedése érthetően a 70-es és 80-as évekre tehető, ahol az érték növelése már nem a termék mennyiségének növelésével, hanem jól megtérülő többletráfordításoktól remélhető. A fejlesztés nem egy tényezőre szorítkozik csupán, hanem a technológia egészét, sőt a piaci tényezőket is magában foglalja. Az eredetvédelmi rendszerek tehát magukban foglalják a termelést nyilvántartó regisztrációkat, amilyenek a kataszterek és az információs rendszerek. Az eredetvédelmi rendszereknek regionális (horizontális), vertikális, nemzetközi és időbeli dimenziója is van. Az utóbbi könnyen belátható, ha arra gondolunk, hogy az évjáratok megfigyelése és értékelése milyen nagy szerepet kap a borpiacon. Az eredetvédelmi rendszerek kialakulása a világ szőlő- és bortermelésének realitásai közé tartozik annak ellenére, hogy a tradíciók és a régiók függvényében eltérő koncepciókkal és formákban működhetnek.

Az eredetvédelem mint fogalom különbözik az eredetvédelmi rendszer fogalmától. Az előbbi esetben csak egy termelési aktusról van szó. Eredetvédelem az, ha példának okáért a származás helyének megfelelően nevezik el a borokat, de eredetvédelmi rendszerről ekkor még nem lehet beszélni. Az utóbbi esetben a termelés csaknem minden

tényezője ellenőrzött és elsősorban gazdasági megfontolások miatt. Az eredetvédelem része az eredetvédelmi rendszernek, de utóbbi céljaiban is azt jóval meghaladja. Az eredetvédelemnél a korrekt technológia, vagy a megfelelő technológiai elemek a fontosak. Az eredetvédelmi rendszernél pedig a termelés egészének, a gazdálkodásnak az ellenőrzése és szabályozása a tét. Az eredetvédelem tehát technológiai fogalom, az eredetvédelmi rendszer pedig gazdasági tartalommal bír elsősorban.

Magyarországon az eredetvédelmi rendszer elemei, azaz az eredetvédelem, elismerten hosszas történeti múltra tekintenek vissza. A hegyközségek kialakulása, a Tokajhegyaljai zárt borvidék kialakulása, az 1950-es években kidolgozott szőlő monográfiája, vagy a legutolsó említésre méltó esemény a szőlő termőhelyi katasztere a 80-as években nemzetközileg is elismert úttörő munkák voltak.

Ennek ellenére ma hazánkban nincsen eredetvédelmi rendszer. Nem létezett a termelők regionális autonómiája, ami a rendszer működésének elengedhetetlen feltétele. A direkt szakmai irányítás, a közigazgatási határokra, megyékre lebontott szakmai irányítás nem segítette elő az eredetvédelmi rendszer kialakulását.

Hasonló mondható el a technológiák fejlesztésére is. Az "egytenyezős" fejlesztési modell, ami addig hazánkban uralkodó volt, a termelés csak egy-egy elemének fejlesztésével kívánt eredményt elérni. Először a tápanyaggazdálkodás fejlesztése, később a fajták váltása, majd újabb és újabb művelésmódok elterjesztése volt a feladat. Később a 80-as évek elején került sor a termőhely

fontosságának a felismerésére. Ezek a fejlesztések nem voltak minden eredmény nélkül, de hatásuk korlátozott volt. Korlátjuk éppen abban rejlik, hogy egy tényezőre koncentrált és számításon kívül hagyja a tényezők /elemek/ interakcióit. A szőlő- és borkészítésben pedig ennek hatalmas jelentősége van. Nemcsak a szőlészeti és a borászati között nem volt meg a megfelelő harmónia, hanem a szőlészeten és a borászatban belül is egymástól elszigetelve vizsgáltunk és fejlesztettünk területeket.

Az eredetvédelmi rendszer kialakítása zavarta volna az export-import monopóliumot, csakúgy mint az export tevékenységünket. Az alacsonykiszerezésű termékek, legtöbbször a hordósborok, nem igényelték az eredetvédelmi rendszerek szolgáltatásait. A legnagyobb felvevő piac a szovjet piac, mennyiségi piac. A nyugati exportunknál is többnyire folyóbort adtunk el alacsony áron. Ebbe a piaci munkába nem illett bele a védett eredetű termék, amely magasabb árat és differenciáltabb termékszerkezetet alakított volna ki. A korábbi időszakokra olyan jellemző "tömegeladást" zavarta volna meg.

Magyarország érzi a túltermelési válság hatásait, de a megfelelő válaszokat még nem hozta meg. A korábbi fejlesztési és gazdaságpolitikai irányítás már felélte tartalékait, de az új nem alakult ki. Ez okozza a késést és a lemaradást, ami a világszínvonalhoz mérten jelentősnek mondható. Lassan egy évtizede az ágazat útkeresése a jellemző, nem pedig a nemzetközi tendenciát követő fejlesztési és ágazatirányítási modell kialakítása. A fagykárok és a szovjet piac krízise sokkal inkább tünete, mintsem okozója az ágazat problémáinak.

További erőfeszítéseket nemcsak a piac bővítése, hanem a piaci pozíciók megőrzése is igényel. Az ágazat regionális, strukturális szerkezetének fejlesztése, az ágazat regionális rendszerének kialakítása, az export és marketing tevékenység új alapra helyezése nem az ágazat bővítésének, hanem a szintentartásnak is a feltétele. A szektorok átalakulása, az integrációk fejlődése egy új fejlődési szakasz lehetőségét hordozzák magukban. A horizontális integráció helyett a vertikális és a nemzetközi integrációra kerülne a hangsúly. A monopóliumok helyett, a regionális szakmai autonómia, az egytényezős fejlesztési modell helyett pedig a komplex ágazati fejlesztés jellemezhetné az elkezdődő új szakaszt.

Erre nagy szükség lenne, hiszen az ágazat fontossága aligha kérdőjelezhető meg. A magas export ráta továbbra is része marad az ország pénzügyi, gazdasági mérlegének, a növekvő turizmus a kulturált szőlő és bortermelést igényli, tradícióink azok gazdaságos megtartását követelik. Az ágazat úttörő szerepet játszhat a privatizációban, a szektorok egészséges integrációjának kialakításában, a regionális autonómia kialakításában.

Erre ma nagyobb lehetőség van mint bármikor korábban. A fejlődés megkerülhetetlen lépése az eredetvédelmi rendszer bevezetése. Ha az ágazatot differenciáltan akarjuk fejleszteni, akkor ennek egyik eszköze az eredetvédelmi rendszer. Bevezetése nem totális, azaz nem az egész ország területére terjedne ki, hiszen akkor nem kevésbé differenciálna a régiók, borvidékek és a termékek között. Működtetését egyébként is csak bizonyos termelési színvonal felett

lehet ajánlani a megtérülés reményében.

Az ágazati feladat tehát nem kevés, ki kell alakítani a magyar sajátosságokon, de a nemzetközi tendenciát fő vonalakban követő gazdaságpolitikát, mindenekelőtt a piaci célokat figyelembe véve. Ennek a feladatnak egy, de igen fontos része az eredetvédelmi rendszer bevezetése, fejlesztése majd működtetése.

2. Célkitűzés

A kandidátusi munka az eredetvédelmi rendszer magyarországi kialakulásával és bevezetésével, illetve annak gazdasági szerepéről értekezik. Fontos feladat a rendszer kialakulásának figyelemmel kísérése, mert az eddigi munkák sok esetben iránymutatóak és meghatározóak. Ez vonatkozik a meglévő tradíciókra csakúgy mint a közelmúlt fejlesztési eredményeire. A kataszteri munkák, az információs rendszer kialakításában elért eredmények részei lesznek a bevezetésre javasolt eredetvédelmi rendszernek. A rendszer elemei és egységei már a rendszer végső formáját is jelezhetik.

Az eredetvédelmi rendszer fogalma és célja nem közismert az ágazatban dolgozók körében sokszor találkozhatunk félreértelmezéssel és a fogalmak összekeverése is gyakori. Éppen ezért a dolgozat egyik célja az, hogy az eredetvédelmi rendszer célját, fogalmát és a kapcsolódó területeket definiálja. Több olyan szakmai kifejezést találunk, amely értelmezése a rendszer bevezetésével megváltozik. Pl. a "borvidék" nemcsak, hogy más jelentéssel fog bírni, hanem az ágazatirányításban betöltött szerepe is meg kell, hogy változzon.

A dolgozat további célja, hogy az eredetvédelmi rendszer szerkezetére vonatkozóan egy megalapozott koncepciót írjon le. A rendszer elemeiben tovább fejlődhet, de kardinális kérdésekben állást kell foglalni. Pl. ilyenek tekinthető, hogy milyen legyen az intézményrendszere, vagy milyen nemzetközi példát kövessen a felépítés és a működtetés. Ebben a kérdésben végleges álláspontra kívánok jutni, ugyanakkor tudható, hogy a további folyamatos

fejlesztés az eredetvédelmi rendszerek sajátosságai. A részletekben további kutatások és fejlesztések szükségesek. Az rendkívül fontos, hogy a rendszer felépítésénél tisztázzuk, hogy a fajta az eredetvédelmi rendszer egyik legfontosabb szabályzott eleme, vagy nem. Természetesen az lesz, de az, hogy hány fajta és milyen arányban természetű majd egy adott eredetvédelmi körzetben, az csak a rendszer ottani bevezetésénél felmerülő kérdés.

Mivel az értekezés tárgyának számos kapcsolódási pontja van más tudományterületekkel, így azokkal csak olyan mértékben kívánatos foglalkozni, amely a rendszer magyarországi formájára és bevezetésére nagy hatással lehet. A téma valóban interdiszciplináris, hiszen szőlészeti, borászati, jogi, kereskedelmi, gazdasági, biológiai, analitikai és egyéb oldalai egyaránt megtalálhatjuk. Ennek megfelelően több tudományág szakemberei érezhetik sajátjuknak az eredetvédelmi rendszerek problémáját. Az írás körülhatároltan csak a kialakulással, a felépítéssel és bevezetésének gazdasági kérdéseivel foglalkozik. A dolgozat tehát nem lépi át az ágazat határait, de egyetlen rész kérdést sem akar az eredetvédelem rendszerének egészétől elszigetelten vizsgálni.

Az eredetvédelmi rendszer fő célját tekintve gazdasági, illetve gazdaságirányítási rendszer. Nem kerülhető meg az a kérdés, hogy mi a szerepe a magyar borgazdaságban és bevezetése milyen hatással lehet az ágazatra. A kérdés megválaszolásához egy ágazati modell kialakítása látszott célszerűnek. A modell feladata kettős. Egyrészt segít megérteni és megértetni az eredetvédelmi rendszer és elemeinek felépítését, kapcsolatrendszerét, ágazati szerepét. A dolgozatban

használt fogalmak is a modellen válnak vizuálisan is értelmezhetővé. Ugyanakkor a modell lehetőséget biztosít bizonyos számítások elvégzésére, amely pedig az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepére vonatkozóan adhat fontos válaszokat.

Az értekezés következtetése egy javaslatban fogalmazódik meg, amely a rendszer bevezetésére, annak ütemezésére és alternatívájára vonatkozik.

A téma komoly nemzetközi és szerény hazai irodalommal rendelkezik. Ezért igen fontos, hogy mind a kialakulást, majd a rendszer leírását a nemzetközi gyakorlat, az ott tapasztalható tendenciák bemutatása és az adaptációs lehetőségek kritikai áttekintése után tegyem meg.

3. Irodalmi áttekintés

A nemzetközi szakirodalomban az ágazat komplex szabályzó rendszereivel kapcsolatos első írások először a hatvanas években jelentek meg. A területet két oldalról közelítették meg, majdnem egyszerre, egymástól függetlenül. A szőlőtermő vidékek, a borvidékek technológiai és a regionális szabályozásból indultak ki, a biológiai alapok igen alapos számbavételével. Mindez összefüggésben volt a minőségi és a tömegborvidékek kezdődő differenciálódásával. Az ökológiai, termőhelyi különbségek erős piaci tényezőkké váltak. A másik szempont a probléma megközelítésében éppen ez, a piac. A lassan észrevehető túltermelés, a növekvő nemzetközi integráció igényelte a normatív, átfogó, integráló és egyben szabályzó rendszereket.

Ez a sokoldalúság az irodalmak jellegében is tükröződik. A technológiai, a borászati, a biológiai, az ökológiai, vagy a szőlészeti megközelítés is helyénvaló és gyakori. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy mindegyik gondolatmenetnek a vége valamilyen piaci, ökonómiai és termeléspolitikai konklúzió. Az ágazati termelési szisztémák nemzetközi gazdaságpolitikai rendszerekben öltenek testet.

A magyar irodalom az 50-es években lépést tartott a nemzetközi színvonallal. Ezek után hosszú kihagyás következett, majd sokáig csak a nemzetközi tapasztalatok hazai ismertetésére vállalkozott. Később egy-egy részterület kidolgozása is megtörtént. Ezzel párhuzamosan az ágazat szabályozásával, gazdaságpolitikájával is foglalkozó publikációk lassan gyarapodtak.

3.1. Az eredetvédelem, a kataszterek és az információs rendszerek irodalma.

Az eredetvédelem nemzetközi gyakorlata kezdetben a borkategóriákból indult ki /Ásvány, 1988/. Az E.G.K. a minőségi borokat V.Q.P.R.D. /vins de qualité produits dans des régions délimitées/ elnevezéssel látja el. Ez további három kategóriát takar. Tájjelegű bor /vin de pays, Landwein, denominazione di origine semplice/, a védett minőségi bor / A.O., Qualitätswein, D.O.C./ és a különleges védett borok / A.O.C., Qualitätswein mit Pradikat, D.O.C.G./. Az NSZK-ban, Ausztriában és nálunk az utolsó csoportban több típus is fellelhető, mint Kabinett, Spatlese, Auslese, Beerenauslese, Trockenbeerenauslese, Eiswein, hogy csak a közismert német neveket soroljuk fel.

Az O.I.V. 1947-ben fogadta el az eredetvédelem definícióját, a Lisszaboni Megegyezés 1958-ban született meg. Az E.G.K. a saját rendeletét a minőségi borokra vonatkozóan 1970-ben hozta meg. A szerző az országokat aszerint csoportosítja, hogy az eredetvédelem rendszerét milyen formában és céllal működtetik. A olasz országos információs rendszer ismertetésénél a kereskedelmi kamara és a CERVED szerepét hangsúlyozza. Az előbbi a termelőket integrálja, az utóbbi pedig a kamarát és a területi inspektorokat kapcsolja össze.

Az eredetvédelem és a kataszterek meghatározásával, működésük, funkciójuk körülírásával széleskörűen foglalkozik a nemzetközi irodalom. Az eredetvédelem a legsokoldalúbb rendszer a szőlőtermelésben /FREGONI, 1985/. Ez azzal bizonyítható, hogy a

rendszer a termelés gazdasági és technológiai részét is jól szabályozza. A technológia főbb elemeit ellőrzi, a vertikum egészét átfogja. Nézete szerint a termőhely, a fajta, a bor karaktere illetve a borászati technológia az, amit feltétlenül szabályoznia kell a rendszernek. Így viszont a rendszer a horizontális és a vertikális integrációnak is az alapját képezi. Hozzá kell tennünk, hogy munkájában kevesebb szó esik az évjáratról. Olasz szerző lévén, a mediterráni országokban az ökológiai faktorok kisebb ingadozást mutatnak, mint pl. nálunk vagy Ausztriában, Svájcban illetve az NSZK-ban. Ezt a szerző figyelmen kívül hagyja, de mi nem tehetjük meg.

Az eredetvédelem definíciója több oldalról is megközelíthető. Jogi és technikai szempontokat különböztet meg, amelyek kiegészítik egymást. Erről TINLOT /1987/ ír, aki a kérdés egyik legátfogóbb nemzetközi ismerője. A gyakorlatban két nemzetközi definíció létezik. Az O.I.V. meghatározása azon borok hírnevére és használatára /technológiájára/ teszi a hangsúlyt, amelyek minősége és egyéb tulajdonságai emberi és természeti tényezőkből fakad. A meghatározás így tulajdonképpen a származáshely elnevezésének szükséges gyakorlatát írja le. A lisszaboni egyezmény szerint csak az emberi és a természeti tényezők a fontosak, kiemelve a természeti környezet tükrözését az elnevezésben. A két definíció nem mond ellent egymásnak, de a hangsúlyban különbség van. Elsősorban abban, hogy a technológia milyen mértékben legyen szabályozott, és ki nem mondva, de az évjárat szerepét is eltérően veszik figyelembe.

Az eredetvédelem, visszanyúlik az egyiptomi, görög és a római

időkre. Ezek után nem szabad csodálkozni, hogy mára, mind nemzetközi kormányközi szervek /O.I.V./, mind gazdasági közösségek /Közös Piac/ is felvállalják a programot /TINLOT, 1989/. A rendszer kiépülésének három, egymást követő lépcsője van.

- Az első, amelyben a termék származásának a helyét jelölik meg.
- A második lépcső, amikor az eredet összekapcsolódik a minősített természeti és emberi tényezőkkel.
- A harmadik fok az, amikor a földrajzi eredet mellé a technológiai eredet kapcsolódik. Pl. Asti nemcsak földrajzi, de technológiai eredet is, hasonlóan a Sekt, Ouzo termékekkel.

Ezen fokozatok időben és térben egymás mellett is előfordulhatnak.

A tradicionális eredetvédelemhez tartozik a névhasználat alakulása is. Ha kapcsolata erős az eredetvédelem szabályzott elemeihez, akkor jogilag nemcsak véd, hanem a piaci szabályozó szerepe is igen jelentős.

Az eredetvédelem használatát ki kell terjeszteni a szőlőből készült alkoholokra és égetett szeszre is. A brandy, az armagnac, a grappa ugyanúgy igényt tart a rendszer szolgálataira, mint a bor /KOURAKOU-DRAGONAS,1988/. Ezzel kapcsolatban a vita igen éles és világméretű. Az amerikaiak úgy vélik, hogy a borpárlatok és a borok rendszere teljesen más. Mások az ellenőrzési pontok, nem szabad a kettőt keverni. A franciák amellet vannak, hogy egy rendszer fogjon át minden terméket. Mindkét fél piaci okok miatt vélekedik így, ennek ellenére az amerikai állásponttal kell egyet érteni. Hazánkban viszont a pezsgőt szükséges ide sorolni, amely terméknek szintén

szüksége van az eredetvédelmi szabályozásra.

Az írás ki nem mondott és le nem írt lényege nagyon fontos. Eszerint, az eredetvédelem a termékek közötti piaci differenciálást is elvégzi. Ezt úgy tudja megtenni, ha minél több termék védett, azaz paraméterei szabályozottak és állandóak. A másik igen fontos gondolat az, hogy nem minden terméknek kell védett eredetű terméknek lenni, tehát a rendszer nem totális rendszer. Ahol nincs védelemre érdemes természeti, technológiai és emberi tényező a termelésben, ott gazdaságilag sem indokolt az eredetvédelmet kérni.

A kataszterek és az eredetvédelmi rendszerekkel két nagy, az O.I.V. által szervezett nemzetközi konferencia is foglalkozott. 1980-ban Alessandria-ban, majd 1987-ben Jerez de la Frontera-ban találkoztak a szakemberek. Mindkét esemény tág teret biztosított a kérdéskör kapcsolódó területeinek a taglalására is. A jogi, a termőhelyi, a fajta, a kataszteri, a piaci, a kereskedelmi, az elnevezési és a gazdasági kérdések mind sorra kerültek.

Alessandria-ban a rendszer önkéntességéről többen is szóltak. Az állam tehát csak a kereteket adja meg, de a termelőknek és az önkormányzatuknak kell dönteni, hogy vállalják-e a rendszer működtetését és az azzal járó előnyöket és nehézségeket. Szintén elemezték azt a jelenséget, hogy Latin-Amerika, Dél-Afrika, Kalifornia és Ausztrália milyen komoly mértékben tette magáévá a nemzetközi ajánlásokat. A nemzetközi integráció kiszélesedésének a kora ez, amely nem független a túltermelés visszavonhatatlan és állandósuló jelenségétől sem.

Az alessandriai konferencián WERNER a kataszterek ökonómiai vonatkozásait emelte ki, HIGGINS az Egyesült Államok szabályzó rendszerét mutatta be. NEUHAUS ugyanezt tette Svájjal, HAMIMAZ Marokkóval, CAMILLA a világ legnagyobb nemzeti eredetvédelem, az olasz rendszer fejlődéséről szolt, FREGONI a termőhely kataszter minősítési rendszeréről tartott előadást. POUGET a védett eredetű fajták kiválasztását elemezte, CALO a védett eredetű borok kereskedelmi arányáról szolt. Az egyik legteljesebb előadás YRAVEDRA nevéhez fűződik. A kataszteri és az eredetvédelmi rendszerek minden fontos pontját érintette, mint pl. termőhely, a földrajzi elnevezés, a fajta, a termés minőségének és mennyiségének szabályozása, a mikroörszet és a régió kapcsolata. A konferencia munkájának befejezéséül ajánlásokat dolgozott ki.

A spanyol konferencia 1987-ben tovább pontosította az eredet védett termelés lehatárolásának módját és szempontjait. Eszerint a termelés szabályozásánál mindenképpen ki kell térni a termőhely, a fajta, az elnevezés, a termés mennyisége és minősége, a borkarakter leírására. Hiányosságnak ítélem, hogy az évjárat és a borászati technológia ismertetését kevésbé szorgalmazták. Mindez a kataszterekben kerül leírásra. Ilyen módon jön létre a termelés tényezőit és működtetését tekintve egy homogén területi és gazdálkodási egység. Ezt nevezhetjük a katasztereken alapuló, egy sajátos információs rendszerrel szabályzott és ellenőrzött eredetvédelmi örszetnek. A konferenciákon érezhető a kontinensek és a régiók eltérő érdekei, de először nyilvánul az a nemzetközi összefogás, amely napjainkban is jellemzi a témakör képviselőit.

A konferencia összefoglalója kiemeli, hogy az eredetvédelem létrehozásában régióktól függetlenül a rendszer alapelveit illetően azonos, vagy hasonló motivációk dolgoznak. A nemzeti, regionális sajátosságok megtartása mellett jó remény mutatkozik a közös alapelvek kidolgozására és elfogadására. Rá kell mutatnom, hogy hazánk számára is ez a járható út, az erősödő nemzetközi integrációba hatékonyan bekapcsolódni.

A horizontális kiterjedésű kataszterek, a vertikális működésű információs rendszerekkel összekapcsolódva alkotják a már három dimenziós rendszert, hiszen a fejlesztés során az idő dimenziója is kapcsolódik, mivel valóban dinamikus rendszerről van szó. Ezt jól érzékeltetik azok a bortérképek, amelyek a világ borvidégeit dolgozzák fel. JOHNSON /1985/ kötete minden országnál külön térképi lehatárolással jelzi ezeket a területeket /1.sz. melléklet./. Emellett az ott termelt és védett termékek listáját is megadja. Mondhatjuk, hogy ez maga a termelés differenciálása vagy szelektálása és valóban így van. Tegyük hozzá, hogy nagyon szigorú, önként vállalt, gazdasági érdekből fakadó tipizálása. A szerző hosszasan és meggyőzően ír a borvidéki bemutatásai során arról, hogy itt nemcsak területi lehatárolásról van szó, hanem ennél jóval többről. A származáshely elnevezése mögött a termelés erőforrásainak meghatározott színvonala és struktúrája található. Tulajdonképpen egy-egy egymástól jól megkülönböztethető termelési típusról beszélhetünk. A gondolatmenetében a vitatható pont az, amikor az eredetvédelmi rendszert a származáshely elnevezéséből vezeti le. Az csak egy és nem is legfontosabb eleme a rendszernek. Vitathatatlan piaci szerepe mellett elsősorban jogi kérdésként szokott felmerülni.

piaci szerepe mellett elsősorban jogi kérdésként szokott felmerülni.

DEBUIGNE /1989/ legújabb borlexikonjában a fogalmakat értelmezi.. Véleménye szerint, szerintem helyesen, nem szabad összekeverni az országok borkategóriáit a termék védettségének kategóriáival. Az első a termék biológiai analitikai minőségét adja meg. Pl. asztali bor, pezsgő, spumante, vagy spatlese stb. Az utóbbi azonban, nemcsak a termék kategóriája, hanem a termelés kategóriája is, és mint ilyen elvileg minden terméken belül is előfordulhat. A franciáknál így létezik "Appellation d'Origine Contrôlée" /A.O.C./ a védett termelés, és a A.O.simple /A.O.S./ ami nem védett. Az elmélettel szemben azonban éppen a franciák, akik a gyakorlatban csak a minőségi borokra alkalmazzák az eredetvédelem rendszerét.

Olaszországban, hasonló elvek alapján, de kicsit más kategóriákat használnak. A "Disciplinari di produzione vini a denominazione di origine controllata" /1971,1982/ című, a rendszert leíró hivatalos kiadványból a következőket tudhatjuk meg. A védett termékek között is két kategória van. A D.O.C. /denominazione di origine controllata/ védi a termőhelyet, a fajtát, a terméket. A D.O.C.G / D.O.C. garantita/ a minőséget is garantálja, amennyiben az évjáratot is figyeli és a nem megfelelő minőségű évjáratot kizárja a rendszerből. A rendszer leírásánál a működtetés mechanizmusát is megláthatjuk. A mezőgazdasági minisztérium mellett működő hivatal az országos törvényességi és szakmai összehangolást végzi el, a felügyeletet pedig a területi instruktorok. A rendszert azonban a termelők és azok önkormányzata hozza létre és gondoskodik a működtetésről. A leírást a termékek, a fajták, a termelők, a

területek és a termőhelyek ismertetése, azaz katasztere egészíti ki.

Hazánkban kiépített eredetvédelmi rendszer nem működött és jelenleg sem működik. Pedig az eredetvédelem területén a Tokaji borvidék szabályozása kapcsán őseink sokáig irányt mutattak a világnak. Az első törvény 1252-ből való és az 1741-es majd az 1798-as törvények is részletes szabályozást irtak le a borvidékre vonatkozóan. A zárt borvidék az 1801-ben született megyei határozattal jön létre, amely a borvidékek községeit meghatározza illetve az aszu, az esszencia, a fordítás és a másolás technológiáját pedig leírja. Az 1893-as, és az 1896-os rendeletek pedig tovább finomítják a borvidék szabályozását. Meghatározzák a három fajtát, a Furmint, a Hárslevelűt és a Muscat Lunel-t mint termesztendő fajtaikat. 1908 és 1924 újabb fontos évszámok a Tokaji borvidék számára. A tokaji bor minősítésére, a puttonyos mértékegység véglegesítése történik meg.

A Tokaji borvidék szabályozásánál az eredetvédelmi rendszer működésének a feltételei létrejönnek. A borvidék határait szigorúan leírják, meghatározzák a termesztendő fajtaikat és a borkészítés módját, illetve a borok minősítését is részletesen szabályozzák. Azaz a termőhely, a fajta és a technológia, mint ellenőrzési és szabályozási pontok már léteztek. Amivel mégis kevesebb az eredetvédelmi rendszernél az az, hogy hiányoznak a kataszterek, valamint a rendszer gazdasági szabályozási funkciója gyenge.

Az irodalmakból is kitűnik, hogy a rendszer eredményes működtetéséhez egy jól kiépített információs rendszer, és annak

elméleti eredményei is szükségesek. Információs rendszer nélkül nem lehet eredetvédelmi rendszert felépíteni. Ezen a téren számomra, az egyik legteljesebb munkával BLACKIE és DENT /1979/ rendelkezik. A mezőgazdasági információs rendszereket ismertetve és csoportosítva több, a szőlő- és bortermelésben is hasznosítható megállapítást tesz.

Az információs rendszerek különböző csoportokba sorolhatók. Beszámolnak farm /gazdálkodási vagy technológiai/ és marketing információs rendszerekről, hangsúlyozva, hogy ezek optimális esetben összekapcsoltan működnek. Leszögezik, hogy az információs rendszer működésének a mechanizmusa a "bemenet - feldolgozás - kimenet - ellenőrzés - visszacsatolás" folyamattal jellemezhető.

Az előbbi szerzők arról is írnak, hogy a folyamat két végpontja az adatgyűjtés és az operáció, azaz a termelés folyamatába való beavatkozás. A két pont között azonban nélkülözhetetlen folyamatok játszódhatnak le. Nevezetesen a kutatás, a tanácsadás és a hosszú távú döntések. Véleményük szerint az ágazat országos szintjének is szüksége van egy információs rendszerre, amiben az előbbieken említett stádiumok ugyanúgy szerepelnek. A farm /vállalati/ és az országos szint egymásra épül, de nem azonos az információ igény és az adatfeldolgozás sem, viszont információkkal egymást kölcsönösen kiszolgálják.

Az eredetvédelmi rendszert ezek alapján úgy is lehet értelmezni, hogy olyan inputtal rendelkező információs rendszer, ahol a bemenet paraméterei előre rögzítettek. Azaz a termőhely, a fajta, a technológia stb használata előre szabályzott.

Kutatói munkánk során merítettünk ebből a múból. Szigorúan betartottuk azt az intelmet, miszerint a rendszert a végétől kell felépíteni. Azt kell tudnunk először, hogy milyen információt akarunk a rendszertől kapni. Ezt én "mutató listának" nevezem. A szerzők azt írják, hogy ha a mutató listába, úgynevezett ellenőrző határokat és pontokat építünk be, akkor a rendszer automatikus ellenőrzési funkcióját is kiépítettük. Az ágazat nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy ha a termőhely, a technológia, a fajta, a bor előre limitált paramétereit építjük be, akkor ez a modell az eredetvédelemhez szükséges információs rendszer követelményeinek teljes mértékben megfelel.

A hazai információs rendszer irodalma lassan gyarapszik. Annál örvedetesebb, hogy több üzem is a kutatókkal együtt a rendszerek fejlesztésében is aktívan résztvesz. A borászatban NEMES /1987,88/ írja le eredményeiket, a rendszer mutatólistáját és az alrendszerek /szüret, pince, labor, palackozó/ kialakítását. A szőlészeti alrendszer jellegében eltér a borászatétól. Ültetvénykultúra lévén az éves és a halmozódó adatok, információk, az ökológiai adatok sokasága, a kisebb valószínűséggel számított eredmények jellemzik. Erről ad képet EMRI /1987,88/.

Az olasz szőlőtermelés fejlődésében a kataszterek rendszere és az eredetvédelmi rendszer a szerkezetváltás irányításának feladatát látja el /BÁLO és BOTOS, 1988/. Többek között a rendszereknek köszönhető a túltermeléshez való alkalmazkodás, az arányos területcsökkenés, a tömegborvidékek gyors termékfejlesztési

programja, az ökológiai adottságok mind jobb kihasználása. Az eredetvédelemben 1967-ben jegyezték be az első borokat, köztük volt a toscana-i "Est,est,est" vagy a sziciliai "Marsala". Ma már 146 bejegyzett boruk van. Ez az összes bortermésük közel 40%-a .

A spanyol kataszter és eredetvédelmi rendszer is hasonló. A jerez-i körzetben a helyi szervezet, a "consejo regulador" működése jelenti a kataszterei felvételezéseknek az alapját. A Közös Piacba történő belépés alkalmával több mint egymillió hektárra készült el kataszter. A munka igen hatalmas volt, mert az üzemméret kicsi, csupán néhány hektár. Az eredetvédelem termelői kezdeményezése, a működtetés inspektori ellenőrzése igen fontos /KECSKÉS, 1989/. A leírás szerint a védett eredetű körzet, igen homogén, technológiai szempontból is, hiszen egyazon termőhelyen egy művelésmód, három, maximum négy fajta, azonos metszésmód a jellemző. A gazdálkodást tekintve is hasonló a helyzet. A nemzetközi kapcsolatot és a hazai rendszer központi felügyeletét az I.N.D.O. látja el a kormány mellé rendelt helyzetben.

Az előbbieken regionálisan, vagy országosan kialakított, információs rendszerekről szóló irodalmakkal találkozhattunk. Az üzemi termelésirányítás céljait szolgáló információs rendszerek sem ritkák a nemzetközi gyakorlatban, még ha olyannyira üzemi titokként is kezelik használatukat. LUKÁCS /1988/ egy borászati információs rendszerről számol be. Az NSZK területéről, a borászatból származó példa nem véletlen. Egyrészt mert a borászat volt az a terület, ahol az információs rendszerek először terjedtek el. A szőlő átvétele, a készletek nyilvántartása, a házasítások optimalizálása nyújtotta az

első lehetőségeket a rendszerek bevezetésére. Ezen belül pedig a német termelők különösen élenjártak.

A hazai irodalom és a nemzetközi gyakorlatot ismertető példái után izgalmas feladat a hazai eredményeket számba venni. Nemcsak a szőlő termelésében, de az egész növénytermelésben a 70-es évek végén, a 80-as évek elején jutottunk el ahhoz a felismeréshez, hogy a további fejlődés korlátját az ökológiai lehetőségeink rossz kihasználása képezi. Ez az ökológiai potenciál, a földkészlet-gazdálkodásának kutatásához, majd párhuzamosan a szőlőtermelésben pedig a szőlő termőhelyi kataszterének létrehozásához vezetett el. Megtörtént a természeti erőforrásokhoz való alkalmazkodás szükségességének felismerése.

Furcsa paradoxon, hogy az 50-es években hazánk rendelkezett az egyik legkiválóbb, a nemzetközi igényeket is kielégítő szőlőkataszterrel. A munka abbamaradt, az ágazati programoknál nem vették figyelembe és mára ismét a lemaradásunk felszámolásán kell dolgoznunk. A szőlőmonográfiáról IRÁNYOSI /1956-58/ számol be. A példa értékű felvételező és minősítő munka az ország egészére kiterjedt. Az említetten kívül számomra igen nagy érték a munkában az is, hogy az eredmények térképen történő megjelenítése igen pontos, részletes és még ma is korszerű. A munka a termeléspolitikát is segíthette volna, ha figyelembe veszik. A minősítés során olyan kategóriákat használ /I, II, III osztályú, vagy jó, közepes, rossz/ amely a szőlőrekonstrukciót meg tudták volna alapozni. Az értékelő munka hibája az, hogy a szőlő termőhelyi és ültetvény kataszteret egy felvételezéssel oldja meg, így azok eltérő jellegét összemosza. Nem

jelenik meg külön a két kataszteri nyilvántartás. Értékelő módszerében különbözik a későbbi 80-as évek munkájától, de ez nem hiba, hanem csak jellegzetesség.

DIMÉNY /1981/ a termőhely szerepéről úgy ír, hogy hangsúlyozza, a termőhely a termelés biztonságán és a minőségen túl a termék "image"-t is befolyásolja. A szerző azt a gondolatot is megfogalmazza, hogy az ökológiai potenciál vizsgálata elvezet az ökonómiai potenciál vizsgálatához, a két terület szorosan kapcsolódik egymáshoz. GÓCZÁN /1980/ a termőhelyek tipizálásának és kategorizálásának elméleti alapjait vetette meg itthon. CSETE, HARNOS, LÁNG /1984/ az agroökopotenciál kutatásban ér el említésreméltó eredményeket. Az utóbbi két irodalom már elvezet minket a termőhelyek nyilvántartásának és minősítésének a kérdéséhez, azaz a termőhelykataszterhez. Ezt a gondolatmenetet viszi tovább PETRASOVITS /1984/ a földkészlet-gazdálkodásról szóló cikkében.

A szőlőtermelésben is ez az időszak az ökológiai kutatások ideje. A MÉM megbízásából a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet 4 éves munkája eredményeképpen 1982-re elkészül a szőlő termőhelyi katasztere és nem sokkal utána a gazdaságirányítás eszközüvé válik. A kataszternek egy matematikai alapokon nyugvó kettős értékelő rendszere van. Egy pontértékkal és egy csoportbesorolással történik a minősítés /CSENKI, 1983/. A kataszter igen sokoldalúan használható. Ennek alapján az ágazat ökológiai körzeteit is meg lehet határozni /BOTOS, POLÓNYI, 1989/, vagy borvidékenként az ökonómiai potenciállal összevetni az ökológiai potenciált /BOTOS és CSENKI, 1984/.

A hazai szőlő- és bortermelés teljes kataszteri kiépítésének a gondolata először 1985-ban vetődött fel / BOTOS, CSEPREGI, POLÓNYI/. Az ágazatban tapasztalható elhúzódó válság az elégtelen regionális szerkezet, a nem fejlődő vertikális integrációs formák készítették a szakembereket arra, hogy átfogó megoldásokban gondolkodjanak. Véleményünk szerint a termőhely katasztere mellett, az ültetvény- és a borkataszter létrehozása is sürgető feladat, a nemzetközi piac és a hazai termelés szabályozhatósága szempontjából egyaránt.

Az ökológiai kutatásoknál kezdetlegesebb és későbbi indulást mutat az információs rendszerek kialakulása és terjedése. Az információs rendszerek javasolt szerkezetéről KECSKÉS és CSENKI /1986/ nyújt átfogó képet. A rendszer szintjei mellett - mint üzemi, regionális, országos szint,- szó van a rendszer működésének tervéről is. Ebben a munkában is világosan látható, hogy a rendszer működésének a hatékonysága attól függ, hogy a rendszerbe mennyi és milyen bizonyosságú szakmai /technológiai, gazdasági stb./ összefüggést lehet beépíteni. Ezek az informatikai formába öntött törvények és összefüggések növelik a rendszer automatizmusát és hatékonyságát. Erre ad példát CSEPREGI /1985/ amikor a fitotechnikai mutatókat az ültetvény minősítés egyik eszközének tartja. Megemlíti, hogy a mutatók kiszámítása korszerű adatrögzítéssel és a számítógéppel felgyorsul. Emellett arra is lehetőség nyílik, hogy a kritikus határértékeket a rendszerbe tápláljuk és így az értékelés, az összehasonlító vizsgálat is automatikussá válik. A szakemberre az értelmezés és a döntés marad.

3.2. Kapcsolódó ökonómia és gazdaságpolitikai irodalmak.

Az eredetvédelem, a kataszter és az információs rendszerek sok vonzó, kutatási feladatot adó kérdéseket, és részletkérdéseket vetnek fel, de végső formájukban gazdaságpolitikai formákban jelennek meg és jelentésük abban csúcsosodik ki. Többek között ezért is fontos a kapcsolódó ökonómia és gazdaságpolitikai irodalmak áttekintése.

Mielőtt szerzőről szerzőre haladnánk, érdemes SHEA /1985/ munkáját áttekinteni, aki a szőlő és bor ökonómiai kutatásokról ad nemzetközi tájékoztatást. Véleménye szerint két témakör köré csoportosítható a munkák nagyobb része. Az egyik a piac, a másik a nemzetközi és a borvidéki integrációk, természetesen számos kapcsolódó területtel. A munkákat értékelve pedig megállapítja, hogy két olyan iskolát tud megnevezni, amelyeknek a tevékenységi köre a kontinensek határát is túllépi. Az egyik a geisenheim-i, a másik a montpellier-i műhely. A publikálás óta eltelt idő óta azonban más kutatóhelyek is megerősödtek a kérdéskör munkáiban. Mindenféleképpen meg kell említeni a Bolognai Egyetemet, vagy az Egyesült Államokban Cornell és Berkeley egyetemeket, amelyek szintén kontinensen túli hatással bírnak.

A német és a francia központ egyaránt a kibővített közös piaci integráción túl, a világpiaci kérdésekkel is behatóan foglalkozott. A németeknél KALINKE nevét kell megemlítenünk, aki a mediterráni országok közös piaci integrációjának elméleti alapjait kutatta. A franciáknál több egyenrangú kutató neve érdemel említést, BOULET,

LIFRAN, LAPORTE, ez a felsorolás azonban nem teljes. Más országokban SHEA egy-egy kutató munkásságát méltatja. Az Egyesült Államokban a Berkley Egyetemen tanító MOULTON-t, majd a Cornell - Egyetem professzorát WHITE-t említi, mint akik a merkantilista és monetarista iskola képviselői a szőlő és a bor ökonómia területén. Olaszországban PATUELLI, EYNARD, PAGELLA, FREGONI, Spanyolországban ALBISU, CADENAS MARIN nevét említi. Hozzá kell tennem, hogy mellettük számos kutató foglalkozik a nevezett területekkel más kontinenseken is. Ez azonban azt bizonyítja, hogy mennyire neves kutatók igyekeznek az ágazat gondjait orvosolni.

Mindenekelőtt FREGONI /1985/ könyvéből kell idéznem, hogy az ágazat általános problémáit megértsük. FREGONI ismerteti a Közös Piac regionális politikájának alapját képező zónákat. Északról délre, ökológiai szempontok alapján A, B, C zónákat és a C zónán belül pedig CIa, CIb, CII, CIII, alzónákat állítanak fel. Az állami és a nemzetközi intervenciókat e besorolás alapján készítik elő. A besorolás hasznosságával ma már vitatkozom. Számomra úgy tűnik, hogy az erősödő integrációk túlnőtték az említett regionális kategóriákat, gazdasági értelemben mindenképpen.

A fenn említett szerző a világ szőlőtermelésének az egyik fő problémájaként a túltermelést nevezi meg. A bajok orvoslását rövid, közép és hosszú távon képzeli el. Rövid távon a differenciált adózást, a cukor használatának eltörlését, a csemegeaszőlóból történő bor borkészítés tiltását tartja követendő irányynak. Középtávú megoldásnak a hamisítások elleni küzdelmet, az eredetvédelem kiterjesztését és a borminőség javítását tartja szükségesnek. A

munkánk kapcsán a legérdekesebbek a hosszú távú javaslatai. Ezek szerint elodázhatatlan a nemzetközi szabályozás megteremtése és a világpiac újraszabályozása.

A piaci helyzetet illetően MOULTON /1986/ a közös piaci és az amerikai verseny pozitív és negatív hatásait elemzi. Meglátásom szerint ma ez a világpiac egyik központi kérdése, s talán a legsúlyosabb. DEBUS /1987/ a világpiac struktúrájában látja a fő gondot, a hamisításokat nem szakmai és etikai, hanem egyszerűen gazdasági, szabályozási területnek tekinti. CASARES RIPOL /1986/ a világpiac árszabályozását igényli, míg mások pl. PAUL /1986/ a kartellek pozitív szerepét hangsúlyozza a piacon. MASSABRIO /1986/ úgy tartja, hogy a gondok a fogyasztás csökkenésére, a túltermelésre, az exportok stagnálására és ugyanakkor a termelői kapacitások növekedésére vezethetők vissza. DONADIO, BLANFORD, WHITE /1987/ a borkereskedelmet a nemzetközi pénzpolitikához kívánja kötni és jónak tartja, ha az olasz-amerikai export-import a dollár-lira árfolyam alakulásának függvényében ingadozik.

A borpiac alakulását sok szerző a nemzetközi integrációk függvényében vizsgálja. Mivel a borpiac erősen, igaz közvetlen eszközökkel, de szabályozott piac, a nézőponttal feltétlenül egyet kell érteni. ROCCA /1988/ az eredetvédelem rendszerét a GATT gazdaságpolitikájával kívánja összehangoltatni. GAUTIER /1984/ a nemzeti és a nemzetközi intervenciókat végző szervezetek összhangját és a szerződéses borkészletek felhalmozódását elemzi. KALINKE /1980/ a görög, a spanyol és a portugál közös piaci csatlakozást tanulmányozza. Konklúziója, hogy a megnövekedett borkészletek

problémáját az erősödő nemzetközi integrációval lehet ellensúlyozni. A szerző írásában példát elemez arra vonatkozóan, hogy alacsonyabb gazdasági színvonallal rendelkező országok, miképpen tudnak magas szervezettségű gazdasági közösségbe integrálódni a szőlő- és borgazdaság ágazatában.

EKELUND, TOLLISON / 1986/ egy, a borral kapcsolatos piaci gondolatot közelít meg elméletileg. Szerinte a "water or diamond", azaz a víz vagy gyémánt paradoxonja a piacon mindennapos. A víz hasznos, de olcsó, a gyémánt drága, de nem hasznos. Igen, de általában a víz megfelelő mennyiségben fogyasztható, a gyémánt nem. A víz nem innovatív termék, sok többletráfordítást nem bír el. A gyémánt sok többletráfordítást bír el, sőt igényel, amit bőségesen visszafizet, azaz jó a marginális, vagy másképpen a határhatékonysága.

Mihez hasonlítható jobban a bor? A vízhez vagy a gyémánthoz? Piaci tulajdonságait tekintve sokkal inkább a gyémánthoz, mert innovatív termék, a kereslete a többletráfordításokat jól fizeti. Igen, de manapság éppen az a piaci gond, hogy annyi van a borból lassan, mint a vízből és ezért néha a víz piaci tulajdonságait is képviseli. Ez azonban csak az asztali borokra érvényes, a minőségi bor még gyémántként viselkedik. Igaz-e az az állítás, hogy a kataszterek és az eredetvédelem olyan többletráfordítás a termelésben, amely a piacon a vizet megkülönbözteti a gyémánttól és érvényre juttatja a termék egyedi jellegét? Véleményem szerint igaz. Hozzá kell azonban fűzni, hogy ez a horizontális és a vertikális integráció alapját is képezi, nem említve a nemzetek közötti

integrációról, mert ezt a többletráfordítást a termelők maguk már nem tudják megtenni. Ehhez már nemzeti és nemzetközi rendszerek kellene.

A témakör, azaz az eredetvédelmi rendszerekkel kapcsolatos hazai ökonómiai, gazdaságpolitikai irodalom nem annyira kompakt, mint a nemzetközi. Egyrészt mert az elméleti munkában és a gyakorlatban is jelentős lemaradást kell elismernünk.

Az előbbieket ellenére az ágazati és az általános agrárgazdaságtanban is születtek olyan munkák és eredmények, amelyek figyelembevételével a vizsgálati terület fejlődéséhez feltétlenül hozzájárul. KLENCZNER-né /1983/ a hazai integrációk fejlődését összefoglaló munkájában úgy fogalmaz, hogy a horizontális integrációk kimerítették lehetőségeiket. A vertikális integrációk nem fejlődtek olyan mértékben, hogy az ágazat fejlődését meghatározhatták volna. Másrészt ő is egy átmeneti állapotot vázol fel, amiről a bevezetőmben már szóltam. Egy későbbi munkájában /1988/ a megoldást az expanzív piacpolitikában látja, amihez a rossz területi, regionális szerkezet megváltoztatását kell kapcsolni. A szabályozás tehát a vertikum elejét és a vertikum végét kell, hogy célba vegye.

POLÓNYI, GÁL, VÁCZI /1984/ a szőlőtermelés regionális kérdéseit veszi szemügyre. A régiók között jelentős különbség van. Van ahol az egyszerű újrateherelés forrásai sem teremtnének meg, máshol pedig kielégítő a gazdasági egyensúly. Problematikusnak ítélik az alföldi megyék heterogenitását. A szőlőtermelés regionális szabályozatlanságára mutatnak rá.

Más módszerrel hasonló következtetésre lehet jutni /BOTOS és CSENKI,1985/. Azt állítják, hogy a borvidékek termelését csupán az Alföldi borvidék esetében limitálja az ökológiai potenciál elégtelensége. A többi esetben a borvidéken belüli nagyfokú termelési színvonal heterogenitás oka nem ökológiai, hanem gazdasági okokra vezethető vissza. Ez az Alföldi borvidék egy kisebb részére is igaz. Jelenleg a legjobb gazdasági mutatókkal a dombvidéki szőlőtermelők gazdálkodnak, a hegyvidéket és a síkvidéket is megelőzve.

A termőhelyi kataszter eredményeire támaszkodva is felmerült az Alföldi borvidék határainak megváltoztatása /BOTOS,1985/. Az egyáltalán nem formai kérdés mögött az húzódott, hogy olyan borvidéki határok alakuljanak ki, amelyek a borvidéken belül jóval homogénebb termelési tényezőket és termelést takarnak. Ez fontos lépés az eredetvédelmi körzetek kialakítása felé. Új gazdálkodási mikrokörzetek kialakítása volt a cél.

POLÓNYI, ZILAI, BOTOS /1988/ tanulmánya alapján, az ágazat fejlesztése nem csupán pénzügyi kérdés, hanem a termelési kultúra szintjének emelése is szükséges ahhoz, hogy a fejlesztési források valóban hasznosuljanak.

CSEPREGI /1983/ egy alkalommal 11 pontban jellemezte az ágazat helyzetét és 13 pontban tett javaslatokat a további fejlesztésre. Úgy vélte, hogy a keresleti piacról kezdtünk áttérni a kínálati piacra, nőtt a fajtaválaszték, erősödött a magántermelés, új érdekeltségi

formák honosodtak meg. A minőségvédelem terén viszont teljes anarchiáról ír a szerző. Hasonló a helyzet a készletgazdálkodás területén is. Javaslati közül kiemelem azt, hogy a gazdasági stabilitást a termőhely megfelelő kiválasztásával segítsük elő. A nagyüzem és a kisüzem fogalmának átértékelését, a minőségi és az asztali borok differenciálását, a vertikális integráció fejlesztését, valamint borkultúránk fejlesztését is javasolja.

KECSKÉS /1989/ az információs rendszer módszertani kérdéseit kutatta. Arra kereste a választ, hogy milyen ökonometriai módszerek építhetők a rendszerbe, amelyek a legnagyobb szakmai biztonságu eredményt adják. 37 gazdaság, 200 szőlőtáblájának, táblánként 200 adat/év, 5 évből összeállított adatbázisával dolgozott. A többváltozós ökonometriai módszerek közül a főkomponensanalízist, a főkomponensregressziót, a termelési függvényeket használta a termelés analízisére, megfelelő eredménnyel.

Az agrárgazdaságtan hazai irodalma közül olyan dolgozatokat érdemes tanulmányozni, amelyek a szabályzó rendszerek lényegi kérdéseit érintik. Ezek néha messzebb esnek az eredetvédelmi rendszer konkrét problémájától, de jól érzékeltetik, hogy az agrárgazdaság is hasonló szerkezetátalakítási kérdésekkel foglalkozik, amire az eredetvédelmi rendszer egy megoldás lehet. Így a földgazdálkodással és a szerkezetátalakítással kapcsolatos irodalmak ide tartoznak. Az eredetvédelmi rendszernek is az egyik kulcskérdése a termőhely, azaz a földnek a használata. A másik fontos szempont pedig az, hogy az eredetvédelmi rendszer bevezetése valóban a szerkezetváltás egyik lényeges lépése lenne. Az agrárgazdaságban általánosan felmerülő

problémát tehát sajátos ágazati megoldásban lehetne és kell orvosolni.

SZÜCS munkásságában a földgazdálkodás, a földértékelés, a regionális tervezés, a termelés területi hatékonysága adja a fő kutatási vonalat. A felsorolt fogalmak nem állnak távol a vizsgálati területünktől, sőt több helyen ösztönzőleg hatottak arra. A szőlő termőhelyi katasztere a földgazdálkodást és a földértékelést szolgálja, az ültetvénykataszterrel együtt pedig a regionális szabályozást és az értékelést lehet elvégezni.

SZÜCS /1982/ a területi hatékonyság és a különbözőzeti földjáraadék fogalmát összekapcsolja. Hozzátehetjük, hogy a szőlőtermelésben ezeknek hangsúlyozottabb jelentőségük van. A területi hatékonyság értelmezései és definíciói közül azt fogadja el, amelyben "... a területi hatékonyság azt fejezi ki, hogy a termelőerők területi elrendeződése mennyiben segíti elő a társadalmi munkaráfordítások közelítését a minimálisan szükséges mennyiséghez". Ezt a hatékonyságot a szőlőtermelésben a termőhely és az ültetvény katasztere írhatja körül. Ezek ugyanis kifejezik a termelés erőforrásainak térbeli allokációját, azok regionális eloszlását.

Máshol SZÜCS /1982/ a föld közgazdasági értékelését látja a mezőgazdaság fejlődése szempontjából elkerülhetetlen lépésnek. Ez a látszólag módszertani probléma valójában a földgazdálkodás gazdaságpolitikai területére vezet el minket. Itt is megjelenik a regionalitás gondolata, hiszen az értékeléshez szükséges paraméterek kidolgozását ágazatonként és régióként javasolja megtenni. Itt a

szőlőtermelés esetében, megint beleütköztünk a kataszterek megvalósításának igényébe. A gondolatmenetet tovább fűzve SZÜCS /1983/ arról ír, hogy az előbbieket a regionális tervezés szolgálatába kell állítani. Azt is megállapítja, hogy a termelési-feldolgozási - szállítási folyamatrendszer egy egységet kell, hogy képezzen. Különbséget tesz friss és feldolgozott áru között. A piacnak kettős szerepet tulajdonít. Egyrészt a helyzeti járadék nagyságán keresztül, másrészt a termelés struktúrájának megváltoztatásán keresztül hat.

Talán nem kell indokolni, hogy a szőlőtermelés mennyire érdekelt a földértékelés, a regionális kérdések tisztázásában. Azonban nem kevésbé érdekelt, különösen az ágazat jelenlegi helyzetében, a szerkezetváltás gazdasági folyamatainak tisztázásában. Ilyen szempontból is az ágazat nem független az agrárgazdaság általános gazdaságpolitikai kérdéseitől.

Ezt a témakört VARGA /1988/ kutatásait összefoglaló dolgozatában fejti ki. A magyar mezőgazdaság fejlődését 1948-57 között autark, 1957-től direkt irányítási rendszer, majd a hetvenes évek elejétől egy máig tartó súlyosodó diszkrepancia /meghasonulás/ jellemzi. A megváltozott piaci /világpiaci is/ feltételek mellett majdnem változatlan szerkezetben termelünk. Itt elsősorban az erőforrások rossz allokációját veti fel. Ez a megállapítás a borgazdaságra is nagyon igaz.

Hasonlóan értekezik BORSZÉKI, MÉSZÁROS, VARGA /1986/ is. A világpiaci versenyképesség csökkenését, a hazai termelési költségek és

a világpiaci árak egybevetésével ítéli meg. Ezt a DRC /adott termék exportjával elért USD-ban kifejezett hozzáadott érték összegének és a termék előállításához felhasznált belföldi erőforrások; föld, tőke, munka forintban kifejezett értékének hányadosa/ mutató segítségével végzi el. A bor DRC mutatója 1981-86 között rossz és romló értékeket mutat. Egyrészt nagy az évjárat ingadozás, másrészt 1981-ben 100-200 körüli értéke 1985-ben 400 fölé megy. Nem vigasztaló, hogy az élőmarha, a cukor, az élősertés esése nagyobb. A szerző szerint, 1980-tól a magyar mezőgazdaság a növekedés után a stagnálás korszakába ért el.

Megoldásnak a mezőgazdaság szabályozási rendszerének teljes átalakítását javasolja.

3.3. A módszer irodalma

Említettem, hogy a kataszteri, az információs és az eredetvédelmi rendszerek komplex rendszerek. Annyiban feltétlenül, hogy horizontálisan és vertikálisan is átfogják a termelést, illetve időben is követik azt.

Arról is írtam, hogy a gyakorlat bizonyította azt, hogy a korábbi egy termelési tényezőt kiemelő fejlesztési koncepciók komoly korlátokkal rendelkeznek. A fejlett szőlő- és bortermelők előbbre valónak tartják a termelés tényezőinek harmóniáját, eredményes kapcsolatrendszerét. Ez már a szőlő- borvertikum rendszerszemléletű fejlesztését igényli.

Olyan módszer adaptálása volt a feladat, ami az előbbi szemléletnek megfelel. Olyan szakirodalmat kellett találni, amely segít a szőlő-, borvertikum modelljének leírásában, az ágazat működésének megismerésében. Erre a szimuláció bizonyult a legmegfelelőbb gondolati rendszernek.

Egy olyan numerikus modell létrehozását kellett megoldani, amely dinamikus folyamat szerkezetét jeleníti meg. Ugyanakkor ez kevésbé számítási rend, sokkal inkább vizsgálati nézőpont és problémamegközelítési eljárás. Szimulálni annyi, írja MEIER, NEWELL, PAZER /1973/, mint másolatot készíteni a rendszer vagy tevékenység lényegéről anélkül, hogy magát a rendszert vagy a tevékenységet lényegesen érintenénk. A modell készítésénél valóban csak másolatot lehetett készíteni a borgazdaságról jelentős absztrahálás után.

A vizsgálati cél helyes megjelölése nagyon fontos. Ugyanakkor tudni kell, hogy a szimuláció nem analizál és nem optimalizál. A modell lényegi kérdése, hogy kétváltozós, vagy akár többváltozós összefüggésekkel már nem lehet a borgazdaság lényegi kérdéseit megközelíteni. Az a módszer képes erre, amely a veritikum szerkezetének lényegét, az elemeket és azok kapcsolatrendszerét is kivetíti.

A modell felállításánál megkülönböztetünk endogén és exogén elemeket, aszerint, hogy a rendszeren belülről, vagy kívülről hatnak. A modell lehet logikai, matematikai és tapasztalati, aszerint, hogy a működés törvényeit milyen formában tudjuk kifejezni. Attól függően, hogy folytonos vagy szakaszos termelési folyamatot modellezünk,

beszélhetünk diszkrét vagy folyamatos szimulációról.

Már itt arra a konklúzióra lehet jutni, hogy a szőlő- és a borvertikumi modell diszkrét lesz, hiszen az évjáratok testesítik meg a gazdálkodás ciklusait. A modellenél minél több endogén elemet kell számba venni, pl. a termőhely is endogén elemnek számít ebben az esetben. Modellem logikai és tapasztalati modellnek is felfogható, mert a kapcsolatrendszert az elemeknél szakmai-logikai úton alakítom ki. Ugyanakkor az elemek között tapasztalati, vagy számított összefüggéseket építék be.

BUSZLENKO /1972/ a rendszer elemekre történő bontásáról beszél, ami a modellem esetében is kényes pont. Pl. a termőhely esetében amelynek minőségi és mennyiségi eloszlása valamilyen folyamatos eloszlást mutat. Nekünk azonban ezt a vertikumi szintet is elemekre kell bontani: pl. kiválóan alkalmas termőhely, alkalmatlan stb. elemekre.

A szerző "bonyolult rendszerekről" beszél, amit a "nagy rendszer" vagy a "nagy méretű rendszer" fogalmával is helyettesít. Ismerve az ágazatunk jelenlegi felépítését és működését, mi nyugodt szívvel maradhatunk a "bonyolult rendszer" kifejezés mellett.

A modellek működésével kapcsolatban a legnagyobb probléma az elemek szórásértékeiben és a modell valóságtartalmában van. Sajnos ez jelenti a modellem működtetésének a gyenge pontját is.

CSÁKI/1976/ az engem is jobban érdeklő mezőgazdasági

szimulációkkal foglalkozott munkájában. Gondolatmenete szerint modellünket majd analóg modellnek is lehet nevezni, hiszen megjelenésében semmi köze sincs a valóságban létező szőlő- és borvertikumhoz. Ugyanilyen alapon szimbólikus modell típusnak is nevezhető, amely típus a leggyakoribb a gazdasági vizsgálatok esetében.

A munkánk során én is követni szeretném a szerzőnek a szimuláció folyamatára leírt sorrendjét:

- a probléma megfogalmazása, a vizsgálati célok rögzítése,
- a vizsgálati terület megismerése,
- a modell felépítése,
- a modell használatával kapcsolatos számítások megoldása,
- a rendszer vizsgálata,
- az eredmény elemzése.

A szimulációt az ágazati vagy népgazdasági munkáknál is az egyik legfontosabb ökonometriai módszernek tartja a szerző. Ezek egyik jellemzője, és így a jelen esetben is, hogy aggregált módon írnak le különböző gazdasági jelenségeket. Ezek a modellek rekurzív jellegűek, azaz a fejlődés az évek sorára az egymás után végzett számítások halmazából állhat.

4. Az eredetvédelem, a kataster és az információs rendszer fogalma és definíciója.

Az eredetvédelem, a kataster és az információs rendszer, amit sokszor csak szabályzó rendszereknek nevezünk, egymáshoz kapcsolódó fogalmak. Ugyanakkor eredetüket, fejlődésüket, funkciójukat tekintve elkülöníthetők egymástól.

A kataster szó a legtöbb nyelvben, némi alaki módosulással, de megtalálható /cataster, cadastre, catastro stb./. A szó eredetét illetően a földdel, a telekkönyvvel van kapcsolatban. A telekkönyvi nyilvántartásokat nevezik katasternek, tehát egy nyilvántartási rendszert jelöl.

Az információs rendszerek a korszerű és új információs elméletek és a technika gyermekei. Az adatgyűjtő és feldolgozó, a döntéseket előkészítő, a termelést irányító és ellenőrző rendszerek elsődlegesen nem a szőlő- és bortermelés sajátjai. Hódításuk során a mezőgazdaság, ezen belül a kertészet nem bizonyult könnyű feladatnak. A szőlő- és bortermelés megkülönböztetésénél is nehezebb terület az információs rendszerek kiépítéséhez. Mindez azért van, mert a természetben nehezebb egy információs rendszert kialakítani, mint egy üvegházban, vagy az egyéves kultúra is kevesebb halmozott összefüggést rejt magában, mint a szőlőültetvény. A szőlő- és bortermelés információs rendszere a gyümölcskultúrákétól annyiban bonyolultabb, hogy a borászat összekapcsolása a szőlő alrendszerével nehezebben megoldható, de enélkül nagyobb részt értelmét veszti az információs rendszer.

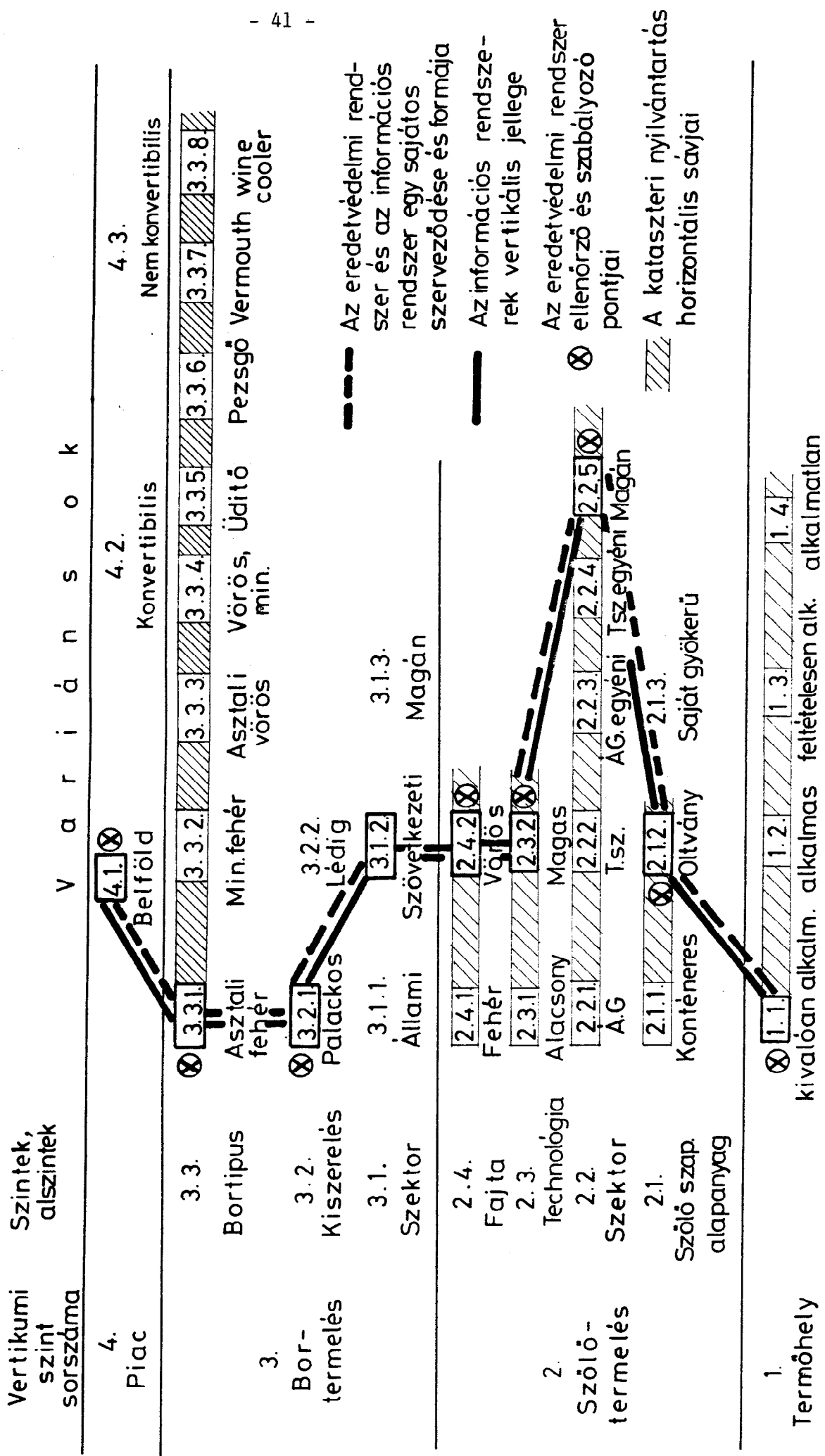
Ahhoz, hogy a szabályzó rendszerek működését és szerepét jobban meg lehessen érteni, az 1. sz. ábrát kell megfigyelnünk. Az ábra a szőlő- és borvertikum modelljét mutatja be. Jelen esetben elegendő, ha a vertikum szerkezetét ilyen formában láthatjuk.

Az ábra a szőlő- és borgazdaság modelljén vezeti be az említett rendszereket. A modell vertikumi szinteket, alszinteket, elemeket jelöl meg. Az elemek között különböző formában kapcsolatok jöhetnek létre és ezzel különböző termelési kombinációk alakulnak ki. Ha az alsó szintről elindulunk és az utolsó szint egy eleméhez elérkezünk úgy, hogy minden szinten csak egy elem vesz részt a termelésben, akkor egy vertikumi pályáról beszélünk.

A termőhely, a szőlőtermelés, a bortermelés és a piac szintjét írhatjuk le a modellben. A termőhely és a piac szintjét nem lehet további alszintekre bontani, de a szőlőtermelését és a borászatát igen. Így a szaporítóanyagtermelés az első alszint, a tulajdonviszonyok, vagy szektorok a második, a művelésmód a harmadik és a fajta alszintje a negyedik. A borászatban a szektorok, a kiszerezés és a termékek alszintjét lehet megkülönböztetni.

Kissé bonyolultabb az elemek meghatározása. Minden olyan termelési formát, amely ökonómiai szempontból eltérő paraméterekkel /ár, költség, beruházási érték stb./ jellemezhető, azokat külön elemként lehet feltüntetni. Így a különböző szinteken különböző számú elemek vannak. Mivel az ábrával a későbbiek folyamán még találkozunk, itt további részleteket az elemek kapcsán nem érdemes felfedni, inkább az elemek kapcsolatrendszerét figyeljük meg.

--- Az eredetvédelmi rendszer és az információs rendszer egy sajátos szerveződése és formája

— Az információs rendszerek vertikális jellege

⊗ Az eredetvédelmi rendszer ellenőrző és szabályozó pontjai

▨ A kataszteri nyilvántartás horizontális sávjai

1. ábra Az eredetvédelem és az információs rendszer jellege

Minden elem, legalább egy, a következő szinten, vagy alszinten szereplő elemmel kapcsolatot teremt /2. ábra/. Természetesen több elemmel is kapcsolatba kerülhet és akkor termelési értékét és tulajdonságait nem egy, hanem több következő elemnek adja át. Így különböző vertikumi pályának válnak részeivé. Minél több elemmel kapcsolódik egy elem a következő szinten annál kevésbé tartja meg tulajdonságait. Minél több vertikumi szinten vagy alszinten ismétlődik meg a sokszoros kapcsolati forma, annál bonyolultabb lesz a borgazdaság és annál nehezebb tipizálható vertikumi pályákat leírni.

Ha egy szinten belül az alszintek elemeinek a kapcsolatát értelmezzük, akkor ezek termelési kombinációk. Pl. magán szektorban vörös fajta termelése alacsony művelésben, saját gyökerű szaporítóanyaggal. Az egyes tényezők /fajta, művelésmód/ módosítják a másik értékét. Ha azonban a kapcsolat két szint között jön létre, akkor már hozzáadott értékről beszélhetünk. Igaz ez a termőhely esetében és a piac esetében is. A termőhelynek, azaz a földnek ára van, amivel számolni kell. A piacon pedig a marketing munka során olyan többletráfordítások jelentkeznek, hogy ezt a szintet is nyugodtan nevezhetjük hozzáadott értéknek. Így négy hozzáadott érték vertikumi szintet érdemes megkülönböztetni.

Gazdaságilag tehát négy értéktermelő szintről van szó, az eredetvédelemben pedig ez négy katasztert, azaz négy ellenőrzési sávot jelöl. A termőhely kiemelése és külön vertikumi sávként jelölése az eredetvédelem szempontjából is indokolt. A termőhelyi potenciál nyilvántartása és felhasználásának ellenőrzése az ágazat

Szint

Alszint

E l l e m e k

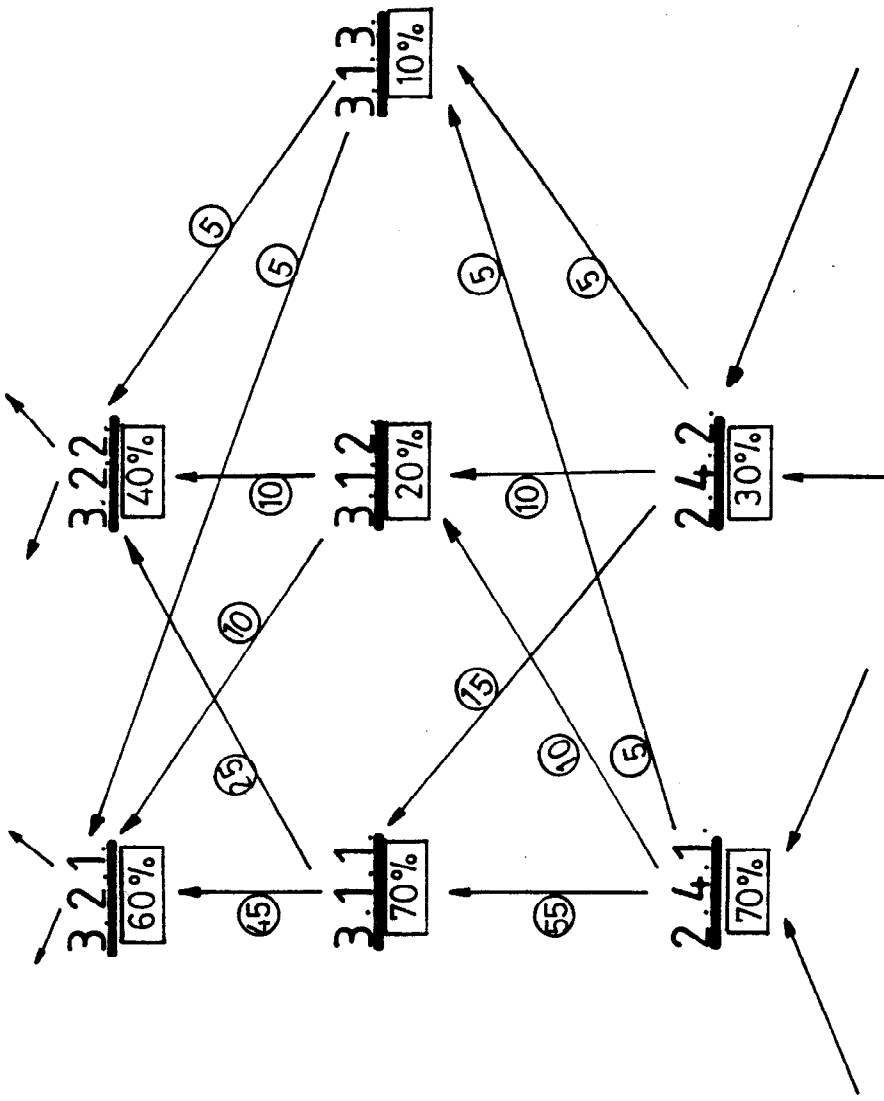
3

3.2

3.1

2 .....

2.4 .....

2. ábra Részlet a szülő- és borgazdaság kapcsolati rendjéből

egyik legfontosabb kérdése. Amikor egy sávon belüli kombinációról beszélünk, akkor a szőlő- és bortermelés elemeinek kombinációját nevezzük meg. Az eredetvédelem tulajdonképpen a vertikumi szinteken létrejött termelési kombinációkat és azok elemeit részleteiben is leírja, illetve ellenőrzi. Az ellenőrzés kulcskérdése az a pont amikor két vertikumi sáv kapcsolódik. Példának okáért az egyik legizgalmasabb terület a szőlőtermelés és a bortermelés kapcsolódási pontja. Itt az eredetvédelmi rendszernek azt kell követnie és szabályoznia, hogy a szőlőtermelés különböző kombinációi a bortermelés elemeivel, azaz a bortermelés kombinációival hogyan és milyen arányban kapcsolódik. Ez az ellenőrzési pont minőségileg is fontosabb illetve nehezebb mint egy vertikumi sávon belüli hasonló ellenőrzési pont. Az eredetvédelmi rendszernek tehát nemcsak az elemek, hanem az elemek kombinációinak, illetve a vertikumi sávok kapcsolatának a meghatározása és az ellenőrzése is a feladata.

Abban az esetben ha a szabályozás és az ellenőrzés valamely vertikumi sávra nem terjed ki, vagy a termelésben lévő és a modellben megjelölt elemek valamelyikét nem érinti, illetve azok kapcsolati rendjét nem követi, akkor nem beszélhetünk eredetvédelmi rendszerről.

Az eredetvédelmi rendszert tehát egy olyan pótlólagos ráfordításnak foghatjuk fel, amely a piac hozzáadott értékéhez kapcsolódik a legszorosabban, jóllehet mind a négy vertikumi szintet is átfogja. Az elemek kapcsolatát figyelve különbséget tudunk tenni az eredetvédelmi rendszer, a kataszterek és az információs rendszerek között. A kataszter nem figyeli és nem értékeli az elemek kapcsolatát, csupán visszamenőleg regisztrálja ezt. Előre a vertikumi

pályán, felfelé azonban soha. Az információs rendszer az adott régióban minden elemnek minden kapcsolatát követi és értékeli. A feladata azonban itt véget ér. Az eredetvédelmi rendszer azonban ki is jelöli, hogy mely elemek kell és azok milyen kapcsolati rendszerével kíván foglalkozni.

A kataszterek feladata tehát az elemek nyilvántartása és értékelése. Az információs rendszer az elemek kapcsolatát figyeli és követi. Az eredetvédelmi rendszer pedig a tipizálható vertikumi pályákat határozza meg, azoknak a termelését, azaz a termelésben résztvevő elemek számát, kapcsolati rendszerét és küszöbértékeit hosszú távra rögzíti és meghatározza.

Először érdemes a rendszerek kiterjedését megfigyelni. A kataszteri rendszerek mindig horizontális kiterjedésűek és egy-egy vertikumi szintet fognak át. Tulajdonképpen a vertikumi szintekhez tartozó erőforrásokat, termelési eszközöket, esetleg a termelési viszonyokat, a félkésztermékeket és a késztermékeket tartják nyilván. Ezeknek mind a mennyiségi, mind a minőségi paramétereit számba veszik és a nyilvántartást időről-időre korszerűsítik. Ilyen módon beszélhetünk a termőhely kataszterről, az ültetvény kataszteréről, a szőlő termésének kataszteréről és a bor kataszteréről.

Az információs rendszer kiterjedése viszont vertikális, éppen ellenkező irányú a kataszterekkel. Az információs rendszer a termelés folyamatát, annak vertikális vonalát követi, majd visszacsatolással szabályozza. Az információs rendszer a termelési folyamatok követéséhez felhasználja a kataszterek adatait és információit. A

szőlészeti és borászati információs rendszernek, tehát része a kataszteri rendszer is. A katasztereket bizonyos értelemben statikus nyilvántartásoknak nevezhetjük, mert kevésbé számol az idő tényezőjével, pontosabban a nyilvántartását nem feltétlenül a termelés folyamatában végzi el. Az információs rendszer és az eredetvédelmi rendszer azonban dinamikus rendszerek.

Az információs rendszerek, működési céljaiknak megfelelően a működési terület egészét lefedik. Ebből fakadóan ezen a területen a katasztereknek is teljes körűnek kell lenniök, pl. regionális rendszer esetén a régió egészén létezik a termőhely, az ültetvény, a szőlő és a bor katasztere.

Ezek után hogyan lehet definiálni az eredetvédelem rendszerét? Miben különbözik az információs rendszerektől? Egy nagyon jelentős dologban feltétlenül van különbség. Míg az információs rendszer "csak" követi a termelést és úgy szabályozza, addig az eredetvédelem a termelést több ponton és hosszú távra, előre meg is határozza. A hangsúly az "előre", a "hosszú távra" és a "meghatározza" szavakban megtalálható. A különbség az eredetvédelmi rendszerek között csak abban van, hogy a termelés mely pontjait határozza meg előre és azt milyen formában és milyen erősséggel teszi.

Ez tehát egy magasabb rendű szabályozás, mert a termelést, annak elemeit és feltételeit hosszú távra meghatározza és rögzíti. Itt is érvényes az a tétel, hogy a működési terület a fontos, olyannyira, hogy pl. a rendszer helyi elnevezését a termőhely, vagy a földrajzi hely után kapja. A védett eredetű körzetben a kataszternek működnie

kell, és a termelés korlátait előre, a kataszter egyes elemeivel /pl. termőhely típus, fajta, érlelési idő stb./ határozzák meg.

Úgy is megfogalmazható, hogy az eredetvédelem az információs rendszerek egy különleges esete, mert minden eredetvédelmi rendszer egy információs rendszer, de nem minden információs rendszer eredetvédelmi rendszer is egyben. Az eredetvédelmi rendszerekben az ellenőrzési pontokon / az elemeknél/ előre meghatározottak a küszöbértékek, amely között a termelésnek mozognia kell. Az információs rendszerénél ez hiányzik. Eredetvédelemről csak akkor beszélhetünk, ha abban a kataszteri rendszerek is működnek. Az eredetvédelmi rendszerben a kataszterek és az információs rendszerek előnyei nem egyszerűen összeadódnak, hanem hatványozottan jelentkeznek, erősítik egymást. Ezért kell feltétlenül a teljes rendszer kiépítésére, a kataszterek és az információs rendszer összekapcsolására törekedni.

Az eredetvédelmi rendszer nem üzemi rendszer. Az előre meghatározott küszöbértékek meghatározását az üzem nem teheti meg önmagában, mert akkor elveszti a kontroll jellegét. Ez csak a körzettel /termelői közösségben/, vagy az állammal közösen készülhet el. Tulajdonképpen ezzel lehet elfogadtatni a szabályozást, a védett eredetiséggel így lehet a piacon hatékonyan megjeleníteni. Ugyanakkor az eredetvédelmi körzet nagysága már nem kritérium. Az információs rendszer vagy a kataszter ugyanakkor egy üzemben, sőt annak csak bizonyos területein is működhet.

Ezek után tekintsük át azokat a fogalmakat, amelyekkel a munkánk

során a későbbiekben is sokat találkozunk.

Eredetvédelem: Olyan információs és szabályzó rendszer, amely a szőlő- és bortermelés természeti /ökológiai/ és humán /technológiai/ feltételeit, azaz a termelés termőhelyét, a szőlő- és bortermelés technológiáját és gazdálkodását, a védett eredetű termék piaci megjelenését leírja és szabályozza.

Származáshely elnevezés: egy ország, egy vidék vagy egy hely földrajzi megnevezése, amely a termék eredetiségének megjelölésére szolgál és amelynek jellegzetes tulajdonságait kizárólag, vagy túlnyomórészt a földrajzi környezet határozza meg. A származáshely elnevezése a legtöbb helyen az eredetvédelmi rendszer része.

Védett eredetű bor: Az a borászati végtermék, amely az eredetvédelmi rendszer előírásait és szabályozását betartva, megfelelő származáshely elnevezéssel kerül a fogyasztó elé.

Eredetvédelmi körzet /EK/: Az a zárt regionális, gazdálkodási és ökológiai /termőhelyi/ egység, amely az adott védett eredetű termék termőhelyét és ültetvényeit foglalja magában. Ennek létrehozását a termelők kérik és készítik elő.

Borvidék: A szőlőtermelésnek az olyan körzete, amely történetileg alakult ki, kiváló és jó termőhellyel rendelkezik, a szőlőültetvények területi koncentrációja magas, megfelelő termelési színvonallal rendelkezik és a bora a borvidékre jellemző homogén karakterű.

Országos Eredetvédelmi Intézet /OEI/: Az az intézmény, amely az eredetvédelem minisztériumi előírásainak betartását ellenőrzi és megszegését szankcionálja, a rendszer további fejlesztését kutatja és arra javaslatokat készít elő.

Kataszter: Egy olyan nyilvántartási rendszer, amely vagy a szőlő- és bortermelés feltételeit /inputok/, vagy magát a termelést, vagy a félkész és késztermékeit /outputok/ és azok mennyiségi és minőségi vonatkozásait folyamatosan nyilvántartja és értékeli.

Szőlő termőhelyi kataszter: A szőlő- és bortermelés ökológiai adottságait, termőhelyi tulajdonságait ökotóponként tartja nyilván, megadva azok ökológiai potenciálját és a szőlőtermeléshez viszonyított minőségét.

Ökotóp: A termőhelynek az ökológiai minősítő tényezőkre nézve legkisebb homogén területe, amely egyben a legkisebb homogén technológiai egységet is adhatja.

Ültetvénykataszter: A szőlőültetvények termelési potenciálját, állandó és változó jellemzőit írja le. Megadja az ültetvény termőhelyi fekvését, valamint biztosítja a termelő /tulajdonos/ nyilvántartási kapcsolatát is.

Szőlőkataszter: Az ültetvénykataszterben szereplő ültetvényekről származó szőlőtermés mennyiségi és minőségi nyilvántartása évjáratonként.

Borkataszter: A szőlőkataszterben leírt szőlőtermésből készült borok nyilvántartása a borkészítés teljes folyamatában és végtermékenként.

Az eredetvédelmi rendszer bevezetésével több fogalom tartalma átalakul és új jelentést kap. Ezek közül a legfontosabb a borvidék, az integráció, a termelésfejlesztés, a gazdasági szabályozás fogalmak.

A borvidék a jelenlegi rendszerben a szőlő- és bortermelés területi alapegysége. Ezt a funkcióját az eredetvédelmi rendszer bevezetésével elveszti és csak az egyik területi alapegység marad. Sokkal inkább csak technológiai, történeti egységről beszélhetünk majd, hiszen az erősebb területi szabályozás az eredetvédelmi körzetben fog megvalósulni. A két területi egység egymás mellé rendelt, mert jelentésükben különböznek egymástól. Elvileg sem kizáró, sem összefüggő kapcsolatban nem lesznek. A gyakorlatban azonban az eredetvédelmi körzetnek illik a borvidék definícióját is kielégíteni. Ugyanakkor egy borvidéken belül akár több eredetvédelmi körzet is kialakulhat, esetleg annak határán is túlnyúlhat. A területi tagozódás tehát jó bortermő hely, borvidék és eredetvédelmi körzet kategóriákban valósulhat meg. Ezek közül az első két fogalom egymást kizáró, azonos rendszerben definiált fogalmak.

Az egyébként is sokféle módon használt "szabályozás" fogalma is módosul. A gazdasági szabályozás hagyományos értelemben a közgazdasági eszközökkel / ár, adó, támogatás stb./ történt szabályozást takarja. Itt azonban másról is szó van, hiszen a termelés szabályozása, nemcsak ezekkel az általános közgazdasági

eszközökkel történik, hanem a technológiai szabályozás is jelen van. Ezen túlmenően pedig az ágazaton belüli gazdasági sajátosságra épülő gazdasági szabályozás kerül előtérbe. Azaz a technológiai és a gazdasági szabályozás összekapcsolódik. Sokkal inkább a gazdálkodás szabályozásáról, mint gazdasági szabályozásról beszélhetünk, ami tágabb értelemben a termelés összes erőforrását és a termelésnek minden szakaszát magában foglalja.

Hasonló módon az "integráció" és a "termelés fejlesztése" kifejezések tartalma is módosul. Az eredetvédelmi körzetek esetében nyugodtan beszélhetünk integrációról minden jelző nélkül. Itt ugyanis nagyon erősen, egymást feltételezve van jelen a horizontális és a vertikális integráció. Ellenkező esetben az eredetvédelmi körzet nem jöhet létre és nem működhet. A kataszterek és az információs rendszer biztosítja a horizontális és a vertikális kapcsolatot. A vertikumi pálya követése, értékelése és szabályozása ebben a rendszerben evidens. A termelésfejlesztés fogalma is komplexé válik. Már nem lehet szó egytényezős fejlesztésről. Az eredetvédelmi körzet köteles megtervezni a termelését a termőhely kiválasztásától a piaci tevékenységig. A soktényezős, komplex fejlesztéshez az eredetvédelmi rendszer adja a keretet.

Az előbbieket ellenére sokan és sokszor az eredetvédelmi rendszer fogalmát leszűkítik. Ilyenkor a rendszernek csak egy-egy elemét, vagy csak egy-egy funkcióját hangsúlyozzák. BLANFORD /1987/ az eredetvédelmi rendszert csupán a marketing tevékenység egyik leghatékonyabb eszközének tekinti. JHONSON /1985/ úgy vélekedik, hogy a regionális szabályozás a legfőbb erénye a rendszernek, ROCCA /1988/

pedig a túltermelés szabályozását várja el az eredetvédelmi rendszertől. Ugyanakkor létezik olyan vélemény is, amely szerint az eredetvédelmi rendszer igazából a kibővített Közös Piac nemzetközi integrációja /KALINKE, 1980/.

A túlzó egyszerűsítéssel szembe kell helyezkedni. A rendszer ereje éppen a komplex jellegében van. Tudni kell, hogy nemcsak a kataszterek, hanem az információs rendszerek működnek az eredetvédelmi rendszer kialakításakor. Nem szabad elfelejteni, hogy nemcsak horizontális, de vertikális kiterjedés is lényegi eleme a rendszernek. Az eredetvédelmi rendszer fogalmát és lényegét tégabban kell értelmeznünk. Az természetesen egy másik kérdés, hogy egy adott gazdasági időszakban, egy adott régióban milyen funkciók és milyen jellegezetességek erősödnek fel. Ma Magyarországon a rendszer leendő felépítése és feladata nem fog megegyezni a francia modellel, márcsak gazdasági indokok alapján sem. Hazánkban az átalakításra váró ágazatban kell elkezdenie a működését, de úgy, hogy a rendszer felépítése és szabályzó ereje teljes értékű legyen.

5. A szőlő- és bortermelés kataszterei, információs és eredetvédelmi rendszere.

A vertikumi modell vizsgálatainak a konklúziója az, hogy szükség van az ágazat sajátosságaira épülő belső szabályzó rendszerre. Azért nevezhetjük belső szabályzó rendszernek, mert csak a szőlő- és borgazdaság szabályozását vállalja, mind formailag mind tartalmilag. Ebben tér el az általános szabályzó eszközöktől, az adótól, a hitelpolitikától, a támogatási rendszerektől. A megfelelő és kielégítő üzemi, regionális, országos és nemzetközi szabályozást csak az ágazati belső és az általános makro szabályzórendszerek együttese adhatja. A két rendszer nemcsak kiegészíti egymást, hanem minőségük és teljesítményük is függ egymástól. A makro irányításnak szüksége van az ágazati információkra, az ágazatnak pedig az agrárgazdaság orientáló gazdaságpolitikájára.

Ebben a fejezetben a szőlő- és bortermelés hazai katasztereit, információs és eredetvédelmi rendszereit mutatjuk be, pontosabban az ezen a területen elvégzett kutató és fejlesztő munkát. A fogalmak ilyen sorrendje most itt azért is helyénvaló, mert kifejezi a munka időbeli sorrendjét, és a rendszerek közötti logikai kapcsolatot. Előbb kell nyilvántartó-minősítő rendszereket, katasztereket létrehozni, amire az információs rendszer fejlesztését alapozni lehet. Ezek után az eredetvédelmi rendszer, mint az információs rendszer egy típusa, az utolsó lépcső a munkában.

5.1. A szőlő- és bortermelés kataszterei.

5.1.1. A szőlő termőhelyi katasztere

A szőlő termőhelyi katasztere, az ágazat termeléspolitikájának kialakítása, irányítása és szabályozása szempontjából rendkívüli fontosságú. Ez a más mezőgazdasági kultúráktól megkülönböztető jelleg a termőhelyi kataszterek kialakulásában, felépítésében, működésében és feladataiban is megnyilvánul. A történeti kialakulásról az irodalmi áttekintésben már szó volt. Érdemes a kataszter jellemzőit és feladatait pontokba csoportosítva elemezni:

- 1, Az ökológiai potenciál, a természeti erőforrás regisztrációs rendszere. Térképi és számítógépes nyilvántartás.
- 2, Mennyiségi nyilvántartó rendszer, mert a szőlőtermesztéshez szükséges termőhelyi erőforrás kiterjedését nagy pontossággal írja le.
- 3, Minőségi nyilvántartó rendszer, mert az ökológiai potenciál értékét egy meghatározott és kidolgozott minősítő rendszerben értékeli.
- 4, Normatív rendszer, mert az ország egész területére vonatkozóan csak egységes felvételező, minősítő és nyilvántartó redszert lehet és szabad működtetni.
- 5, A jelenlegi telepítési szerkezettől független rendszer, mert a jelenlegi ültetvényeken túl, a lehetséges területfejlesztési lehetőségekre is kiterjed.
- 6, A kataszter csak területi, földrajzi azonosítást végez, tehát

a szektortól független és nem veszi figyelembe, hogy akkor milyen kultúrát termesztenek a földön.

- 7, Érvényességét hosszú időre megőrzi, mert emberi tényezőktől többnyire független erőforrás nyilvántartását végzi.
- 8, Üzemi, regionális és nemzeti rendszer, mert mind a három szint tevékenységénél fogva eltérő módon és céllal, de használja a katasztert.
- 9, A kataszter feladata, a jobb ökológiai potenciál kihasználás elősegítése, lehetővé teszi a termelés vertikális integrálását, valamint az eredetvédelmi rendszerek alapját képezi.

Hazánk szőlő termőhelyi kataszterét 1979-83 között készítettük el. A kataszter azóta bővült, mert a rendszer lehetővé teszi, hogy pótlólagosan, de azonos módszerrel felvételezett és minősített területekkel bővüljön a rendszer. Ezt sokkal inkább a rendszer erényének tudhatjuk be, mint hibájának, mintahogy azt is, hogy az ország teljes területére vonatkozóan azonos rendben tartja nyilván a termőhelyeket. A rendszer tehát normatív, azaz alkalmas a preferenciák nélküli minősítésre.

Az ágazati minisztérium 1983 óta szabályozza a termőhely kataszter használatát, és ezen keresztül szabályozza a telepítések rendjét is. Önmagában a feladatát jól ellátja, hatékonysága mégsem kielégítő. Ennek oka, hogy nem kapcsolódik össze más nyilvántartó rendszerekkel, kataszterekkel és információs rendszerrel.

A kataszter felépítése és a nyilvántartás módszere a következő: a kataszter két nagy részből áll, úgy mint makroökológiai és

mikroökológiai rész. Ez utóbbi formailag további két részre tagolódik. Ez térképi nyilvántartás és a számítógépes kataszteri rész.

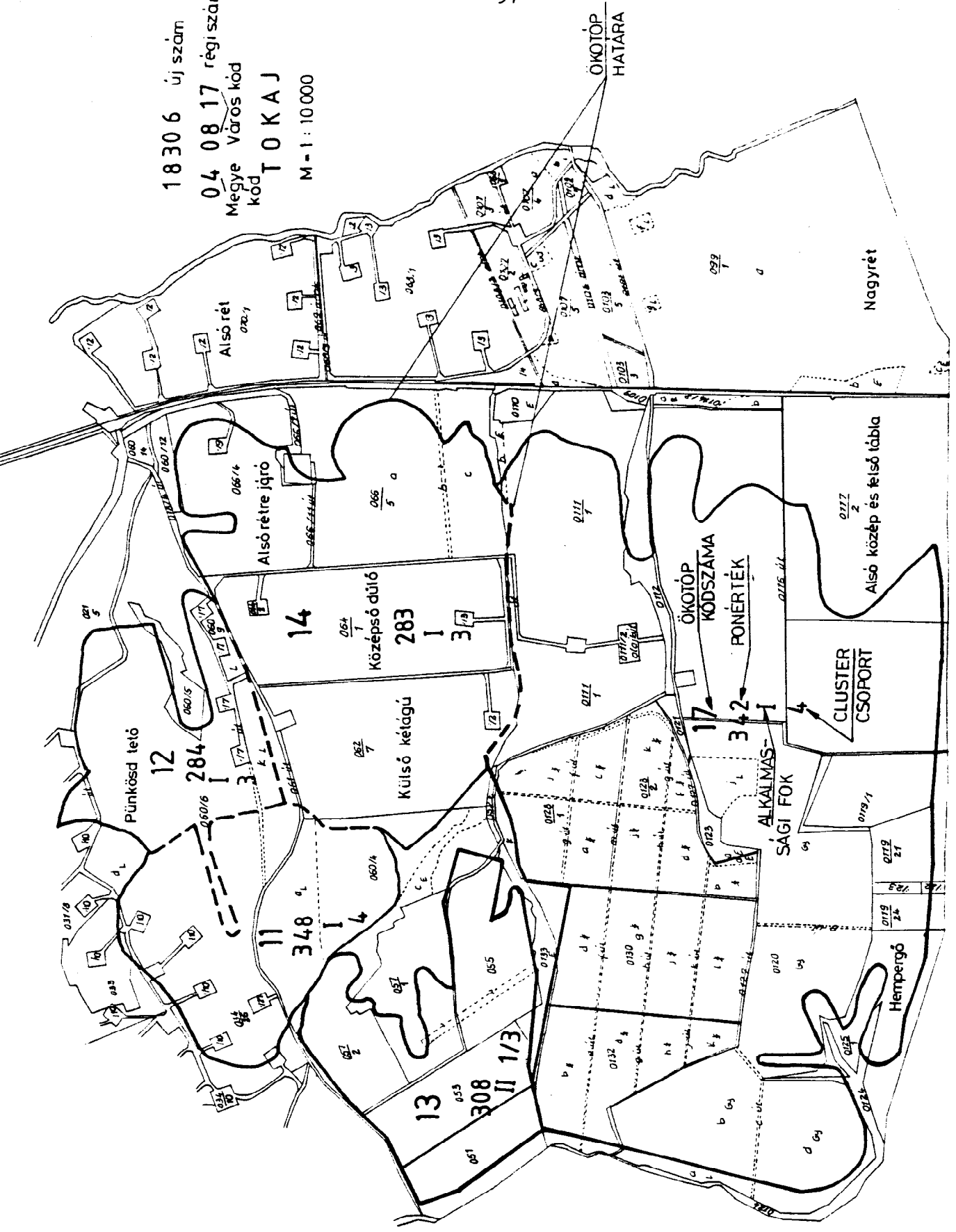
A 2. sz. melléklet a makroökológiai felmérés egy részletét mutatja be. Ez a szőlő termőhelyi alkalmasság nagytájkörzeti lehatárolását szolgálja. Az 50 év meteorológiai adatait a szőlő növénybiológiai küszöbértékeit alapul véve dolgozta fel. Így rajzolta ki az országos térképeken a kiválóan alkalmas, az alkalmas és az alkalmatlan területeket. Példának okáért, a -21 C hőmérséklet bizonyítottan maradandó élettani károsodást okoz a növényben. Eme hőmérsékleti küszöbérték előfordulási gyakoriságával egy szempontból, az izotermák segítségével kirajzolható a térkép. Hasonlóan lehet eljárni, más hőmérsékleti küszöbértékekkel, a sugárzás, a hőösszegek, a napfényes órák stb. esetében is. Így a termőhelyi kataszternek egy olyan része fejlődött ki, amely nagytájkörzeti kérdésekben orientálja a szakembereket.

A kataszter mikroökológiai, vagy mikrokörzeti része az előbbiektől eltérő módon épül fel / 3. sz. ábra/. Itt a cél az, hogy a termőhely 1 ha-os részletességgel kerüljön nyilvántartásba. Az ökotópok /ökológiai ismérvek alapján homogén területi egységek/ egy azonosító kódot kapnak. Ez kezdetben a megye, járás, község, ökotóp hierarchiát követte. A járások eltörlésével a kódrendszer is változott. Ma a közigazgatási egység K.S.H. nyilvántartási számát viseli.

A termőhelyek a 3. sz. mellékletben látható felvételezési lap

18306 új szám
04 08 17 régi szám
Megye Város kód
TOKAJ
M-1:10000

DEMJÉN

3. ábra A termőhelykataszter térképe

segítségével történt úgy, hogy mellette talajtani, rétegvonalas térképek, és meteorológiai adatok segítették a munkát. A lapon 18, többségében tisztán ökológiai tényező található. Az ökotópok 18-400 pont között, az egyes tényezőknél leírt kategóriák alapján minősíthetők / 4. sz. melléklet /.

A pontértékek mellett egy matematikai eljárással, a cluster analízissel az ökotópokat csoportosítottuk. Az analízis a soktényezős automatikus csoportosítási eljárás, ami a szubjektum tévedését is kizárja. Így 9 csoport jött létre, 5 fő-cluster, az 1-es fő-cluster további 5 al-clusterre bontásával / 5.sz. melléklet/.

Az egyes csoportok, aszerint, hogy milyen karakterűek, azaz az össz pontértékük hogyan épül fel, az x. sz. melléklet szerint jellemezhetők. Ez végül 4 alkalmassági fokot ad meg a telepítések termőhelyi elbírálásánál: úgy mint kiválóan alkalmas, alkalmas, feltételesen alkalmas és alkalmatlan termőhelyek.

Az 6. sz. melléklet a termőhelyi kataszter a számítógépes nyilvántartás néhány jellemző részletét ismerteti. A termőhelyi kataszter jelenlegi formájában véglegesnek tekinthető, alkalmas az állandó kiegészítésre, más kataszteri nyilvántartásokkal való összekapcsolásra.

A termőhelyi kataszter az egyetlen, amelynek kezelése feltétlenül az állam kezében kell, hogy legyen. Ugyankor az eredetvédelmi rendszernél a termőhely használatának szabályozása az egyetlen olyan pont, ahol az államnak feltétlenül központi és

meghatározó szerepet kell vállalnia. A két állítás összefügg. Ennek a feltétele azonban adott. A termőhelykataszter területi és minősítói felbontó képessége, mint láthattuk, nagyon magas. Ez teszi alkalmassá, hogy az eredetvédelmi rendszerek alapjává váljon.

5.1.2. A szőlőültetvények és a szőlő katasztere.

A szőlőültetvények és a szőlő katasztere, formájában és céljában is eltér a termőhely kataszterétől. Ennek elemzésére a következőkben kerül sor:

- 1, Az ültetvénykataszter az emberi /technológiai/ és az ökológiai tényezők egymásrahatásának az eredményét, az ágazat erőforrásainak hosszú időre determináns allokációját, a szőlőültetvényt tartja nyilván. Az ültetvény magában foglalja a termőhely hatását, és közvetlen módon befolyásolja a végtermék biológiai és gazdasági értékét. Térképi és számítógépes nyilvántartás.
- 2, Az ültetvénykataszter érvényessége nem szól hosszú időre, mert az állandó elemek /térállás, támrendszer, fajta stb./ mellett nagyobb számban megjelennek a változó elemek is. Ilyennek ítéltető, az éves termések, az elemi károk, a vegetatív és reprodukív arány, a fitotechnikai mutatók, stb. nyilvántartása. A kataszter éves megújítást igényel.
- 3, Az ültetvénykataszter felvételezési és nyilvántartási módszerében nem egységes. A nagyüzemi és a kistermelői ültetvények eltérő nyilvántartást igényelnek. A nyilvántartás tehát nem független a

szektoroktól. Ez a jelenlegi sajátosság az ágazat fejlődésével megszűnhet.

- 4, Ellentétben az ökológiai értékeléssel, az ültetvények kataszteri értéke nem fejezhető ki egy szintetikus számmal. Ez azonban nem jelenti, hogy nincs lehetőség az értékelésre. A kataszter feldolgozása tényezőkként, a tényezőkhöz tartozó felvételezési kategóriákkal, különböző matematikai csoportosító és egyéb statisztikai eljárásokkal lehet. Az ültetvénykataszter tényezői többnyire nem rendelkeznek folytonos értékskálával.
- 5, Az ültetvénykataszter regisztrációs része meghaladja a termőhelyi kataszter hasonló egységét. Ez azért van így, mert az ültetvények katasztere a termőhelykataszterrel, a földtulajdonossal, a termelővel is nyilvántartási kapcsolatot létesítenek.
- 6, Az ültetvénykataszter üzemi és regionális nyilvántartási rendszer, országosan csak nagyon közvetett módon kerül felhasználásra.
- 7, Az ültetvénykataszter feladata, hogy a termelésfejlesztés céljait segítse, kapcsolatot létesítsen a végtermék és annak származási helye, a termőhely között.

Ma Magyarországon sem országosan, sem regionálisan nincs ültetvénykataszter. Csupán egy-egy gazdaság rendelkezik a rendszerrel. Így természetesen az ágazat gazdaságirányításának sem része még.

A nagyüzemi, majd a kisüzemi ültetvények kataszteri felvételezési lapját az 4. és a 5. sz. ábrák közlik. A hozzájuk kapcsolódó útmutatóból részleteket a 7. és a 8. sz. melléletekben találhatunk.

Az ültetvénykataszter szerkezetének megértéséhez, a két felvételezési lapot vizsgálva több lényeges pontot értelmeznünk szükséges, a két lapot össze kell hasonlítanunk.

Megegyezik, hogy mind a két esetben az azonosító kódok a termőhelyi kataszterrel biztosítják a kapcsolatot. Ez nagyon fontos, amikor majd az eredetvédelmi rendszerek komplex szabályzó erejéről gondolkodunk. A másik szempont már a különbséget juttatja eszünkbe. A magántermelők lapjának nagyobb az azonosító része és kisebb a szakmai, az ültetvényt leíró rész. Ennek oka a vertikum szerkezetében található. A magántermelők ültetvényeiről eltérő tartalmú adatokat kaphatunk. Ugyanakkor az integrációs tevékenység miatt a földtulajdon, a művelő azonosítása miatt az azonosító rész érthetően igen fontos.

Mind a két kataszter éves megújítást igényel. Az új telepítések, selejtezések, évi technológiai beavatkozások, esetleges elemi károk vagy a termékek regisztrációja is ezt indokolja. Az ültetvénykataszternek azonban, nem kell feltétlenül országos kiterjedésűnek lennie, nem kell normatív szabályozási feladatokat ellátnia. Mihelyt egy gazdaságban, egy integrációs régióban létrejön a kataszteri rendszer, akkor az már igen hasznosan működtethető.

Megítélés kérdése, hogy a szőlőtermés kataszterét az ültetvénykataszter részének vagy különálló egységnek tekintjük. Tény, hogy felvételezése az ültetvénykataszter felvételezésénél is megtörténhet és léte már átmutat a borkataszterhez. Így formailag az

ültetvénykataszterhez tartozhat, de működtetése már nem történhet meg a borászok nélkül. Ez a kataszter a két vertikumi szint közös felülete, termeléspolitikai szempontból az egyik legfontosabb rész a kataszterek rendszerében. A termelési folyamatban azt a pontot jelöli, ahol még a termelő hatékonyan beavatkozhat a termelésbe.

Távlatilag az lenne a jó megoldás, ha a két ültetvénykataszteri forma a jövőben konvergálna és egy alakulna ki. Feltétlenül a nagyüzemi kataszter szakmai részére a megtartására kell törekedni úgy, hogy a kisüzemi kataszter tulajdonosi regisztrációs része igen fontos, ha kiterjedt integrációs tevékenységről van szó.

5.1.3. A borkataszter

A borkataszter, a kataszteri rendszerek közül a legsajátosabb, egyben a legkevésbé uniformizálható. Jellemzői nagyobb részt a végtermék jellegéből adódnak.

- 1, A borkataszter, a végtermék és technológiájának nyilvántartása.
- 2, A változó elemek száma igen magas. Éves és évközi nyilvántartást, felvételezést, egyszóval működtetést igényel.
- 3, A regisztrációs, az azonosító része nagy, mert a termőhellyel, az ültetvények kataszterével, a szőlőkataszterrel kell kapcsolatot biztosítani.
- 4, A kataszter minősítő résszel, abban az értelemben ahogy a termőhelynél találkoztunk, nem rendelkezik. A borkataszter már a

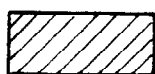
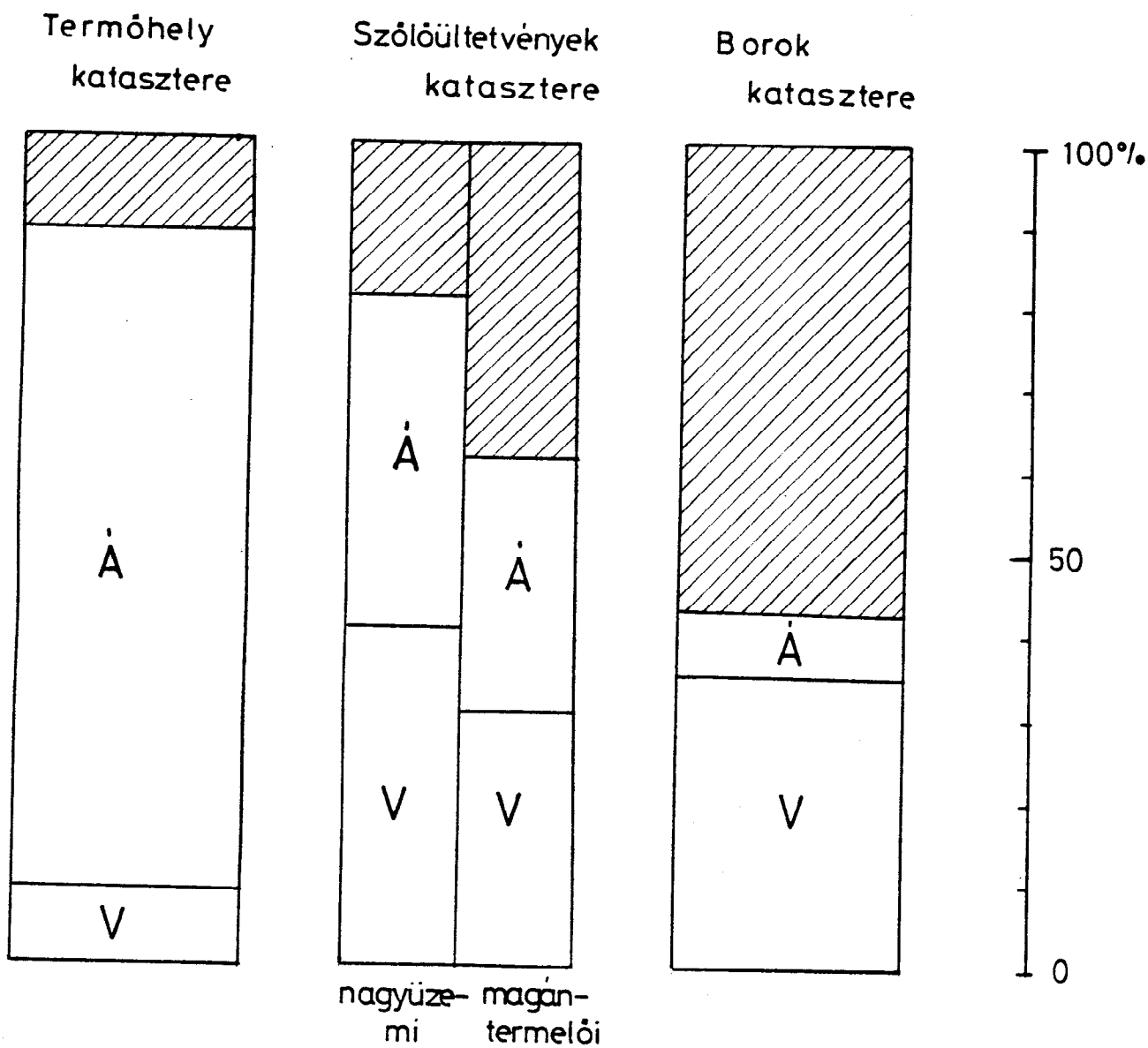
piaci értékítéletet követi.

5, A borkataszter üzemi rendszer. Legtöbb esetben csak akkor jön létre, ha az eredetvédelmi rendszer is kialakul. Ennek oka abban rejlik, hogy a borkataszter igényt tart az összes többi kataszter eredményére, azok nélkül nem működtethető.

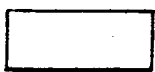
Hazánkban pincenyilvántartások vannak, de a definíciókat kielégítő nyilvántartások, azaz borkataszterek nincsenek. Ennek oka, hogy nem rendelkeznek a mögöttes termőhelyi, valamint az ültetvény kataszterrel és így az ebből adódó kapcsolatok is hiányoznak. Enélkül a borkataszter azonosító kódrészét nem tudják kitölteni. A borkataszter hiánya tükrözi a vertikum szerkezetének és működésének elégtelenségét, amiről már korábban is szó esett.

A borkataszter szakmai részének összeállítási lehetőségeit az információs rendszereknél tekinthetjük majd át. A kataszterek közül ugyanis, a borkataszter olvad a legjobban össze az információs rendszerrel és az eredetvédelemmel. A termőhelykataszter és az ültetvények katasztere bizonyos funkciókat önállóan is el tudnak látni, a borkataszter azonban nem.

Érdeemes a kataszteri rendszereket, szerkezetük alapján is összehasonlítani. Ezt a 6. ábrán tehetjük meg, ahol sematikusan a termőhelyi-, az ültetvény- és a borkataszter felépítését láthatjuk. Minden esetben létezik egy regisztrációs rész, amely állandó és amely a kapcsolatot és az azonosítást biztosítja. Érthető, hogy ez a termőhelyi kataszter esetében a legkisebb, ahol csak földrajzi, térbeli azonosítást kell elvégezni. Az ültetvények kataszterénél már

a kataszter azonosító része

a kataszter felvételezett adattára

A: állandó tényezők és adatok

V: változó tényezők és adatok

6. ábra A kataszterek összehasonlító táblázata

ennek a résznek nagyobb a jelentősége, mert a termőhelyi kapcsolatokat, a tulajdonosi formákat is magába kell, hogy foglalja. A bornál pedig a termés teljes előélete a regisztrációs részben megtalálható.

A szakmai rész gyakorlatilag két részre bontható. Egy állandó adattömegeből és egy változó részből áll. A hosszú távon stabil tényezők nem igényelnek éves karbantartást. Ilyennek ítéltető pl. a termőhely expozíciója, vagy az ültetvény támrendszere. A változó elemek éves vagy ennél is rövidebb időközi felmérést, karbantartást kívánnak. A szőlőkataszter termés adatai, vagy a fitotechnikai mutatók sorolhatóak ebbe a kategóriába.

Az ábra jól mutatja, hogy míg a termőhely esetében alig van változó elem, addig a borkataszter esetében alig van állandó elem. Jobbára csak a borászati kapacitások katasztere nevezhető állandó elemnek. Összehasonlítva a borok kataszterénél szereplő adatmennyiséggel, annak részaránya igen kicsi. A borok és technológiájuk követése, rövid időközi nyilvántartásokat és adatfelvételezéseket igényelnek. Ezért mondhatjuk, hogy a borkataszter megjelenésében és funkciójában már összeolvad a bor információs rendszerével.

5.2. A szőlő- és bortermelés információs rendszere.

A szőlő- és bortermelés információs rendszere vertikális irányú, a termőhelytől a végtermék piaci elhelyezéséig követi a termelés

folyamatát. Ez a vertikális jelleg akkor is jellemzi az információs rendszert, ha történetesen nem épül ki a teljes vertikumra, csak annak egy bizonyos szakaszára.

A szőlő- és bortermelés információs rendszerét több szempont alapján csoportosíthatjuk és elemezhetjük / 7. sz. ábra/.

A működési területek alapján két részre tagolható a rendszer:

- 1, Szőlészeti információs rendszer
- 2, Borászati információs rendszer

Az alrendszereket, a működésük jellegét tekintve ismét két részt különböztethetünk meg /BLACIKE, DENT, 1979/:

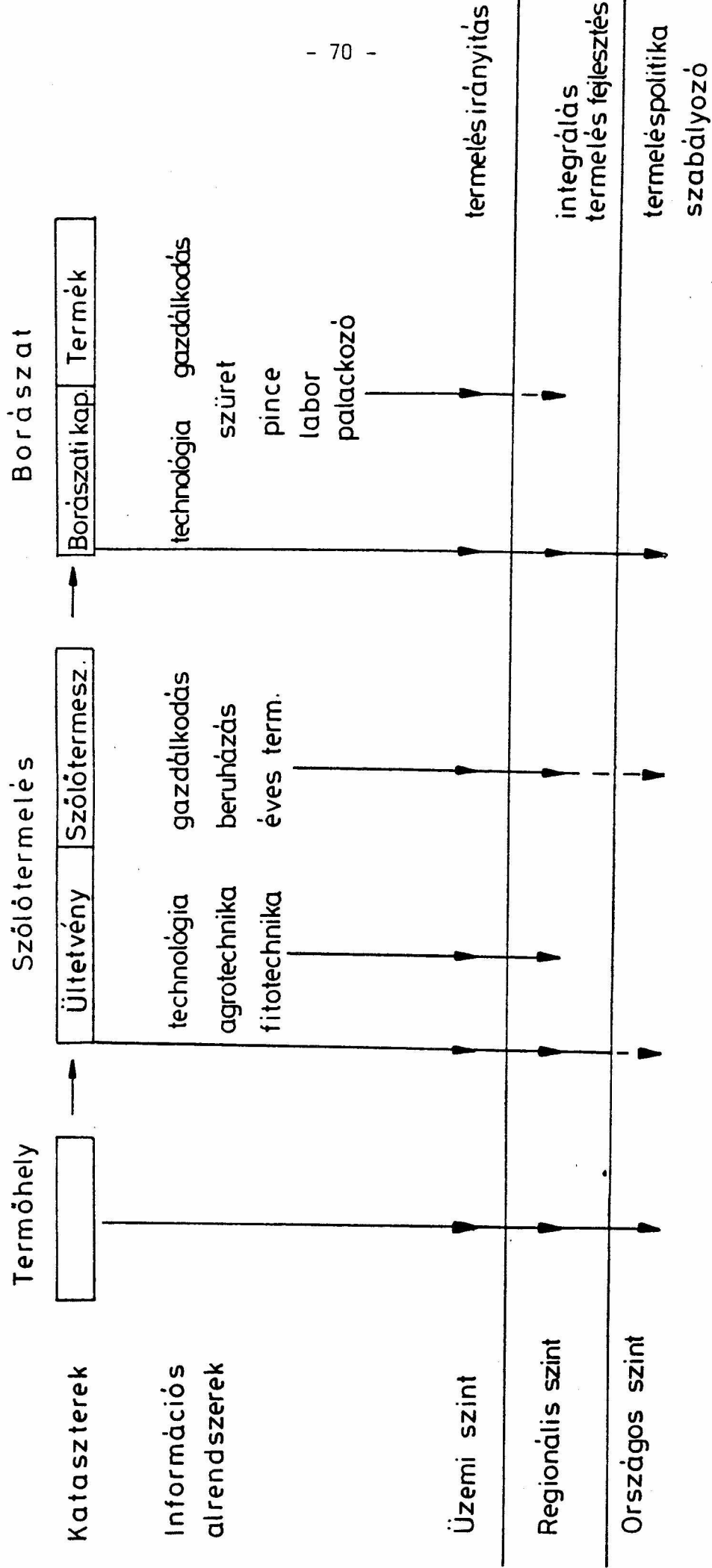
- 1, Technológiai információs alrendszer
- 2, Gazdasági információs alrendszer

Ha az információs rendszerek területi kiépülését és működését figyeljük, akkor három csoport létezik:

- 1, Üzemi információs rendszer
- 2, Regionális információs rendszer
- 3, Országos információs rendszer

Az információs rendszer informatikai szerkezetére vonatkozóan, hasonlóan a kataszterekhez három egységet kell leírni:

- 1, Azonosító rész, vagy regisztrációs rész
- 2, Állandó, hosszú időre változatlan elemek és információk
- 3, Változó, éves vagy sűrűbb megújítást igénylő elemek és információk

7. ábra Az információs rendszer felépítése a szőlő-és bortermelésben

Ha az információs rendszer kapcsolatát elemezzük más rendszerekkel, akkor az alábbi csoportosítást lehet elkészíteni:

- 1, Az információs rendszer kataszteri, vagy szekunder része
- 2, Az információs rendszer primér része

Természetesen a csoportosítások azért szükségesek, hogy a felépítésük, elvárható funkcióik érthetőek legyenek. Ugyanakkor tudjuk, hogy a rendszerek működése közben nem különíthetők el az egyes csoportok ilyen tisztán. Természetes, hogy az azonosító rész szorosan kapcsolódik a változó és a stabil elemekhez, hogy a kataszteri egységre a primér rész teljesen ráépül. Az sem feltételezhető, hogy a technológiai alrendszer a gazdasági alrendszer nélkül működne és fordítva, hiszen egy azonos folyamat két oldalát vizsgálják. Bár az üzemi rendszernek a termelés operatív irányítása a feladata, a regionális rendszer a termelésfejlesztésben érdekelt, az országos szint pedig a gazdaságpolitika alakításához kap információkat, az egymásra épülés és az egymásra utalás itt is nyilvánvaló.

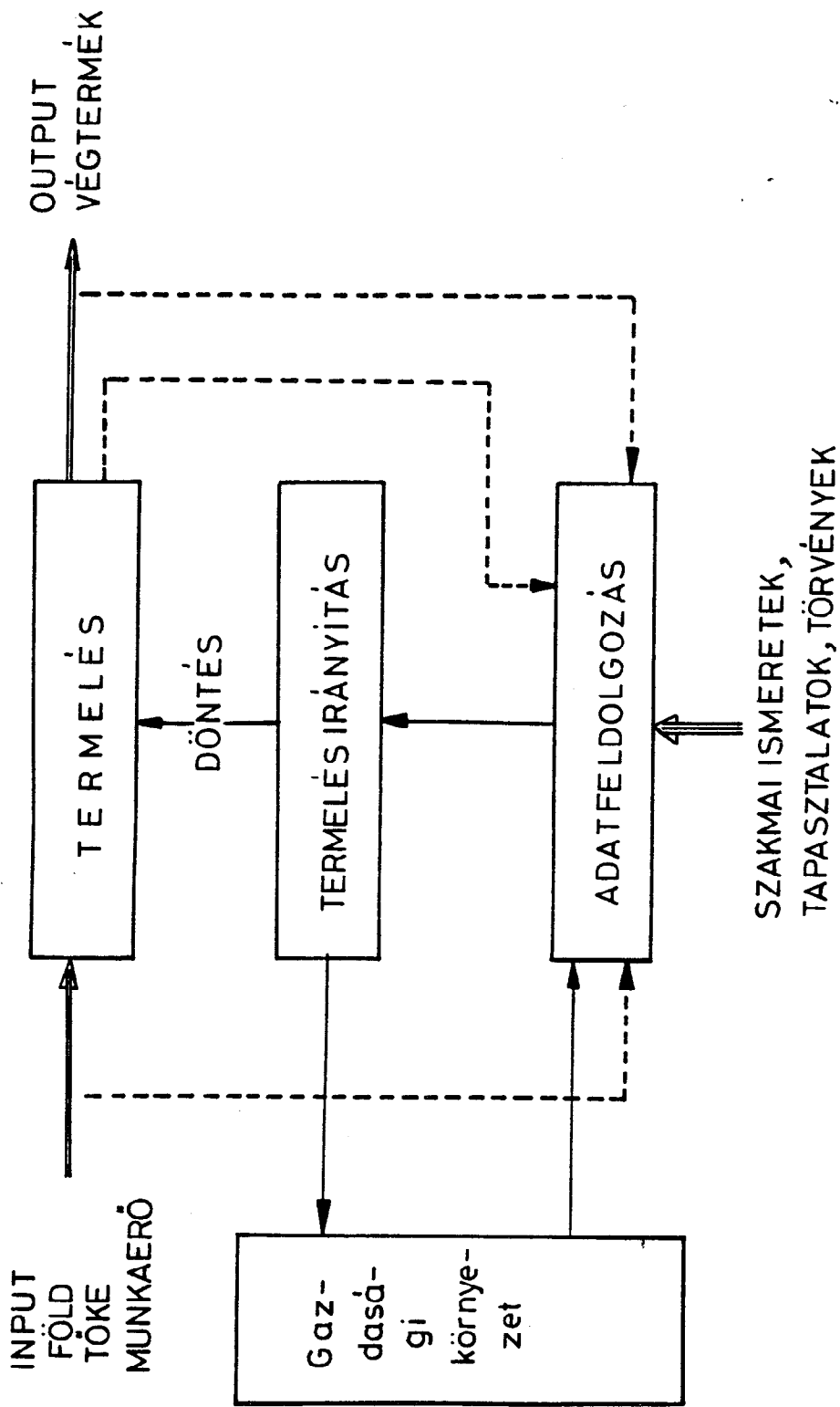
A szőlő- és bortermelés információs rendszerének működése más rendszerekéhez hasonló. Mégis az előbbieken alapján itt is több jellemzőt fedezhetünk fel benne. Az egyik, hogy összetettsége a hosszan és erősen érvényesülő vertikális jellegből adódik. A kataszterek szükségszerű kapcsolata is sajátos elem. Az ültetvények 25-30 éves, a szőlőtermelés egy éves ciklusa, a borászat több éves ciklusa szintén megkülönböztető bélyeg. A szőlő- és bortermelés információs rendszere a szőlő esetében nyílt rendszer, a klimatikus hatások miatt sztochasztikus kapcsolatokra vezethető

vissza. A borászat, legyen az bármilyen "iparszerű" is, szintén biológiai rendszer, amelynek informatikai követése és elemzése nem egyszerű.

A szőlő- és bortermelés információs rendszer működésének három nagyon fontos pontja van, amit a 8. sz. ábrán mutatok be. A rendszer működésének folyamatábrája megegyezik vagy hasonló a más rendszerek folyamatábráival. A három ágazati sajátosságot tükröző pont az adatrögzítésnél, az adatfeldolgozásnál és az outputnál van. Az adatrögzítésnél tudni kell, hogy az adatok egy jelentős része helyszíni felvételezéssel, a másik kisebb része pedig, automatikus úton kerül rögzítésre. Az utóbbira csak a meteorológiai adatoknál és a borászatban lehet példákat találni. A jellemző a helyszíni felvételezések nagyobb részaránya. Az adatok száma igen nagy. Példaként a szőlőtermelési rendszer méreteit említem. A gyakorlatban is használt rendszer egy /termelési tényezőit tekintve homogén/ szőlőtáblához tartozóan 800 adathelyet tartalmazott egy évben. Ebből 300-400 adat került felvételezésre.

A rendszer hatékonysága nagy mértékben attól függ, hogy az adatok kiértékelésénél mennyi, és mennyire megbízható szakmai összefüggést, törvényt tudunk numerikus formában is beépíteni. Ez a feldolgozó rész automatizmusát, gyorsaságát és értékelhetőségét növeli. A szakmai törvények kidolgozásához, természetesen az évek halmozása szükséges, ami ugyancsak sajátja a szőlő- és bortermelés információs rendszerének. A beépíthető szakmai törvényekre két példát említek. Az első a beruházás értékelésének a módja, amikor az IRR /Internal Rate of Return/, azaz belső megtérülési kamatláb

8. ábra Az információs rendszer működési vázlatja

számítással évről évre, az adatigényeit kiszolgálva folyamatos értékelést kapunk. A jelen esetben az eltelt időszakot pontosan, a jövőt pedig prognosztizálva, alternatívákkal értékelhetjük. Hasonló formulába öntött törvény a fitotechnikai elemzési módszer is. A szakmai ismeretek biztonsága megengedi, hogy a rügyek felvételezési adataiból, és az azokból képzett mutatókból a metszésre, az ültetvény állapotára vonatkozóan vonjunk le évről-évre következtetéseket.

A harmadik sajátosság a rendszer végénél az outputnál található. A rendszer egy előre meghatározott, általam mutatólistának nevezett igényt elégít ki. Ez azt is jelenti, hogy a rendszer felépítése is a végénél kezdődött. A termelés szempontjából fontos mutatókat és indexeket kellett összegyűjteni, ezek kiszámításának a módját majd az adatigényét kellett meghatározni. Ezek után következett az adatok felvételezési módja, illetve ennek megtervezése.

Az információs rendszer mutatólistájából a 1. sz. táblázatban láthatunk részleteket. A teljes vertikum egészére a mutatólistában szereplő mutatók száma 285, ami igen magasnak ítélnélhető. A borászati mutatólistával kapcsolatban azt kell megjegyezni, hogy ez gyakorlatilag a borkataszter felépítését is megadja. Korábban említettem, hogy a borászati kataszter szinte teljesen összeolvad az információs rendszerrel. Erre vezethető vissza, hogy gyakorlatilag borkataszter, információs rendszer nélkül nem képzelhető el. Ennek oka még, hogy a borkataszter a szőlő, az ültetvény és a termőhely katasztereinek az információit is igénybe veszi. Ezt pedig csak információs rendszeren keresztül tudja megkapni. A borászati információs rendszernek a következő egységei vannak: szüret, pince,

i. táblázat Részlet a szőlő- és bortermelés információs rendszer mutatólistájából (Országos lista)

i. táblázat

1. Mutató megnevezése	2. Mértékegység	3. Az információ forrása	4. Módszer	5. A vizsgálatokat végző
Almasav	g/l	biológiai almasav bomlás ellenőrzése	papirkromatográfiás	ü
Borkósav	g/l	borkóstabilizálás előtt borkóstabilizálás után forgalmazás előtt	MSZ 9489	ü ü OBI
Citromsav	g/l	must vásárlásakor bor vásárlásakor javítás előtt forgalmi azás előtt export kiszállításkor	MSZ 9428	ü ü ü OBI OBI
Tejsav	g/l	biológiai almasavbomlás ellenőrzésekor	papirkromatográfiás	ü
Glükonsav	g/l	különleges minőségű borok export kiszállításkor	enzimes	OBI
Kalcium	mg/l	különleges minőségű borok összeállításakor export kiszállításkor sűrített must	MSZ 14847	ü OBI ü, OBI
Kálium	mg/l	borkóstabilizálás előtt	MSZ 14846	ü
Nátrium	mg/l	újbor bor vásárlásakor forgalmazás előtt export kiszállításkor	MSZ 14845	ü ü ü OBI OBI

labor, palackozó és a raktár.

Jelenleg hazánkban egy-két üzemi információs rendszer, illetve annak alrendszerei működnek. Regionális és országos rendszerről nem beszélhetünk, ehelyett elkülönült statisztikai források léteznek. Ezek azonban az ágazat információs rendszerével szemben támasztott követelményeket nem képesek kielégíteni.

Miben különbözik ez a javasolt és hosszabb ideje fejlesztés alatt álló információs rendszer a jelenlegi helyzettől? Az a lényeges különbség, hogy a jelenlegi könyvelési forma nem szolgáltat elegendő információt. Sok adatot képes előállítani kevés információs tartalommal. Ennek három fontos okát említem.

A jelenlegi bizonylati rend nem a legkisebb szakmai egységet / a homogén szőlőtáblát/ tekinti az alapegységnek. Sokszor csak egy kerületet, vagy a szőlőágazatot mindenestől. Ezek pedig elfedik azokat az összefüggéseket amit éppen, hogy tudni akarunk. A szőlő- és bortermelés elemeit és azok kapcsolatát nem jelenítik meg. A javasolt információs rendszer pedig a termőhelyi és az ültetvények kataszterénél használt legkisebb homogén területi egységre épül és minden elemre, valamint azok kapcsolati rendjére kiterjed.

A második ok, hogy a jelenleg használt bizonylati rend nem kapcsolja össze a szakmai /technológiai/ adatokat a gazdálkodási adatokkal. Tudni kell azonban, hogy ezek elválaszthatatlanok, mert egy azon dolog két oldalát mutatják, egymásnak magyarázó tényezői. Természetesen itt is elengedhetetlen, hogy azonos nagyságu

alapegységet használjunk a technológiai és a gazdasági adatoknál. Ez megint nem lehet más, mint a szakmailag legkisebb homogén területi egység. Köztudott, de említésre érdemes, hogy a szőlőtermelés és a bortermelés bizonylata jelenleg két teljesen elszigetelt rend. Az információs rendszer ismertetésénél látható volt, hogy ezt mennyire össze kell kapcsolni. Ennek hiányában az információs rendszer nem tudja kiszolgálni az eredetvédelmi rendszert, mert az a szőlőt és a bort együttesen kívánja értékelni és szabályozni.

A jelenlegi rendszer elégtelenségének harmadik oka pedig az, hogy a minősítő rész elmarad. Az előbbieken alapján természetes, hogy egységes rendszerben nem is történhet meg a minősítés, hiszen annak feltételei nem adóttak. A javasolt információs rendszer már beépíti a meglévő szakmai ismereteket, a mutató lista kialakításánál már teljességre törekszik, a technológiai és a gazdálkodási részt pedig együtt kívánja értékelni.

5.3. Az eredetvédelmi rendszer felépítése.

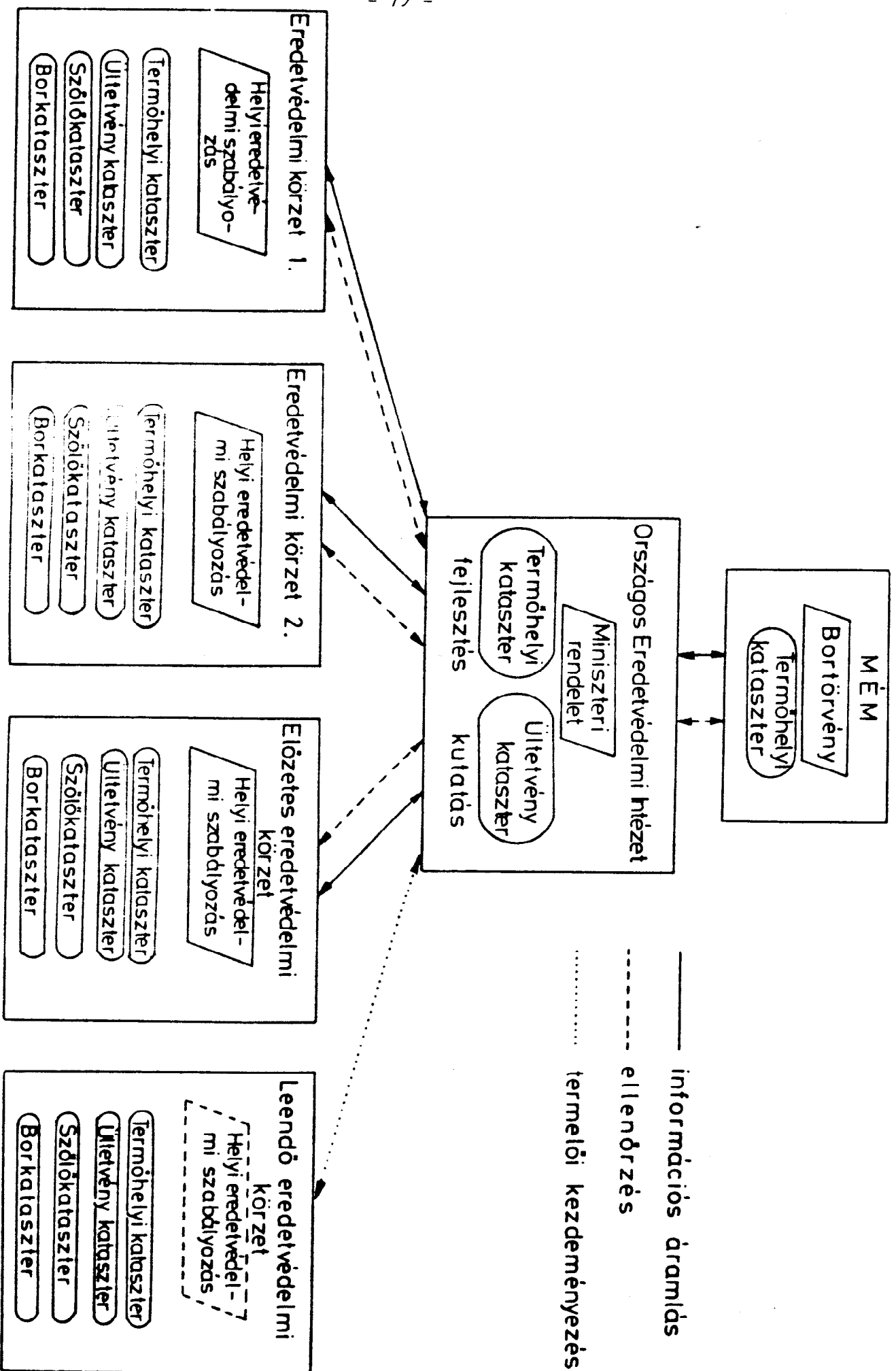
Az eredetvédelem definíciójánál a rendszer több fontos jellemvonását megismertük. Így tudjuk, hogy az információs rendszer egy sajátos típusával állunk szemben, hogy működése vertikális irányú, előre meghatározott szakmai küszöbértékekkel szabályoz és önkéntes rendszer, nem pedig totális. Az eredetvédelmi rendszer szervezeti felépítésénél, működtetésének alapelveinél azt kell figyelembe venni, hogy milyen céllal hoztuk létre a rendszert, milyen

ökológiai és gazdasági feltételek mellett kell működnie. A továbbiakban egy olyan eredetvédelmi rendszer felépítését kívánjuk bemutatni, amely véleményünk szerint sikeresen vezethető be a hazai szőlő- és bortermelésünk gyakorlatába.

Mindenekelőtt az eredetvédelmi rendszer szervezeti felépítését érdemes áttekinteni / 9.sz. ábra/. A feladatok megoszlása, a kötelező és a választható feladatok aránya, a rendszer lényegét már jól érzékelteti. A rendszernek tulajdonképpen két szintje van, országos és regionális. Jóllehet elvileg egy gazdaság is bevezethet eredetvédelmet a területén, de mivel a piaci megjelenéshez egy megfelelő termelési nagyság regionális termelési politika kell, az üzemi szinttől a gyakorlatban eltekinthetünk.

Az eredetvédelem a régió közvetlen érdeke, tehát létrejöttét ő kezdeményezi. Ezt az általa létrehozott "regionális eredetvédelmi tanács"-on /javasolt név/ keresztül teheti. A bizottságot a régió választja és tartja fenn, azért, hogy a rendszer helyi bevezetését és működtetését végezze. Ez tehát helyi önkormányzatot, érdekvédelmet jelent. A tanácsot és tagjait, az azonos ökológiai és ökonómiai adottságok mellett a közös piaci lehetőség tartja össze. Ezek hiányában nem működhet a rendszer. Ez praktikusán a mai szőlészeti és borászati egyesülések kibővített, helyesebben új tartalommal történő, az eddiginél konkrétabb és hatékonyabb működtetését jelentené.

Az országos szint az "Országos Eredetvédelmi Intézet" /javasolt név/ lenne. Az állami pénzen működő szervezet a minisztérium felügyelete alatt, de amellettt működne. Feladata az lehetne, hogy az

9. ábra A magyar eredetvédelem javasolt szerkezeti felépítése

eredetvédelem hazai szabályozását folyamatosan a nemzetközi szabályokhoz, törvényekhez és szerződésekhez igazítja. Emellett a hazai szabályozásért is felelős és annak betartatásáért is. Ez azonban nem napi, hanem a regionális rendszer legalizálásánál egyszeri, majd időközi ellenőrzést jelent.

Az országos központnál szerepet kell, hogy kapjanak olyan kutató fejlesztő munkák, amelyek a rendszer állandó fejlesztését biztosítják. Így épülhetnek be az újabb és újabb szakmai vagy szabályozási ismeretek. Ez a /kutató, fejlesztő/ munka, formailag egy szervezetet is alkothat az országos eredetvédelmi központtal.

Ez a szervezeti rend már önmagában jelentősen átalakítaná a mai szabályozás áttételekkel és duplikációkkal terhelt szervezeti formáját. Megerősödhet a regionális, a borvidéki, területi határokhoz kötött körzetek önkormányzata. Az országos szint csak a szabályozás és a nemzetközi integráció feladataival foglalkozna. Ugyanakkor kiiktatódhat a két szint között jelenleg meglévő és feladatait nem találó szervezetek sokasága. Kitűnik, hogy ebben az esetben a szektor érdekeket lassan átvenné, vagy legalábbis megelőzné a regionális érdekek.

Nem kevésbé fontos a rendszer informatikai felépítése, azaz maga az eredetvédelmi információs rendszer. Tulajdonképpen ezek első megközelítésre szőlészeti és borászati kérdések halmazának látszanak és valóban jobbára azok is. Ezek részleteit dolgozatomban jellegének megfelelően nem sorololom fel, ez az ágazati szakemberek további feladatainak marad meg. Az is kétségtelen azonban, hogy a megoldások

mikéntje már komoly ágazatszabályozási konzekvenciákkal jár, és így itt is említést kell tenni erről a kérdéskörrel.

Az előbbi ábra mutatja be nekünk, hogy hogyan is áll össze a rendszer szerkezete. Az eredetvédelmi rendszer is követi a vertikális termelési folyamatok szintjeit. Így létezik egy termőhely, egy ültetvény és egy bortermék leíró rész. Ezek alapját a kataszterek képezik. A termőhelyi kataszternél az országos rendszer használata kötelező /éppen normatív jellege miatt/, az ültetvények esetében az országosan egységesen kialakult kataszteri módszer, de helyi felvételezéssel javasolt. A bor esetében néhány országos, a minőséget biztosító küszöbérték megadása mellett, a borkarakter és a technológia leírása a regionálisan egyeztetett módszer szerint történhet.

Mind a három szinten, igaz különböző arányban, de vannak kötelező jellegű előírások, de vannak leíró részek is, amelyek központilag nem szabályozottak. Az előírásokat a központ adja meg, a régió a leíró részt vállalja. Az utóbbi természetesen az önkormányzaton keresztül a tagok számára ezután már kötelezővé vált.

Szemléltetésül vegyünk néhány példát. A termőhelynél az országos kataszter alapján kritérium lehet, hogy csak alkalmas és kiválóan alkalmas termőhelyen lehet eredetvédelmi rendszert bevezetni. A termőhely jellegét, azaz klimatikus, talajtani stb. leírását már a régió végzi el saját igényeinek és önszabályozásának megfelelően. Az országos központ tehát a minőséget /gazdálkodási értelemben is/ kívánja szavatolni, a régió pedig a termelésének és a termékének a

karakterét adja meg, majd tartatja be.

A másik példa a szőlőtermelésből való. A központ jóváhagyja és meghatározhatja a művelésmódot és a fajtát, de a metszés módját már a regionális eredetvédelmi tanács írja le.

Fontos annak az ismerete, hogy az eredetvédelmi rendszerek mi végett születnek meg és mi a funkciójuk. Én négy szabályzó szerepet jelölök meg.

1. A technológia szabályozása
2. A gazdálkodás szabályozása
3. A piac szabályozása
4. A származáshely elnevezése

A nemzetközi példák mutatják, hogy bár mind a három funkció létezik, általában a 2. és a 3. a domináns. Az eredetvédelmi rendszer elsősorban gazdaságirányítási rendszer, amely kiterjed az integráció és a piac szabályozására is. Jelenleg Magyarországon a második funkciónak kell a legerősebbnek lennie.

Ma hazai viszonyaink között a fenti, vagy a nemzetközi előírásoknak megfelelő eredetvédelem nincs. Állami ellenőrzés van és Tokaj esetében egy zárt borvidékről is beszélhetünk. Ez utóbbi nagyon közel áll a kívánt eredetvédelemhez, de hiányzik a kataszteri háttér és az egységes, önszabályzó, borvidéki kormányzat.

A szabályozás lényegében a szervezeti felépítésben szereplő egységek működési törvényeit rögzíti. Ennek megfelelően a szabályozásnak a szervezeti felépítéssel analógnak kell lennie.

Az egyes szintek szabályozásának a következő lényeges kérdésekre kellene kitérni.

Bortörvény:

- A védett eredetű bor definíciója.
- Az eredetvédelem országos szerve az Országos Eredetvédelmi Intézet /OEI/.

Miniszteri rendelet:

- Az OEI felépítése, működése, székhelye, anyagi finanszírozása és az ezzel kapcsolatos szabályozások.
- Az Eredetvédelmi Körzet /EK/ létrejöttének és működésének feltételei.
- Az EK helyi szabályozásának mely kérdésekre kell kitérni.
- Az EK szervezetére vonatkozó általános előírások.
- Egy termék eredetvédelme hogyan indítványozható, milyen dokumentumokkal, tanulmánnyal kell igazolni az előfeltételek meglétét és az előzetes elismerés ideje.
- A szabályozás megszegése milyen következményekkel jár.
- Az EK jogai, kötelességei.
- A kataszterek vezetésére vonatkozó előírások.
- Származási bizonyítványok kiadásának módja, formátuma.
- Az ellenőrzések módja.

Az eredetvédelmi körzetek szabályozása:

- Az adott eredetvédelmi körzet mely termőhelyeket foglalja magában.
- Az EK vezető testülete, szervezete, működése.
- Az eredetvédelemben résztvevő termelők jogai és kötelességei.
- Termőhelyi feltételek.
- Szőlőtermesztési /fajta, művelésmód, termesztéstechnológia stb./ feltételek.
- Szüreti előírások.
- Borászati /feldolgozás, tárolás, érlelés, borkezelés, stb./ feltételek.
- Értékesítési /cimke, bizonyítványok, szállítás, stb./ feltételek.

Az **eredetvédelmi rendszer működése** folyamán a Földművelésügyi Minisztérium a termőhelyi katasztert továbbra is működtetné, mert a minisztériumnak információval kell rendelkeznie a nem védett eredetű szőlőterületekre vonatkozóan is.

A FM-nek nincs közvetlen kapcsolata az EK-el, ezt a feladatot az OEI látja el. A FM és az OEI között kétirányú információáramlási kapcsolat van, valamint a FM ellenőrzi az OEI tevékenységét. Az OEI a védett eredetű területekre vonatkozó termőhelyi és ültetvény katasztert naprakészen nyilvántartja. Ellenőrzi az eredetvédelmi körzeteket és a FM rendeletben meghatározott számú képviselőt delegál minden EK vezető testületébe. Az OEI az eredetvédelem napi munkájába nem avatkozik be, csak törvényességi felügyeletet lát el. Ehhez hozzátartozik, hogy a szabályozás megszegésekor megfelelő

szankciókat fogantatosít. Az OEI természetesen nemcsak a bor eredetvédelmével foglalkozhat, hisz pl. a spanyol gyakorlatnak megfelelően más mezőgazdasági termékek eredetvédelme is lehetséges. Ez utóbbi esetben azonban az a tanácsos, hogy a borral az intézet belső szervezeti felépítésében külön egység foglalkozik.

Valamely termék eredetvédelmének megvalósulásában az önkéntességet és a fokozatosságot kell érvényesíteni. Vagyis az eredetvédelmet mindig az adott körzet termelői kezdeményezhetik, megfelelő dokumentumok és tanulmány beadásával az OEI-nek. Ez a kezdeményezés minden esetben önkéntes, melyet gazdasági szempontból a garantáltan jó minőségű termékek kedvezőbb piaci pozíciója, társadalmi oldalról a kiemelkedő minőségű terméket előállító termelők érdekének magas szintű képviselője iránti igény motivál.

Ha az OEI-nek benyújtott írásos anyag és a helyszíni vizsgálatok alapján a körzet, a termék és a termékelőállítók megfelelnek a FM rendelet előírásainak, akkor "előzetes eredetvédelmi" címet kaphat a körzet, illetve a termék. Néhány év mindenképpen szükséges ahhoz, hogy a "védett eredetű" cím viselésének jogosultsága bizonyossá váljon. Ezt az utat annak a körzetnek is végig kellene járnia, amely korábban védett eredetű volt, de komolyabb szabálysértés miatt az OEI megvonta tőle ezt a címet. Az 10. ábrán látható, hogy az eredetvédelmi rendszerben védett eredetű, előzetesen eredet védett és pályázó körzetek egyaránt találhatóak.

A védett eredetű és az előzetesen védett eredetű körzet működésében nincs különbség. Az eredetvédelemre pályázó körzet csupán

annyiban tér el az előző kettőtől, hogy szabályozását az OEI még nem emelte "törvényerőre", de katasztereinek és működésének már olyanak kell lenni, mint a védett eredetű körzeteké.

Az EK működése során, az adott körzetre vonatkozóan valamennyi katasztert naprakészen működteti /termőhelyi-, ültetvény-, szőlő-, borkataszter/. Az EK kölcsönös információáramlási kapcsolatban van az OEI-vel és az OEI teljeskörűen ellenőrzi az EK valamennyi tevékenységét. Az EK a kataszterekben csak olyan adatokat tart nyilván, melyek az eredetvédelem biztosításához és ellenőrzéséhez szükségesek. A költség, a ráfordítás és a pénzügyi adatok nem ilyen természetűek, ezért ezek továbbra is az üzemek, termelők "magánügyét" képezik és a termelés gazdaságosságát, illetve hatékonyságát ezentúl is a piac hivatott elbírálni. Fontos ezt azért is hangsúlyozni, mert az eredetvédelem teljesen nyílt, így az abban megjelenő adatokhoz, információkhoz bárki hozzáférhet, megismerheti azokat. Erre azért van szükség, hogy a fogyasztó az eredet valódiságát, ha nem is egyéneként közvetlenül, de sajtó, kiadványok, kereskedők stb. révén ellenőrizni tudja. A teljes nyíltság egyrészt az ellenőrzést lehetővé teszi, másrészt a bizalmat erősíti. Az EK tevékenységével, a védett eredetű körzet érdekvédelmét is hivatott ellátni és ugyanakkor koordináló szerepet tölthet be más szakmai érdekvédelmi szervek között /pl. szőlőtermelők - bortermelők - kereskedők, vagy kisüzem - nagyüzem, stb./

A palackozott védett eredetű borok számozott garanciaszalagokat viselhetnek, a címkéken feltüntethető a származás helye és a védett eredetűség emblémája. A garanciaszalagokat szintén az EK adja ki. A

cimkéket az EK hagyja jóvá, miután ellenőrizte, hogy azon formailag minden információ szerepel és tartalmilag ezek az információk a valóságnak megfelelnek. Az EK-t anyagilag a körzet termelői tartják fenn /pl. az árbevétel egy meghatározott részét átadják erre a célra, a származási bizonyítványokért és a garanciaszalagokért fizetnek, stb./

A magyar eredetvédelem kialakításakor törekedni kell a megfelelő **kül- és belkapcsolatokra**. Ez természetes, hiszen az eredetvédelmi rendszer az erős integrációs tevékenységeken alapszik. Ezt mind a hazai, mind a külkapcsolataiban érvényre kell juttatni. A nemzeti specialitások megőrzésével általános alapelveiben igazodjon az O.I.V. által elfogadottakhoz. Ehhez jó iránymutatók a Közös Piaci országokban hosszú ideje működő rendszerek. A nemzetközi kapcsolatrendszerben, egymás tapasztalatainak export-importja mellett fontos továbblépés lehet, ha megállapodás születik a különböző országok eredetvédelmi rendszere között arra vonatkozóan, hogy egymás védett eredetű borát saját belföldi piacaikon figyelemmel kísérik. Ez a tevékenység természetesen csak az eredetiség nemzetközi szavatolását segítheti és a piaci versenybe való direkt beavatkozást nem jelentheti.

A magyar eredetvédelmi körzetek egymás közötti kapcsolatában, már kezdettől fogva a tevékenységi körök közé kellene felvenni más hazai körzetek védett eredetű borainak figyelését az adott körzet értékesítési csatornáiban.

Az előbbieken részlezett javaslat nem követ egyetlen nemzetközi példát sem, de sokat merít a nemzetközi tapasztalatokból. Az eredetvédelmi rendszerek kétszintes intézményi felépítése általános, attól eltérni nem lehet és nem szabad. Abban azonban már jelentős különbségek vannak, hogy hogyan alakulhat ki ez a két szint.

A regionális szintet az Egyesült Államokban az erős termelők és a hiányzó szövetkezeti forma jellemzi /BLANFORD, WHITE, 1987/. Itt tehát a regionális szövetségek képezik a regionális irányítást. Olaszországban a szövetkezetek, vagy ezek szervezetei, Spanyolországban pedig a Consejo Regulador, a kimondottan erre a célra felruházott szervezet adja a regionális szintet /DUBOS, 1988/. A mi esetünkben a termelők, legyenek bármely szektornak is a tagjai, szövetségei lehetnek csak a regionális szint intézményei.

Az országos szabályozás intézményeiben még nagyobb a változatosság. MOULTON /1988/ szerint a nehézkes országos intézmények eleve a túlszabályozottság rémét keltik, erre tehát nincs szükség. TINLOT /1989/ szerint pedig az erősödő állami beavatkozások, és a fejlődő nemzetközi integrációban szükség van a központi állami eredetvédelmi központra. Javaslatom a modell eredetvédelmi körzet idejére, több intézmény között megosztott funkcióban képzelem el az országos szint működését. Amennyiben a védett eredetű területek nőnek, vagy más kultúra is bekapcsolódik, akkor már indokolt a központosított intézmény. Az amerikai állásponthoz azért annyiban mégis közel állok, hogy a túlszabályozást, legalábbis állami szinten, mindenképpen el kell kerülni.

6. Az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepe és hatása

Az eredetvédelem, a kataszterek és az információs rendszerek az ágazat irányításának az eszközei. Megerősödésük, elterjedésük alapvetően gazdasági okokra vezethető vissza. Vannak olyan országok, ahol elsősorban a túltermelés csökkentését, máshol a regionális érdekvédelem kialakulását, Nyugat Európában a nemzetközi integráció fejlődését, ismét máshol a vertikális integráció új alapjainak lerakását remélték az eredetvédelmi rendszer bevezetésétől. A legtöbb esetben nem kellett csalatkozniuk, hiszen a világ szőlő- és bortermelésének új fejlődési szakaszát az eredetvédelmi rendszerek sikeres működésével is lehet jellemezni.

Számunkra az az izgalmas kérdés vetődik fel, hogy milyen gazdasági feladatok megoldását szabad és lehet várni a rendszer bevezetésétől? Miben és mennyiben különbözik a hazai borgazdaság azoktól, amelyek sikeresen használják a gazdaságirányításnak a megnevezett rendszerét? Az ágazat struktúraváltásának kezdetén nehezíti, vagy elősegíti az elindult és a majd kívánatos átalakulási folyamatokat? Az eredetvédelmi rendszer szerepét és hatását a szerkezetváltásban, a termelési kultúrában és a piaccal való kapcsolatában elemezzük.

6.1. Az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepe a borgazdaság szerkezeti átalakításában

Az ágazat vertikumi modelljét a 1. sz. ábra mutatta be a 3.

Vertikumai szint sorszáma V a r i á n s o k

4. Piac	4.1. Belföld		4.2. Konvertibilis		4.3. Nem konvertibilis			
	3.3. Bortípus	3.3.1. Asztali fehér	3.3.2. Min.fehér	3.3.3. Asztali vörös	3.3.4. Vörös min. vörös	3.3.5. Üdítő	3.3.6. Pezsgő	3.3.7. Vermouth wine cooler
3. Bor-termelés	3.2. Kiszereles	3.2.1. Palackos	3.2.2. Lédig					
	3.1. Szektor	3.1.1. Állami	3.1.2. Szövetkezeti	3.1.3. Magán				
2. Szőlő-termelés	2.4. Fajta	2.4.1. Fehér	2.4.2. Vörös					
	2.3. Technológia	2.3.1. Alacsony	2.3.2. Magas					
	2.2. Szektor	2.2.1. Á.G.	2.2.2. T.sz.	2.2.3. A G egyéni	2.2.4. T.sz.egyéni	2.2.5. Magán		
	2.1. Szőlő szap. alapanyag	2.1.1. Konténeres	2.1.2. Oltvány	2.1.3. Sajtát gyökerű				

1. Termőhely
 1.1. kiválóan alk.m.
 1.2. alkalmas
 1.3. feltételesen alk.m.
 1.4. alkalmatlan

10. ábra A szőlő - és bortermelés vertikumja

számú fejezetben először. Ez alkalommal / 10. sz. ábra/ a modellnek néhány jellegezetességét tovább kell elemezni, hogy az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepét tisztázni lehessen.

A vertikumi modellnek a szintjeit, alszintjeit, elemeit és az elemek kapcsolatrendszerét megismertük. Mivel az eredetvédelmi rendszer fogalmának ismertetésénél nem érintettem minden részletet, itt az alszintek és az elemek meghatározásáról is szólni kell. Ezek után az adatbázis ismertetése, a módszer leírása majd a vizsgálati eredmények ismertetése következhet.

6.1.1. A szőlő- és bortermelési modell gazdasági szerkezete

A számokkal is jelölhető /1.,2.,3.,4. szint/ vertikumi szinteket további alszintekre kell bontani. Ez a lépés már több vitára adhat okot. Itt kell összhangba hozni a gyakorlati lehetőségeket és az elméleti igényeket. A termőhely szintjét nem indokolt, és nem is lehet vertikálisan tovább bontani.

A szőlőtermelés szintje azonban már több alszintre is tagozódik. Az első, a 2.1.-es alszint a szaporítóanyagtermelés alszintje. A 2.2. alszint a szektorok vagy a tulajdonviszonyok alszintje, a 2.3. a művelésmód alszintje. A 2.4. alszint pedig a fajták alszintje nevet viseli.

A 2.2. és a 2.3. alszint jelölését különösebb indoklás nélkül is elfogadhatjuk. A 2.1. a szaporítóanyagtermelés alszintje sokak szerint felesleges, nem komoly tényező a vertikum egészét illetően.

Tény, hogy a piacon ennek már nincs külön megjelenési formája, úgy mint a termőhelynek, a tulajdonosnak, a termék típusának, vagy akár a művelésmódnak. /Ma már egy-egy palackon feltüntetik a művelésmódot is, bizonyítván a terméket megkülönböztető magas biológiai alapokat/. Annak, hogy mégis külön alszintet jelöltem, két oka van. Egyrészt ökonómiai, mert a különböző szaporítóanyagok a szőlőtermelés telepítési, beruházási költségeiben eltérő költségszinteket jelentenek. Másrészt eltérő biológiai értékkel rendelkeznek, így más és más termelési típust is szimbolizálnak.

A polémiák a fajták szintjén sűrűsödnek. Tudniillik nincs az a szakember, aki a fajtát nem említene az egyik legfontosabb termelési tényezőként, eleve megkülönböztetett szerepet szánva a termelés folyamatában. Így tehát elméletileg szükséges ennek az alszintnek a megjelölése, annál is inkább, mert a végtermékeink típusai remélhetőleg szorosan köthetők majd a fajtához, vagy a fajtacsoportokhoz is.

Kevesebb problémát vet fel a bortermelés szintjének további felbontása alszintekre. A 3.1. alszint megjelölést a szektorok kapják, a 3.2. alszint a kiserelésé, amely komoly piaci és technológiai faktor is egyben. A 3. vertikumi szint harmadik alszintje, a termékek szintje, ami szintén nem igényel indoklást.

Az utolsó, a 4. vertikumi szintet, a piac szintjét nem kell további alszintekre bontani. Pontosabban a piac tagozódását a vertikumi pályán megelőzően szereplő elemekkel lehet elvégezni. Pl. a hordósbor piaca a 3. vertikumi sávban szereplő elem összekötésével

adható meg. Természetesen, mint a borászat egy termelési kombinációjához még kapcsolódik a szektor és a termék egy-egy eleme is. Ezt bontja tovább a piac egyik eleme, aszerint, hogy melyik piacról van szó.

Az alszintek értelmezése azért fontos, mert a kataszterek nyilvántartásában egy fontos részt foglalnak el. Pl. a szőlőtermelésben a tulajdonos az integráció szempontjából a szaporítóanyag pedig a technológia miatt lehet fontos. Ennek ellenére az alszintek nem képeznek külön kataszteri rendszert úgy, mint a vertikumi szintek.

Ha a vertikumi szintek, vagy alszintek elemeit adjuk meg, akkor tulajdonképpen a vertikum horizontális szerkezetét írjuk le. A magyar szőlő- és borvertikum a szintek és alszintek megjelölésében nem nagyon különbözik más vertikumoktól, legfeljebb egy-egy alszint értelmezésében. Az elemeket tekintve azonban lényegi és tartalmi különbségek vannak.

Elemeknek nevezzük a vertikumi szintek vagy alszintek egymástól különböző formáit vagy alternatíváit, amellyel a termelésben eltérő módon és gazdasági jellemzőkkel vesznek részt. Ha pl. a bortermelés szintjén, a termékek alszintjén lehetőség van fehér asztali és minőségi bort is előállítani, akkor ez annak a szintnek két eleme. Itt gondot okozhat, hogy a termelési eszközök, erőforrások vagy a termékek folytonos eloszlást mutatnak, eltérően pl. a terméktípusoktól ahol az eloszlás diszkrét. Ebben az esetben transzformációt kell végrehajtani, hogy diszkrét, önállóan jellemezhető elemek jelenjenek

meg, mint ahogy azt a későbbiekben látni is fogjuk.

A vertikum 1-es szintjén, a termőhely szintjén 4 elemet különböztetek meg. Így kiválóan alkalmas, alkalmas, feltételesen alkalmas és alkalmatlan termőhelyet. Ezt a csoportosítást, a később bemutatandó termőhelyi kataszterből vettem át. Tartalmilag azt jelenti, hogy a vertikumban ökonómiaailag és technológiailag is a négy elem között megkülönböztetésre érdemes különbség van. A különbség gazdaságilag, de az eredetvédelmi rendszer szempontjából is fontos. Elképzelhető olyan eredetvédelmi rendszer, amely a termőhelyeket a termésbiztonság, azaz a termelés quantitativ ismérvei alapján szabályozza, illetve telepítésre engedélyezi vagy nem az eredetvédelmi rendszer égisze alatt.

Hasonló elvek alapján, a 2.1. alszinten, a szaporítóanyagtermelésnél, oltvány, saját gyökerű és konténeres elemeket írok le. A 2. szint 2. alszintjénél, a szektorok esetében állami, szövetkezeti és magán elemeket adok meg. Felmerült az egyéni érdekelttség beiktatása, a szövetkezeti vagy állami tulajdonosok közé. Elvileg helyes, mert más gazdálkodási struktúrát jelenthet ez a forma. A tulajdonosi jog alapján már kevésbé indokolható. Az egyéni érdekeltségű termelés, a tulajdonosi jog és az érdekelttség együttes figyelembevétele alapján került megjelölésre a modellben. A művelésmódnál jelentős, de meggondolt egyszerűsítéssel két elemet jelölök. A magas kordonművelést és az alacsony művelést.

A fajtánál két csoport szerepel, amelyet lehet minőségi és tömegbort adó fajták, vagy világfajták és hazai tradicionális fajták,

esetleg korai és késői érésű fajták, vagy borszőlő fajták és csemegeszőlő fajták szerint csoportosítani. Mint tudjuk nehézség van, a fajta alszint számításokkal történő szerepeltetésével. Tudniillik a fajtacsoportokhoz és különösen egy-egy fajtához, nem tudunk jellegzetesen eltérő gazdálkodási mutatókat rendelni. Azaz a termelés költségeit, a termék piaci helyzetét ma még más tényezők, mint pl. évjárat, termőhely, művelésmód /alacsony vagy magas művelés/ jobban meghatározzák. Ezt a képet bonyolítja, hogy egy-egy régióban 10-30 fajtát is termesztenek, és így a fajták karaktere elvész. Az eredetvédelmi rendszer egyik lényeges ellenőrzési pontja a fajta lesz. A magam részéről a fehér és a vörös bort adó fajták megjelölést javasolom.

A 3. szintben az 1. alszint a három szektort tartalmazza. A 2. alszint a két fő kiszerelési módot. A 3. alszint pedig a termékek lehetséges szortimentjét sorolja fel elemenként. A 4. szinten a piacon belül három elemet különítettem el, úgy mint belföldi piacot, nem kovertibilis exportot és tőkés exportot. Sajnos ezt a megkülönböztetést meg kellett tenni, mert három egymástól jellegében, árstruktúrájában, árú és tőke mozgásaiban, szabályozásában teljesen eltérő piacokkal állunk szemben. Ez nem kis gondot és veszélyt jelent az ágazat számára. Remélhetőleg a konvertibilis tőkés export és a nem konvertibilis export hamarosan összeolvad, de sajnos a jelenlegi szerkezet kialakításában az említett kettőségek komoly szerep jutott.

Az elemek kapcsolati rendszerét a rendelkezésre álló adatok szerint meg kell állapítani, vagy kalkulálni kell. Az a kérdés, hogy

egy-egy szint melyik eleme, a következő szint melyik eleméhez kapcsolódik és milyen arányban. Pl. a 3.2.1. eleme, a palackos kiszerelés hány százalékban részesül a fehér minőségi, a fehér asztali stb. elemek, a 3.3.1. , a 3.3.2. elemek előállításából. Ez az alszintek között, azaz a vertikumi szinteken belül egy-egy termelési kombinációt ad meg.

Az elemek kapcsolódása már létrehozza a vertikumi pályákat. Vertikumi pályánaknak azt az egy vertikális kapcsolódási rendet nevezhetjük, amely az alsó szinttől a legfelső szintig terjed. Ha egy-két sajátosságos és karakteres vertikumi pálya összekapcsolódik és regionálisan is együtt jelenik meg, akkor azt a szőlő- borvertikum egy termelési típusának nevezhetjük.

Az elemek kapcsolódásánál, a kapcsolatok között különbséget kell tenni. Vannak olyan kapcsolatok, amelyek sem szakmailag /elméletileg/ sem a gyakorlatban nem léteznek. Példának okáért a saját gyökerű előfordulását, a kiválóan alkalmas dombvidéki kötött talajokon említhetjük. Ezt másképpen tiltott útnak nevezhetjük. Ezen kívül létezik elméletileg lehetséges, de a gyakorlatban elő nem forduló út, azaz kapcsolat: pl. magántermelő ma nem exportál, bár elméletileg lehetséges, hogy hamarosan fog. A harmadik kategóriába a gyakorlatban létező utak tartoznak. Itt legfeljebb domináns, azaz a termelési gyakorlatban nagy részarányban létező, és nem domináns utakat különböztethetünk meg.

A modell vertikális szerkezetét a szintek és az alszintek alkotják. A horizontális eloszlást pedig az elemekkel tudjuk

jellemezni. A modell természetesen nem végleges, fejlesztésére sok lehetőség van. A szőlő- és borgazdaságot más paraméterekkel lehet majd jellemezni, ha:

- egy-egy elem megszűnik, vagy új jelenik meg,
- egy-egy elem részesedése a termelésből megváltozik,
- az elemek kapcsolati rendszerében változás következik be, megszűnnek kapcsolatok, vagy nagyságuk változik,
- egy-egy elem bármelyik adata változik.

Az előbbieket alapján a szintek vagy alszintek megszűnését, vagy keletkezését kizárhatjuk. A többi említett változás azonban nagyon is gyakorlati kérdés. Elképzelhető, hogy megszűnik az állami vagy szövetkezeti tulajdonban az egyéni érdekeltségű termelés. Ez az első változási típus lesz. A másodikra remélhetőleg az ad majd példát, ha nő a kiválóan alkalmas és az alkalmas termőhelyek aránya a termelésben. Hasonlóan kívánatos lenne, ha egy-egy szint és alszint eleme a következő szint nem minden elemével kapcsolódna, hanem csak a termelési típusából adódó legalkalmasabbal. Ez az ágazati kapcsolati rendjének tisztulását és irányíthatóságát idézné elő /3. változási típus/. Az utolsó esetre számtalan példát találhatunk. Folyamatosan változnak a költségek, az árak, remélhetőleg a termésátlagok is nőnek még.

6.1.2. A vertikumi modell vizsgálati anyaga és módszere.

A vertikumi modellt nemcsak azért nevezzük modellnek, mert az elméleti munka során bizonyos egyszerűsítésekkel és elvonatkoztatásokkal készült, hanem azért is, mert ma még nem lehet homogén adatbázissal kiszolgálni. Az adatbázis annyiban egységes, hogy valós adatokat, tehát nem spekulatív adatokat tartalmaz. Ugyanakkor heterogén, mert vannak teljes körű és reprezentatív, primér és aggregált adatok is. Az adatforrások nem hogy a vertikum egészére nem egységesek, hanem egy-egy vertikumi szint, sőt alszint esetében is különbözhetnek. Nyilvánvaló, hogy illeszkedésük nem lehet hibátlan. Eltérés van abban is, hogy valahol az elemek teljes kiterjedésére lehetett adatforrást találni, van ahol reprezentatív felméréssel kellett beérnünk.

Minden elemhez a következő számított mutatókat rendeltem:

1. termelés/ nagysága/ha,to,db, hl/
2. ár / ft/kg, ft/hl /
3. a termelés szűkített költsége - Ft/ha stb.
- 4, forgó tőke/ termék / ft/ha, ft/db, stb./
- 5, holt tőke/ termék / ft/ha, ft/db, stb./
- 6, munkaerő/ termék / ft/ha, ft/db, stb./
- 7, beruházás/ term.kap. / ft/ha, ft/hl, stb./
- 8, a termelési ciklus hossza / év /
- 9, termésátlag /t/ha/

A vertikumi modellt a következő adatforrásokkal lehetett

kiszolgálni:

- 1, szőlő termőhelyi katasztere KÉE SZBKI
- 2, MÉM STAGEK 1981-1987 adatgyűjtése
- 3, KSH 1970-1988
- 4, 37 üzem, 200 szőlő tábla, 1981-1985. KÉE SZBKI
- 5, 3 szaporítóanyagtermelő gazd.rep. adatai
- 6, 8 borászati üzem reprezentatív adatai
- 7, egyéni szőlőtermelők rep.megf. KÉE SZBKI
- 8, MONIMPEX kimutatás

A vizsgálatok a vertikum szerkezetét, a működését, a jelenlegi helyzetet, de a lehetséges fejlesztési irányok értékelését is érintik. Éppen ezért, a kombinatorika módszere mellett a szimulációval és szélsőértékek számításával is találkozhatunk.

A 9. és a 10. sz. mellékletben ismertetett adatbázissal kapcsolatban tudni kell, hogy az egy-egy elemhez tartozó adatok mellett jelenleg nem találhatóak meg a szórásértékek. Ezt az indokolja, hogy olyan mértékben bonyolulttá tette volna nemcsak a számításokat, de az eredmények értékelését is, hogy az átláthatóság rovására ment volna. Ha a modell további fejlesztésén dolgozunk, amint az a kutató csapatunk szándéka, és az eredetvédelmi rendszerek témakörétől elválík majd a kutatási terület, akkor ilyen jellegű fejlesztést is végzünk majd.

Az adatok nagyobb részben pontos számításokon alapulnak. Így pl. arra vonatkozóan, hogy hány "ha" magánművelésben lévő szőlő van, vagy hány "ha" szőlőnk van nem alkalmas termőhelyen, megfelelő pontosságú

információink vannak. Azt azonban, hogy a magántermelői pincékből hány hl bor kerül palackozásra, vagy a magántermelői szőlőből mennyit vásárol fel a másik két szektor, csak becsléseink, kalkulációink lehetnek. Az adatok egy része eredeti formájában jelenik meg, pl. 5 to/ha a termésátlag. Másik esetben csak együtthatót találunk, a számítások követhetősége miatt, illetve a szimulálások jobb tervezhetősége miatt. Ennek jelentése az, hogy pl. 1.1 együttható esetén ennyivel módosítja annak az elemnek az értékét, amellyel a következő szinten összekapcsolódik.

A nehézségek ellenére a modellt érdemes feltölteni adatokkal. A vizsgálat célja ugyanis nem elsősorban az, hogy a jelenlegi állapotot minél pontosabban írjuk le numerikus módszerekkel, hanem az, hogy lehetséges fejlődéseket is jól szimuláljunk és a "mi lesz akkor ha" kezdetű kérdésekre válaszoljunk. Elsősorban azokon a területeken kellett számításokat végezni, ahol az eredetvédelmi rendszer funkcionálisan is beépül a termelési folyamatokba.

A modellt matematikailag egy gráf reprezentálja. A gráf csomópontjai a vertikum elemei, élei pedig a vertikum elemei között meglévő kapcsolatokat jellemzik. A gráf pontjaihoz a vertikum elemeinek jellemző értékei kerültek. A számítástechnikai feldolgozásban a gráfot egy mátrixal írtuk le.

A vertikumra megfogalmazott kérdések matematikailag egyrészt egy gráfon végzett szélsőérték számításra vezethetők vissza, másrészt a gráf bejárásaként a vertikumi szintek egy-egy elemeinek aggregációjával válaszolhatók meg. A programok FORTRAN és CLIPPER

nyelven készültek el.

Az eredetvédelmi rendszer, az információs rendszer és a kataszterek gazdasági szerepét tisztázandó vizsgálatokhoz több, számunkra igen fontosnak tűnő kérdést rendeltem.

1. A magyar szőlő- és borvertikum milyen változatosan épül fel, mennyi az elméleti és a gyakorlati vertikumi (termelési) típusok (utak) száma?
2. Hogyan és milyen módon követhető a termelés vertikális folyamata, mennyire alakultak ki, illetve alakulhatnak ki tiszta, domináns vertikumi (termelési) típusok?
3. Melyek a valamely szempontból szélsőértékeket képviselő vertikumi pályák és termelési típusok?
4. Milyen az egytényezős fejlesztés eredménye az eredetvédelmi rendszer által is képviselt komplex fejlesztésekhez hasonlítva.
5. Az eredetvédelmi rendszer bevezetése, a kataszterek működtetése milyen hatással lehet a modell szerkesztésére és működtetésére?

6.1.3. Következtetések az eredetvédelmi rendszer gazdasági szerepére

A vertikumi modell 4 szintet, az alszintekkel együtt 8 szintet és alszintet, és 32 elemet tartalmaz. A fajtákat nem tudtam adattal feltölteni, így 30 elemmel számolhatunk a modell működtetésénél. Első lépésként fontos lehet tudni, hogy milyen a modell kapcsolati rendszere, hány és milyen vertikumi pályát lehet számontartani.

A szintek és az elemek számát figyelembe véve 17280 elméleti lehetséges vertikum utat lehet számba venni. Ennyi variáció van, ha az első szint elemeitől a piac elemeihez el akarunk jutni. A szám nagyon magas. Ha az előbbi variációkból kivesszem a szakmailag tiltott utakat, akkor ez a szám 11880-ra csökken. A csökkenés nem nagy. A gyakorlatban domináns vertikumi pályákat számolva 7392 variációt kaptam.

Az előbbi számok már némi magyarázatot adnak a hazai szőlő- és bortermelés "bonyolultságára", kuszaságára. Látszik, hogy a szakmailag tiltott utak száma nem olyan magas, hogy csupán azzal a gyakorlatban létező vertikumi pályák /termelési típusok/ számát redukálni lehetne. A szakmai törvények betartása mellett más, gazdasági szabályozásra is szükség van. A gyakorlatban domináns termelési típusok száma az ország egészére nézve is sok, de a fő gond az, hogy egy-egy borvidéken belül is igen magas lehet ez a szám. Szinte valamennyi borvidéken létezik a három szektor termelése, sok terméktípussal dolgoznak, túl sok /10-30/ fajttal és mind a három piacra termelnek. A regionális szabályozás hiánya karakter nélküli borvidékeket eredményezett. A vertikum kapcsolati rendszere tehát országosan, regionálisan, de még üzemekben is bonyolult, nehezen követhető. Az eredetvédelmi rendszer egyik legfontosabb feladata, hogy a regionálisan, egy-egy borvidéken belül a vertikumi pályák számát, a termelési kombinációkat radikálisan csökkentse. Ezáltal alakulhatnak ki tipizálható és egyben hatékonyan szabályozható borvidékek.

Sajnos az előbbi gondolatmenetből azt a következtetést is le

kell vonni, hogy a hazai szőlő- és borvertikum a világ egyik, talán a legbonyolultabb vertikuma. Ez alapvetően három okra vezethető vissza. Az egyik a vertikum elemeinek nagy száma. Az állami, a szövetkezeti és a magán szektor, a szőlőtermelésben és a bortermelésben is jelen van. A három piac jelentősen különbözik egymástól. Objektív, termőhelyi adottság, hogy a szőlőtermelés északi határán, ahol mi is termelünk, a kisebb ökológiai különbségek nagyobb borászati különbségeket okoznak, mint a déli, mediterráni vidékeken. A másik ok, hogy a kapcsolati lehetőségek elméleti nagy száma nálunk azt jelenti, hogy a kapcsolatok létrejönnek, de nem szabályozottak, azaz nem alakulnak ki nagyon domináns termelési típusok, vertikumi pályák. A harmadik ok pedig, hogy a vertikális kapcsolatok, azaz a vertikális integráció sokszor ad hoc módon alakul ki és gyorsan változó formában.

Az előbbiekből az a következtetés vonható le, hogy a termeléspolitikának azt a célt kell kitűznie, hogy elsősorban regionálisan csökkentenie kell a termelési típusok számát. Ezt a kapcsolódó elemek számának csökkenésével lehet elérni úgy, hogy minden régióknak körülhatároltabb termelési célt kell megjelölnie. A gazdaság irányításának pedig úgy kell átalakulnia, hogy ezeknek a termeléspolitikai célkitűzéseknek jó keretet adjon. Ha az eredetvédelmi rendszer bevezetésre kerül, akkor az előbbieken leírt szabályozási folyamatot elindítja, illetve felgyorsíthatja.

Az ágazat szerkezetére tehát jellemző, hogy nagy elemszámmal, bonyolult kapcsolati rendszerben működik, de ennek ellenére gazdasági értelemben homogén termékkibocsátással rendelkezik. Így az ágazatban

rejlő termőhelyi, szőlészeti, borászati és gazdasági lehetőségek, sokszínű adottságok elvesznek, a termékekben nem tükröződnek vissza. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a vertikum kapcsolati rendje nem védi meg ezeket az adottságokat. Ez pedig a kapcsolati rendszer hibáira, a működés követhetlenségére vezethető vissza. A szőlő- és borgazdaság tehát, pazarlóan dolgozik.

A borgazdaság fejlesztési lehetőségeit értékelve azt kell megvizsgálni, hogy az egyes elemeknél bekövetkezett változások milyen hatást gyakorolnak a vertikum outputjára. Milyen az egytényezős és a komplex fejlesztés közötti különbség? Ehhez a vizsgálathoz, szélsőértékszámítások, vertikumi pályák és típusok szimulációja kapcsolódik. Ez utóbbit úgy tudjuk megtenni, ha megváltoztatjuk, hol jelentős, hol kisebb mértékben a kiinduló modellt. Megszüntetünk egy elemet; vagy megváltoztatjuk a modell kapcsolati rendjét egy szinten, vagy a teljes vertikumban, a kapcsolatokat szélsőségesen leegyszerűsítjük, egy-egy elem részesezését a termelésből növeljük vagy csökkentjük.

Az első esetben vizsgáljuk meg az elemek fejlesztési lehetőségeit. Ez alatt azt értem, hogy egy-egy elemnél bekövetkezett /szimulált/ változás a vertikum, vagy egy vertikumi pálya eredményére milyen hatással lehet, azaz mit és hogyan érdemes fejleszteni.

A 2. sz. táblázat az eredményeket tartalmazza. A táblázat bal oldalán a változtatott elemeket sorolom fel, majd azt, hogy az elem mely adata és milyen mértékben változott. Utána már azt olvashatjuk

2. táblázat A szőlő- és borvertikum elemeinek fejlesztési hatékonysága

elem	fejlesztés helye	változás mértéke %	a változás eredménye % telj.vert. TE.vált.%	egy vertikummi út					
				TE vált %			E.ráta v.%		
				Szől.Bor.	Vert.	Szól.Bor.Vert.	Szól.Bor.	Vert.	Szól.Bor.Vert.
11	termés	+10	0.7	1.6	1.6	1.6	0	+ 1	+ 1
11	ár	+10	1.5	3.1	0.7	1.0	+ 1	- 1	0
12	termés	+10	0.7	24.5	20.9	21.5	+12	-16	- 5
12	ár	+10	0.8	24.8	16.3	17.9	+16	-15	- 4
13	termés	+10	0.7	42.7	35.7	37.0	+21	-12	- 8
13	ár	+10	5.9	42.3	29.7	32.1	+26	-21	- 6
14	termés	+10	1.6	32.0	27.2	28.0	+10	-17	- 8
14	ár	+10	1.9	32.2	22.2	24.0	+15	- 8	- 7
211	termés	+10	0.2						
212	termés	+10	8.6						
213	termés	+10	1.5						
221	termés	+10	0.7						
222	termés	+10	2.0						
223	termés	+10	0.5						
224	termés	+10	0.9						
225	termés	+10	5.5						
231	termés	+10	2.3	15.7	13.2	14.0	+10	- 6	- 3
231	termés	+20	5.0	23.2	15.0	17.1	+18	- 8	- 5
231	termés	+30	7.5	35.0	20.2	23.1	+23	-11	- 7
232	termés	+10	7.4						
311	ár	+10	7.2	0.0	4.6	3.8	0	+13	+ 5
312	ár	+10	2.6	0.0	3.4	2.8	0	+ 7	+ 6
313	ár	+10	0.7	0.0	1.3	0.5	0	+ 1	+ 1
321	ár	+10	4.6						
322	ár	+10	1.9						
331	ár	+10	3.8						
332	ár	+10	3.4						
333	ár	+10	2.9						
334	ár	+10	3.0						
335	ár	+10	1.0						
336	ár	+10	1.0						
337	ár	+10	0.0						
338	ár	+10	0.0						
41	ár	+10	5.5						
42	ár	+10	1.9						
43	ár	+10	2.3						

Jelmagyarázat: TE: termelési érték

E ráta v.: az összes költséghez viszonyított nyereség ráta változása

egy vertikummi út: a 111-212-222-232-312-321-332-42 úttal kijelölt termelési típus

le, hogy a változás a vertikum teljes termelési eredményére milyen mértékben hatott. Az utolsó két számoszlopsor ugyanezt a hatást egy vertikumi pályára számolta. Ez az út a 111-212-222-232-312-321-332-42 sorrenddel jellemezhető. A számítás logikájából következik, hogy három esetben a 232-es elem is belép, amikor az ő rugalmasságát számolom.

A táblázatban csak néhány elem, néhány paramétere szerepel mint változó tényező. A táblázatban szereplő eredmények, a könnyebb kezelhetőség érdekében, mindig a vertikum termelési értékében bekövetkezett relatív változást mutatják, amelyek ezek után könnyen összevethetők.

A táblázatból a következő eredmények olvashatók ki. Az első, és talán a legfontosabb, hogy egy tényező fejlesztése a teljes vertikumban kisebb eredménnyel jár, mint egy tiszta kapcsolati rendszerrel felépülő vertikumi pályánál. A vertikum bonyolult kapcsolataiban elvész a változás hatása. A hatás függ az elem minőségétől /paramétereitől/ és a termelési arányától is, de a vertikumnál a hatás a változás mértéke alatt marad minden esetben, a tiszta vertikumi útnál pedig azt meg is haladhatja.

Ezek után azt kell hangsúlyozni, hogy a vertikum kapcsolati rendje közel sem lineáris, így egy elem fejlesztésétől sem szabad egyenes eredményjavulást várni. Ebből az is adódik, hogy egy elem fejlesztése, ha nem követi a kapcsolódó elemek harmónizálása, akkor jelentéktelen eredménnyel járhat. Így pl. a szőlőtermelés fejlesztése, ha nem kapcsolódik a borászat fejlesztéséhez az ágazat, a vertikum egésze szempontjából bizonyos mutatóknál az eredmény

romlását is előidézheti. A táblázatban ezt a nyereségráta csökkenése mutatja. A részleges fejlesztés, ha nem jut kifejezésre az ágazati output-ban, akkor fölösleges, csökkenő határhatékonyságú pótlólagos ráfordításról beszélünk. Ma az egy tényezős fejlesztések legtöbbje ilyen.

Az eredetvédelmi rendszer szerepe ebben a kérdésben ismét nagyon fontos. A rendszer ugyanis nem engedi meg az egytényezős fejlesztésüket. Katasztereivel és az információs rendszereivel tudni lehet, hogy a vertikum egyik eleme sem erősödhet a másik rovására. Ez az eredetvédelmi rendszer által átfogott vertikumnak nem érdeke. A rendszer azt a célt tűzi ki maga elé, hogy egy elem változását, fejlesztését a piacon realizálja, azaz a vertikum többi elemét is hozzáigazítsa, ha tudja. Ha pedig nem, akkor a fejlesztés, pontosabban az adott elem változása elmarad.

Az előbbi számítás arra adott példát, hogy az adatok változása egy teljes és egy tiszta kapcsolatú vertikumi pálya esetében milyen különbségeket ad. Nevezzünk el különböző vertikumokat I., II., III., IV., és V. típusnak. A 11. melléklet megmutatja, hogy ezek tulajdonképpen a meglévő adatbázissal, de részben, vagy teljesen új kapcsolati rendet jelöl. Az I., II. és a III. modell esetében az 1-es szinten, a termőhely szintjén alakulnak ki más arányok és kapcsolatok a kiinduló állapotokhoz képest. A IV. és az V. modell pedig a teljes vertikum egészében új kapcsolatokat hoz létre.

Az eredmény érdekes, de nem meglepő. A termelési érték előállításában az első három típus 1%-os változás alatti eredményt ér

el. A IV. modell eredménye 3.1% az V.-nél pedig. 3.9%. Az értékek nem magasak, de magasabbak, mint sok elem eredménye 10%-os fejlesztésnél. Azt is figyelembe lehet venni, hogy a kapcsolatok változása a melléklet szerint, a kiinduló helyzethez viszonyítva nem radikális. Tény, hogy a vertikum kapcsolati rendjének megváltoztatása, fejlesztése komoly lehetőség a vertikum egészének fejlesztése szempontjából.

Az eredetvédelmi rendszer éppen ezt a fejlesztési lehetőséget használja ki. Az induláskor teljesen új kapcsolati rendet, azaz új integrációs formát alakíthat ki. A változás radikális és az eredmény javulása is figyelemre méltó lehet. Egyrészt megmaradhatnak a pozitív kapcsolatok, másrészt a rendszer indulásakor meg lehet szabadulni a kedvezőtlen elemektől vagy a nem hatékony kapcsolatoktól. Az eredetvédelmi rendszer esetében ennek átgondolása és leírása kötelező.

Ha a vertikum összes kapcsolódási útjának az értékeit pl. termelési költség, vagy nyereség ráta értékeit végigszámoljuk, akkor ezek után ki lehet választani a szélsőértékeket képviselő utakat. Ennek akkor lehet jelentősége, ha a fejlesztést valamely kiemelt szempont alapján akarjuk megtenni. Elméleti megközelítés esetén pedig a szélsőértékű utak domináns vertikumi jellegének és stabilitásának meghatározásánál lehet jelentősége.

A 3. táblázat az ehhez kapcsolódó számítások egy részének eredményeit mutatja be. Az alsó és felső szélsőértékek mellett több utat mutat be sorrendben. Látható, hogy az utak elemenként váltják

3. táblázat A szőlő- és borvertikum szélsőértékeket képviselő vertikumi útjai

	Termelési érték szélsőértékei Ft/ha alapján															
	max.								min.							
Szint	1	21	22	23	31	32	33	4	1	21	22	23	31	32	33	4
Elemek	3	1	4	2	1	1	7	2	1	3	1	2	3	2	6	1
	3	1	4	2	1	1	2	2	1	2	1	2	3	2	6	1
	3	1	3	2	1	1	2	2	4	2	1	2	3	2	8	1
	3	1	2	2	2	1	2	2	1	2	3	2	3	2	6	1
	3	1	2	2	2	1	2	1	4	3	1	2	3	2	6	3

	Költségszint szélsőértékei Ft/ha alapján															
	max.								min.							
Szint	1	21	22	23	31	32	33	4	1	21	22	23	31	32	33	4
Elemek	3	1	5	2	1	1	6	1	4	3	5	2	3	2	5	1
	3	1	4	2	2	2	6	1	4	3	5	2	3	2	2	1
	3	1	4	2	2	1	7	1	4	3	5	2	2	1	8	2
	3	1	4	2	2	1	6	3	4	3	4	1	3	2	5	2
	3	1	4	2	2	1	6	2	4	3	4	2	3	2	5	2

	Nyereségráta szélsőértékei, ha-ra és szűkített Ktg.-re vetítve %															
	max.								min.							
Szint	1	21	22	23	31	32	33	4	1	21	22	23	31	32	33	4
Elemek	1	1	2	1	2	1	5	2	4	3	1	2	1	2	3	2
	1	1	2	1	1	1	7	2	4	3	1	2	2	2	1	1
	1	1	2	1	1	1	5	3	4	1	3	1	1	2	3	1
	1	1	2	1	1	1	5	2	3	1	4	2	1	1	3	3
	1	1	1	1	3	2	5	2	3	1	1	1	2	2	3	2

Megjegyzés: A felső sor minden esetben a szélsőértékű vertikumi utat jelöli, attól lefelé lévő sorok a szélsőértéktől távolodnak.

egymást, de van ahol a szélsőértéktől /az első sor minden esetben/ távoldva, /az alsó sorok/ egyszerre több elem is cserélődik. Ez azt mutatja, hogy egy-egy út esetében is az elemek különböző kombinációit lehet optimalizálni, nem pedig egy-egy elemet önmagában.

A számítás nagyobb meglepetést nem adott, de előzetesen azt feltételeztem, hogy mindig csak egy elem fog változni. Ez sok esetben nem így történt. Ugyanakkor megfigyelhetők stabil szintek, amelyek mindig ugyanazt az elemet adják a szélsőértékű úthoz. Ilyen a termőhely vagy a kiszerezés, a termelési érték és a költség maximumánál, a kiszerezés a költség minimumnál, a nyereségráta és a költség maximumánál a művelésmód.

A szélsőértéket képviselő utak nagyobb része nem képvisel domináns arányt a termelésben, legalábbis így ebben a termelési típus formájában nem. Elemeiben, részeiben igen, összességében nem. Állításom erejét csökkentti az a tény, hogy a hazai szőlő- és bortermelésben nem találtunk egyetlen olyan utat sem, amely 10%-nál nagyobb arányban részesülne. Hiába nagy a hazai piac 50%-a, ha azt több mint 50 féle termelési típustól, azaz vertikumi pályától kapja. Hiába nagy a magas művelés részaránya, ha kombinációjában hasonlóan sok termelési forma kapcsolódik.

Az eredetvédelmi rendszer bevezetése szempontjából kedvezőtlen az a tény, hogy kevés a domináns vertikumi pálya. A rendszer éppen a domináns termelési formákat részesíti előnyben, azokat kívánja kialakítani és fenntartani. Ugyanakkor az kedvező, ha a domináns elemek száma nagy. A védett eredetű körzetekben a stabil termelési

tényezőknek és erőforrásoknak komoly szerep jut. Ezek határozzák meg az eredetvédelmi körzet termelési karakterét.

Az eredetvédelmi rendszerek szabályozási funkciói közül tehát jelenleg Magyarországon a gazdasági szabályozást tarthatjuk a legfontosabbnak. Ez a fontossági sorrend természetesen a bevezetés időszakára szól. Ha a gazdasági szabályozás már elindult, akkor a technológiai és a piaci funkciók is nagyobb teret kaphatnak. Mint láthattuk, a technológiai szabályozás az egyrészt a teljes eredetvédelmi rendszer bevezetése nélkül is lehetséges, például a kataszterek vagy akár részlegesen kiépített információs rendszerek segítségével. Másrészt először mindenképpen a védett eredetű borvidékek komplex fejlesztése szükséges ahhoz, hogy a technológiák közel állandó és gazdaságos formát ölthessenek.

A piac szabályozása pedig a gazdaság szabályozásával függ össze. Nem lehetséges a vertikum negyedik és egyben legfelső szintjét szabályozni, hogy ha az alatta lévő vertikumi pályák érintetlenek maradnak. Az eredetvédelmi rendszer a vertikum minden lényeges elemét meghatározza. Nemcsak az elemek számát és kapcsolatát, hanem az elemekhez tartozó paramétereket, mint pl. ár, a termelésből való részesedés stb.. TINLOT /1988/ úgy ír az eredetvédelmi rendszer szabályozó tulajdonságáról, mint egy automata közlekedési lámpáról egy forgalmas, több szintű közlekedési csomópontban. Mindig érzékeli a forgalmat, annak a sebességét és az útáteresztő képességet. A forgalom minden tulajdonságát és paraméterét figyelembe véve optimalizálja a közlekedést. Hasonlatával élve a borgezdaságunk új útviszonyokat és jóval rendezettebb ,közlekedést igényel, ahol a

különböző járművek /termékek/, különböző sávban haladnak. Ehhez pedig jól működő eredetvédelmi rendszerre van szükség.

6.2. Az eredetvédelem, a kataszter és az információs rendszer kapcsolata a termelési kultúrával.

Egyet értek azzal a véleménnyel, hogy az ágazat fejlesztése elősorban nem pénzügyi kérdés, vagy nemcsak kizárólagosan az. Hiába kapnánk jelentős forrásokat a fejlesztésre, ha nem változik meg a felhasználási célrendszere, akkor a befektetések sokkal inkább a jelenlegi struktúrát konzerválnák /és konzerválják/, mintsem az újat hozzák létre. A termelési kultúránk az elmúlt két évtizedben a nemzetközi színvonalától olyan mértékben lemaradt, hogy emelése nélkül az ágazat tisztán finansziális fejlesztése nem hozhat eredményt. Ezzel nem azt állítom, hogy a fejlődéshez nem kell pénz, mert kell. A fejlesztési források azonban akkor kellene, ha már az új szerkezet, az új struktúra alapjai megvannak és a források már ezt az új szerkezetet preferálják, ennek a fejlődését szolgálják.

Nemzetközi viszonylatban is a szőlő- és bortermelés kultúráját a tényezők két nagyobb csoportja befolyásolja. Az egyik a világpiac fejlődésére vezethető vissza. A világpiacon kétségkívül szerkezetváltás tanúi lehetünk. A nagy borivó országok fogyasztása csökken, ugyanakkor az északi, távol-keleti fogyasztók egyre több bort fogyasztanak. A másik változás, hogy egyre jobban

differenciálódik a borpiac, a korábbiak már leírt módon. Ez egy hosszú távú piaci fejlődésnek a jele, ami a gazdasági, társadalmi folyamatok áttekintése után természetesnek tűnik.

A másik tényezőcsoport pedig a szőlő- és bortermeles megkülönböztető jegyeiben és sajátosságaiban keresendő. Az alábbiakban ezek közül sorolok fel néhányat.

Az egyik jellemvonás a termelés **tradicionális jellege**. A technológiák, a termékek tradicionális fejlődése mellett a gazdálkodás, a piac hagyományaira is gondolni kell. A másik megkülönböztető jegy a termelés igen erős és nagyfokú **területi determináltsága**. Természetesen mindenekelőtt a termés mennyiségét és minőségét is meghatározó ökológiai tényezőkre gondolhatunk, de nemcsak arra. Ezenkívül beletartoznak a termelés regionális szerveződését, annak piaci, szociális, vagy éppen gazdaságföldrajzi vonatkozásai is. Más növényeknél is találkozunk hasonló jellegzetességekkel, de ilyen egyedi formában kevésbé.

Ehhez valószínűleg hozzájárulnak a további sajátosságok. Egyik ezek közül a **termelés ciklikussága**. A ciklikusság megint több részből áll össze. Egyrészt az ültetvény jellege 20-30 éves életciklusokat jelöl ki. Ez az ültetvénykultúráknál szokásos, az azonban nem, hogy a ciklikusság a feldolgozó szférában is megmaradjon, ráadásul termékenként különböző formában. A ciklikusság úgy is megnyilvánul, hogy az évjáratok nemcsak termesztési különbséggel, de misztikus piaci értékkel is jellemezhetőek.

Utoljára említem, pedig fontosságánál fogva előre kerülhetne, a bor **hamisíthatóságát**. Mint ahogy korábban említettem, nemcsak azt tekintem hamisításnak, ha valaki nem szőlőből készíti a borát, hanem azt is, ha valaki a termelés fontos tényezőjét pl. eredet, fajta, termékkategória stb. hamisítja meg. A nemzetközi szabályozásnak nem egy eleme éppen az utóbbi okok miatt született meg. A bor bizalmi áru. Az eredetvédelem ezt a bizalmat adja meg, hiánya pedig ettől fosztja meg a terméket.

Termelési kultúra alatt az ágazatnak azon tradícióit, valamint szellemi értékeit értjük, amely szabályozza és befolyásolja a termelés egész folyamatát. A termelési kultúra a következő kategóriákból áll:

- 1, Technológiai kultúra /szőlészeti és borászati technológia/.
- 2, Gazdálkodási kultúra.
- 3, Kereskedelmi /piaci/ kultúra.
- 4, Fogyasztási kultúra.

Ezek a kategóriák szorosan kapcsolódnak egymáshoz, de az értekezésemben tárgyalt szabályzó rendszerekhez is. Az eredetvédelmi rendszer nagyobb részt a technológia kultúra alapjain jön létre, majd hatókörét az információs rendszer szélesíti ki.

A gazdálkodási kultúrában őseink előttünk jártak. Ilyen vagy olyan formában voltak katasztereik, de a gazdálkodás határait kijelölő tényezőket is tiszteletben tartották. Egy szőlőtermésük a tőkén volt, egy a pincében, egy pedig a bankban. A kataszterekre alapozott információs rendszer ezt az állapotot kívánja ismételt

helyreállítani.

Kereskedelmi kultúránknak a szőlő- és bortermelés meghatározó jegyeit, valamint a világpiaci tendenciákat illene figyelembe venni. Az eredet, a fajta, a borkategóriák tisztelete egyenlő a fogyasztó tiszteletével. Magas kereskedelmi kultúra közepette az eredetvédelem egységes piaci szemléletet feltételez.

Fogyasztási kultúránk függ az ágazat, de az általános társadalmi közegtől is. Fejlesztése rendkívül fontos lenne, hiszen ez a hazai piac vásárlóképességét és megbízhatóságát állítaná vissza. Ma a fogyasztási kultúránk közepes. A kataszterek, az eredetvédelem már önmagában is segíthetnek a helyzeten, de ezen rendszerek közérthető megismertetése, lényegük fogyasztói köztudatba történő meggyökereztetése része a fogyasztói kultúra fejlesztésének.

A szabályzó rendszerek és a termelési kultúra kapcsolata ugyan numerikusan nem fejezhető ki, de ettől még létezik és rendkívüli fontossággal bír. Láthatjuk, hogy az eredetvédelmi rendszer a termelési kultúra mind a négy alkotó elemével igen szoros és meghatározó kapcsolatban áll.

6.3. Az eredetvédelmi rendszer és a piac kapcsolata

A marketing munka a szőlő- és bortermelés tradicionális, regionális, technológiai, szabályozási értékeit a piacon érvényesíti,

de hosszú távon pótolni azokat nem tudja. Márpedig a bornál a hosszú idősoros piaci trendeket érdemes és szabad figyelembe venni.

A marketing munka fejlesztése a vertikum szabályozásánál kezdődik. Csak ilyen módon azonosíthatóak a termelés jellemzői, amelyek aztán a világpiacon, értékük arányában adhatók el. Ez a fejlesztési célkitűzés reális, hiszen a bor innovatív termék. Nagy a keresleti rugalmassága, mert a többletráfordításokat a világpiac jól honorálja. Ezeket a többletráfordításokat azonban csak a szőlő- és bortermelés egész rendszerében, a többi tényezővel összhangban szabad megtenni. Tulajdonképpen ezt a célt szolgálják az információs rendszerek, a kataszteri nyilvántartások és az eredetvédelem is.

Ez utóbbi a legjobb példa a komplex, a termelés egészét átfogó, a piacon is érvényesülő többletráfordításra. Hazánkban is ezen a téren rejlenek a fejlesztés legnagyobb lehetőségei. A fejlett és hatékony piaci munkához stabil alapok kellene. Ha ennek intézményi, szervezeti lehetőségei és feltételei megvannak, akkor az eredetvédelem olyan többletráfordítást eredményez, amely a piaci hozzáadott értéket is megnöveli. Ezzel létrejön az a költségstruktúra, amikor a tényleges szőlőtermelési költségek egyre kisebb arányt képviselnek a vertikumban. Ezzel arányosan a marketing tevékenység, valamint az eredetvédelem, a szabályozás költséghányada pedig nő.

Említettem, hogy a védett eredetű bor egy új piaci kategóriát hozott létre. Ez nem árkatagóriát jelöl, és nincs egyenes összefüggés a bor biológiai vagy analitikai értéke között. A védett eredetű bor

sokkal inkább a termelésnek, mint gazdasági folyamatnak a minőségét és értékét reprezentálja.

A hazai termelésben azonban ezt a fejlődési fokot meg kell előznie egy másiknak is. Nevezetesen az asztali borok és a minőségi borok piacának szét kell válnia. Az asztali és a minőségi borok analitikai és biológiai értékeket jelölnek, de ennek következtében más és más fogyasztási és kereskedelmi kultúrához is kapcsolódnak. Mind a két kategóriára szükség van, mind a két kategóriának megvannak az ökológiai, technológiai adottságai és lehetőségei.

A minőségi bort adó termőhelyek és szőlőfajták nem képezhetik a devalvált értékű termékek forrását. Ugyanakkor a nem megfelelő ökológiai adottságok, a minőségre nem predesztinált technológiák és szőlőfajták nem eredményezhetnek minőségi bort. Ezt a gondolatmenetet csupán azért volt szükséges leírni, hogy lássuk, az elemzett szabályzó rendszereink működése folytán megjelenő védett eredetű bor piaci kategóriája előtt, időben más fejlődési fokozatokon is keresztül kell mennie a hazai borpiacunknak.

A borpiac, leírtak szerinti fejlődése megszüntetheti, és nagy valószínűséggel meg is szünteti a jelenlegi piaci megosztottságot. Hasonló vagy éppen megegyező normákat alakít ki mind a hazai piacon, mind az export piacain. A keleti és a nyugati piac különbözősége is eltűnik. Ezt kívánja a termeléspolitika és a gazdaságpolitika logikája.

Az eredetvédelem, tehát az a piaci kategória, amely a marketing

hozzáadott értékét jelentősen megnöveli úgy, hogy a termőhelyi kapcsolatot pedig erősíti.

8. Összefoglalás

A kandidátusi értekezés az eredetvédelmi rendszer szerepével, kialakulásával, felépítésével és feladataival foglalkozik. A dolgozatban kialakított koncepció szerint Magyarországon az eredetvédelmi rendszert haladéktalanul be kell vezetni. Ezt elsősorban a piaci érdekeink, új piacok szerzése, de mindenekelett a piacok megtartása indokolja. Az ágazatban végbemenő szerkezeti változások és a még továbbiakban kívánatos fejlesztések az eredetvédelmi rendszernek, mint szabályzó rendszernek a jelenlétét igénylik.

A hazánkban bevezetésre ajánlott rendszer nem azonosítható egyetlen külföldi példával sem, de néhány vonásában azok értékei fellelhetők. A rendszer nem borkategóriát védene, mint Franciaországban, ahol a minőségi borok kategóriájában használatos az eredetvédelmi rendszer. Elvileg minden régió előtt nyitva álló rendszer lenne Magyarországon, amely elsősorban gazdálkodási kategóriát jelöl és párhuzamosan fut az analitikai borkategóriákkal. Ezzel inkább az olasz koncepcióhoz hasonlítana. A fajta, a termőhely, a technológia mellett nagy hangsúlyt tesz az évjáratok ellenőrzésére eltérően a mediterráni országoktól és hasonlóan a német rendszerhez. Kerülnie kell a túlszabályozottságot, ami a francia rendszerre több ponton is jellemző. Ugyanakkor a legfontosabb kérdésben a termőhely esetében központi, állami ellenőrzést kell fenntartani. Ez áthatós népgazdasági érdek is a földkészlet hasznosítás ellenőrzése miatt.

Nem szabad eltérni a kétszintes intézményrendszertől. A

regionális autonómia az eredetvédelmi rendszer alapja, amelyet a rendszer vállalói és működtetői alkotnak. Az országos szinten lehet központi Eredetvédelmi Intézetet létrehozni /francia és spanyol rendszer/, vagy megosztott feladatként a meglévő intézmények működtetnék a rendszert /német megoldás/. A kezdetkor hasonló erősségű érvek szólnak az egyik és a másik megoldás mellett is.

Ma a rendszer bevezetésének az esélyei sokkal jobbak, mint valaha bármikor. A rendszer működésének feltételei nagyobb részt kialakultak, kisebb része pedig hamarosan kialakítható. Létrejöttek a termelők egyesületei, országos szövetségük, a borexportörök érdekszövetsége is elkezdte működését. Megszűnőben van az export monopóliuma, a keleti export pénzügyi elszámolási rendje is megegyezik a nyugati elszámolással. Létezik az országos termőhelyi kataszter, a kataszteri és az információs rendszerek elméleti munkája, ami a használatukhoz szükséges, szintén hozzáférhető. A minden korábbinál nagyobb lehetőség van a nemzetközi integrációra, és ez szintén az eredetvédelmi rendszer azonnali bevezetése mellett szól. A feltételek legtöbbször tehát adottak.

Tudni lehet, hogy vannak borvidékek és bortermelők akik készen állnak a rendszer bevezetésére és működtetésére. Az export orientált, megfelelő termelési színvonallal és kultúrával rendelkező termelők léte rendkívül fontos az induláskor. Az eredetvédelmi rendszer bevezetése általános ágazati érdek, de nem minden termelő és kereskedő érdeke. A rendszer differenciál és ez így érthetően sokakat kedvezőtlenül érint majd. Elsősorban azokat akik óvatlanul választották ki termőhelyeiket, sok fajtaival, sok terméket állítottak

elő, akik nem vigyáztak a tradíciók megőrzésére és azokat, akik a vertikális integrációra és a piacra kevésbé figyeltek oda. Az eredetvédelmi rendszer bevezetése tehát ott lehetetlen vagy nehéz, ahol hiányzik a piaci kontaktus és a termelési kombinációk száma olyan magas, hogy azok számát rövid időn belül nem lehet redukálni. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az eredetvédelmi körzeteken kívül nem lehet majd gazdaságosan szőlőt termelni. Lehet, de annak jellege egészen más kell, hogy legyen.

A kereskedők egy részének is nehézséget okozhat, hogy ezután árban, piaci megjelenésben, eltérő termékekkel kell a piacra menni, majdnem palackonkénti figyelemmel kísérve az árut. Hasonló módon megszűnik vagy átalakul a szektorok országos szervezeteik feladata, csakúgy mint a megyei szakmai irányítás. Az eredetvédelmi rendszer szektorsemleges és semmiképpen sem a megyehatárokhoz igazodik.

A rendszer bevezetésének a lépései a következők:

1. Miniszteri rendelettel létrejön az eredetvédelmi rendszer intézménye. Ezzel párhuzamosan intézkedni kell az eredetvédelmi rendszer országos szintjének feladatairól és intézményeiről, valamint a regionális egyesületeket fel kell ruházni a működtetés jogával.

2. Vagy egy országos Eredetvédelmi Intézet alapítására kerül sor, vagy azok funkcióit több meglévő intézmény meosztva gyakorolhatja. Az előbbi akkor szerencsésebb, ha több kultúra is rendelkezik eredetvédelmi rendszerrel, vagy ha már nagy felületen működik a rendszer.

3. A rendszer bevezetéséhez szükséges, hogy előbb 2 modell mikrokörzetben vagy borvidéken a rendszer kiprobálásra kerüljön. Ennek célja az, hogy a rendszer részleteit, szakmai kérdéseit tovább lehessen finomítani, illetve működtetési tapasztalatokat szerezhessünk. A modell működése egy-két évig indokolt. Itt már a körzet a katasztereket és az információs rendszert is kiépítve alkalmazza.

4. A rendszer bevezetése az eredetvédelmi rendszert vállaló körzetek jelentkezésével kezdődik. Az ágazat országos irányításának meg kell teremteni azt a közgazdasági környezetet, amiben az eredetvédelmi rendszer vállalása nem ütközik akadályokba. Így pl. a szektorok között semmilyen gazdaságirányítási különbség nem lehet, mert ez az integrációt, ami a rendszer szerves része, módosítja illetve lehetetlenné teszi.

Látható, hogy az eredetvédelmi rendszer nem terjedne ki az ország szőlőterületének egészére, sőt először csak egyes mikrokörzetek kapnák meg a működtetési jogot. A rendszer terjedése kívánatos, de nem állami instrukciók alapján és nem erőltetett menetben. A rendszer működtetése az államnak és a termelőnek is a pénzébe kerül, de várhatóan a piac megtartásával, illetve a termékek értékének növelésével ez megtérül. Sokkal inkább az eddigi támogatási pénzek átcsoportosításáról lehet szó, mint teljesen új források felhasználásáról. Az országos szint működtetése az államot, a regionális szint költségei pedig a termelőket terhelné. Az eredetvédelmi rendszer egyben érdekképviselői szerv is, de ebben az esetben nagyon is a termelői körzethez kötötten jelentkezik az

érdekvédelem.

Az eredetvédelmi rendszer szakmai nyilvántartási rendje jelentősen eltér a jelenleg használt rendszerekétől. A termőhely esetében az ökológiailag legkisebb egység az ökotóp, a szőlőtermelésben pedig a legkisebb homogén technológiai egység, a termelési tényezőkre nézve egységes szőlőtábla az információs egység. Ettől a vertikumi pálya egyik pontján sem szabad eltérni, hiszen az információvesztéssel, az ellenőrzés kikerülésével járna. Az eredetvédelmi rendszerhez szükséges informatikai alapegységek a kataszterek és az információs rendszer használatával jöttek létre.

Az eredetvédelmi rendszer nem elégséges, de szükséges feltétele az ágazat további fejlődésének.

Irodalomjegyzék

- Adams, K./1987/:** Einkommens- und Erzeugungskostensituation
Weinbaubetrieben mit Direktzuglaglagen. Der Deutsche
Weinbau, /42/, 890-893.
- Alvisi, F./1987/:** Problemi e prospettive della commercializzazione
dei vini D.O.C.: il caso de verdicchio. Vignevini, 15. /4/,
15-18.
- Bacsikay Z./1984/:** Ökonómiai elemzési módszerek a mezőgazdaságban.
Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Bálo B., Botos E./1988/:** Az olasz szőlő- és borkortermelés fejlődésének
néhány vonása. Szőlőtermelés és Borászat, 10./4/, 7-13.
- Blackie, M.J., Dent, J.B./1979/:** Information system for agriculture.
Applied Science Publisher, London 176.
- Blanford, D., White, G.B./1987/:** The outlook for U.S. wine import.
Bulletin de l'O.I.V., 61./675-676/, 501-510.
- Bognár K., Botos E., et. al./1989/:** Szőlőtermesztés az Alföldön.
Mezőgazdasági Kiadó, 158.
- Borszéki É., Mészáros L., Varga Gy./1987/:** Az erőforrások értékének
hatása a magyar agrártermékek versenyképességére.
Gazdálkodás, /11/
- Botos E., Polónyi B., Zilai J./1988/:** A szőlő- és borkortermelés kultúrája
és fejlesztése. Agrárgazdaságtani Kutató Intézet, 158.
- Botos E., et. al./1983/:** A szőlőföld ökonómiai értékelése.
MÉM-STAGEK, 18.
- Botos E., Polónyi B./1989/:** Il catasto et il sistema di
classificazione delle aree coltivate a vite in Ungheria.
Vignevini, 16./7-8/, 25-30.

- Botos E./1990/:** Costumi e vita del viticoltore nella Pianura Unghrese. Vita in Campagna, /megjelenés alatt/
- Botos E./1987/:** Szicilia a szőlőtermelés ősi vidéke. Szőlő-Bor Inform, 17./4/,194-199.
- Botos E./1988/:** A szőlő- és bortermelés vertikum ökonómiai vizsgálatának alapjai. Szőlőtermesztés és Borászat, 10./2-3/,37-42.
- Botos E.,Csenki R./1984/:** A szőlőtermelés ökológiai körzetei. Szőlőtermesztés és Borászat,6./1-2/,70-72.
- Botos E.,Csenki R./1986/:** Egységes-e az Alföldi borvidék? Gazdálkodás,30./5/,10-16.
- Botos E.,Csenki R./1985/:** A szőlő- és bortermelés ökológiai és ökonómiai potenciálja. Szőlőtermesztés és Borászat, 8./1-2/,14-17.
- Botos E.,Csepregi P.,Polónyi B./1985/:** A szőlő- és bortermelés katasztere és gyakorlati bevezetésük. Szőlőtermesztés és Borászat,7./1/,7-10.
- Botos E.,Gál J./1987/:** Szőlőültetvényeink életgörbéje. Szőlőtermesztés és Borászat,9./4/,15-18.
- Botos E.,Ásvány Á.,Nemes S.,Emri J.et al./1986-88/:**A szőlőkataszterre alapozott számítógépes információs rendszer I-IV. OMFB, Budapest.112.
- Botos E.,Kecskés L./1990/:** Az eredetvédelmi rendszer kialakítása a szőlő- és bortermelésben. Szőlőtermesztés és Borászat, /megjelenés alatt/
- Buszlenko, N.P./1972/:** Bonyolult rendszerek szimulációja. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.119.
- Casares Ripol, J./1986/:** Características del mercado vinícola. Revista de Estudios Agro- Socilales,/135/,171-196.
- Comolli, G./1989/:**I consorzi di tutela dei vini V.Q.P.R. sono di

- qualita? Vignevini, 16./5/,15-18.
- Csáki Cs. /1976/:** Szimuláció alkalmazása a mezőgazdaságban.
Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 223.
- Csenki R./1983/:** Számítógépes módszer alkalmazása a termőhely
kutatásban. /egy. doktori disszertáció/ Kertészeti és
Élelmiszeripari Egyetem, 81.
- Csepregi P./1983/:** Megjegyzések a szőlőtermesztés és borgazdálkodás
fejlesztésével kapcsolatos termeléspolitikai koncepciók
kialakításához. Szőlőtermesztés és Borászat, 5./4/, 1-3.
- Csete L., Harnos Zs., Láng I./1981/:** Magyarország agroökológiai
potenciáljának várható alakulása 2000-ig. Gazdálkodás,
13./6/, 11-22.
- Debuigne, G./1989/:** Les vins. Larousse, Paris, 333.
- Debus, L./1987/:** Strukturen, Entwicklung, Probleme. Weinwirtschaft,
/11/, 468-475.
- Debus, L./1987/:** Der Weltweinmarkt: Strukturen, Probleme.
Agrarwirtschaft, 36./7-8/, 233-238.
- Dimény I./1981/:** A termőhely szerepe a kertészeti termelésben.
Kertgazdaság. 13./6/, 11-12.
- Dioque, G./1987/:** L'evolution des échanges mondiaux et les
perspectives de consommation. Bulletin de l'O.I.V.
60./677-678/, 643-662.
- Donadio, N., Blanford, D., White, G.B./1987/:** The determinants of
Italian wine imports in the United States wine market. Acta
Horticulturae /203/, 305-311.
- Dubos, J./1988/:** Rapport de conjoncture viti-vinicole mondiale,
campagna 1988/89. Bulletin de l'O.I.V. 61./693-694/, 945-973.
- Ekelund, R.B., Tollison, R.D./1986/:** Economics. Little Brown and
Company, Boston, 872.
- Fillipovich, V./1980/:** Agropromyshlennaya integratsiya v

vinogradarstvo i vinodelii. Ekonomika Sovietskoi Ukrainy,
/9/,56-62.

Fingier, H./1977/: Wein Marktung aus Betriebswirtschaftlicher Sicht.
Deutsche Weinbau, 32./25/,1207-30.

Fischer, H.G./1986/: Anforderungen und EDV-Lösungen für
Weinbaubetriebe. Weinwirtschaft,/11/,468-475.

Foti, S.,la Via, G./1986/: Viticulture for wine in Sicily: economic
aspects and problems. Fiatal Kutatók Nemzetközi
Konferenciája, Kecskemét.

Fregoni, M./1985/: Viticoltura generale. Reda, Piacenza 728.

Fregoni, M./1988/: Consistenza e caratteristiche della
viticoltura mediterranea. Vignevisi, 15./4/,15-18.

Fregoni, M./1989/: Come incrementare l'impiego delle D.O.C.-D.O.C.G.
italiane previsto dal piano vitivinicolo. Vignevisi,
16./3/,15-19.

Gautier, J.F./1984/: Les interventions contractuelles sur le marche
des vins. Cahiers du Droit,/3/,167-182.

Góczán L./1980/: Mezőgazdasági területek agroökográfiai kutatása,
tipizálása és értékelése. Akadémiai Kiadó, Budapest. 118.

Irányos J./1958/: A szőlőtermesztési tájak további vizsgálata.
/Szőlőmonográfiai felvételek/. Szőlészeti Kutató Intézet
Évkönyve.11. 439-447.

Johnson, H./1985/: The world atlas of wine. Mitchell Deazley,
London, 319.

Kalinke, H./1980/: Der Europäische Weinmarkt am Vorend der
Beitrittsverhandlungen mit Spanien, Portugal und
Griechenland. Deutsche Weinbau, 35./25-26/,936-948.

Kecskés L./1989/: Többváltozós ökonometriai módszerek a szőlőtermelés
információs rendszerében./egy. doktori disszertáció/,
Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, Budapest, 99.

- Kecskés L., Csenki R./1986/:** A szőlőtermelés üzemi információs rendszerének alkalmazása a gyakorlatban. Szőlőtermesztés és Borászat, 8./1-2/,66-68.
- Kecskés L./1989/:** A sherry borok származáshely és eredetvédelme. Szőlőtermesztés és Borászat,11./4/,13-20.
- Klenczner A.-né/1983/:** Integrációk a szőlő- és bortermelésben. /kandidátusi értekezés/, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 159.
- Klenczner A.-né/1988/:** A szőlő- és bortermelés helyzete és fejlesztésének lehetőségei. Szőlőtermesztés és Borászat, 10./4/,1-6.
- Kourakou-Dragonas, S./1987/:** Appellation d'origine et denominations traditionnelles. Bulletin de l'O.I.V.,60./681-682/. 1035-1050.
- Kourakou-Dragonas, S./1988/:** Étude des eaux-de-vin et des alcools d'origine viticole.Bulletin de l'O.I.V., 61./682-684/.38-48.
- Lazarova, M./1976/:** Ikonomiko-matematicheski model optimizirane proizvodstvoto. Ikonomika na Selskoto Stopanstvo, 13./8/,29-39.
- Lukács J./1988/:** Számítógép alkalmazása a szőlőtermesztés és a borászat területén. Szőlő-Bor Inform, 1.17-19.
- Massobrio, P./1986/:** Il mercato vitivinicolo. Vignevini,13./3/,19-21.
- Moulton, K./1988/:** Competition in the wine industry. A comparison of Europe and the United States. Bulletin de l'O.I.V., 61./685-686/,215-234.
- Moulton, K./1986/:** An economist's view of E.C. wine policy. Wines and Vines, 67./5/,47-49.
- Meier, R.C., Newel, W.T., Pazer, H.L./1973/:** Szimuláció a vállalati gazdálkodásban és a közgazdaságtanban.

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.148.

Paul, A./1986/: Weinmarkt in der Europäischen Gemeinschaft. Deutsche Weinbau, /8/,594-602.

Petrasovits I./1984/: Földkészlet-gazdálkodás. Gazdálkodás, 28./1/,37-41.

Polónyi B.,Gál J.,Váczi I./1984/: Az újratermelés és hatékonyság időszerű kérdései a szőlőtermelésben.Szőlőtermesztés és Borászat,6./1-2/,37-41.

Rocca, A./1988/: La protection des apellation d'origine et le G.A.T.T.. Bulletin de l'O.I.V.,61. /685-686/,269-282.

Samuelson, P.A./1976/: Közgazdaságtan. Mezőgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.422.

Schneider, M./1985/: Zur Neudordnung des Weinmarketes. Forderungsdienst, 33./11/,311-313.

Schwarzenbach, J./1988/: Prix et rémunération du raisin de cuve dans le monde et leur relation avec la valorisation qualitativ des produits. Bulletin de l'O.I.V., 61./693-694/,945-973.

Shea, P./1985/: Wine economic research in Europe. Agro-Food International Research Application,/5/,17.

Szücs I./1982/:A területi hatékonyság és a különözeti földjáraadék. Közgazdasági Szemle, 29./5/5,542-556.

Szücs I./1982/: Gondolatok a föld közgazdasági értékeléséről. Gazdálkodás, 26./3/,50-61.

Szücs I./1983/: Az élelmiszertermelés regionális tervezésrendszere. Gazdálkodás,26./3/,50-61.

Tinlot, R./1987/: La séfinition del'apellation d'origin. Bulletin de l'O.I.V., 60./675-676.

Tinlot, R./1989/: Fondaments juridiques de la réglementation de la C.E.E.. Bulletin de l'O.I.V., 62./695-696/,87-99.

Tinlot, R./1989/: La motion d'appelation d'origine vitivinicole dans

les États Membres de l'O.I.V., Bulletin de l'O.I.V.,
62./697-698/,221-235.

Tomcsányi P./1988/: Az élelmiszer-gazdasági marketing alapjai.
Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 289.

Varga Gy./1988/: Versenyképesség és szerkezetváltás az
élelmiszer-gazdaságban./doktori disszertáció/
Magyar Tudományos Akadémia. 189.

Wyler, H./1987/: Der schweizer Weinmarkt. Agrarwirtschaft und
Agrarsociologie, /2/,47-51.

...../1980/:

Sipmosio internazionale sulle denominazione
d'origine dei vini. Alessandria.

...../1987/:

Symposium "Les appellations d'origin historiques".
Jeres de la Frontera.

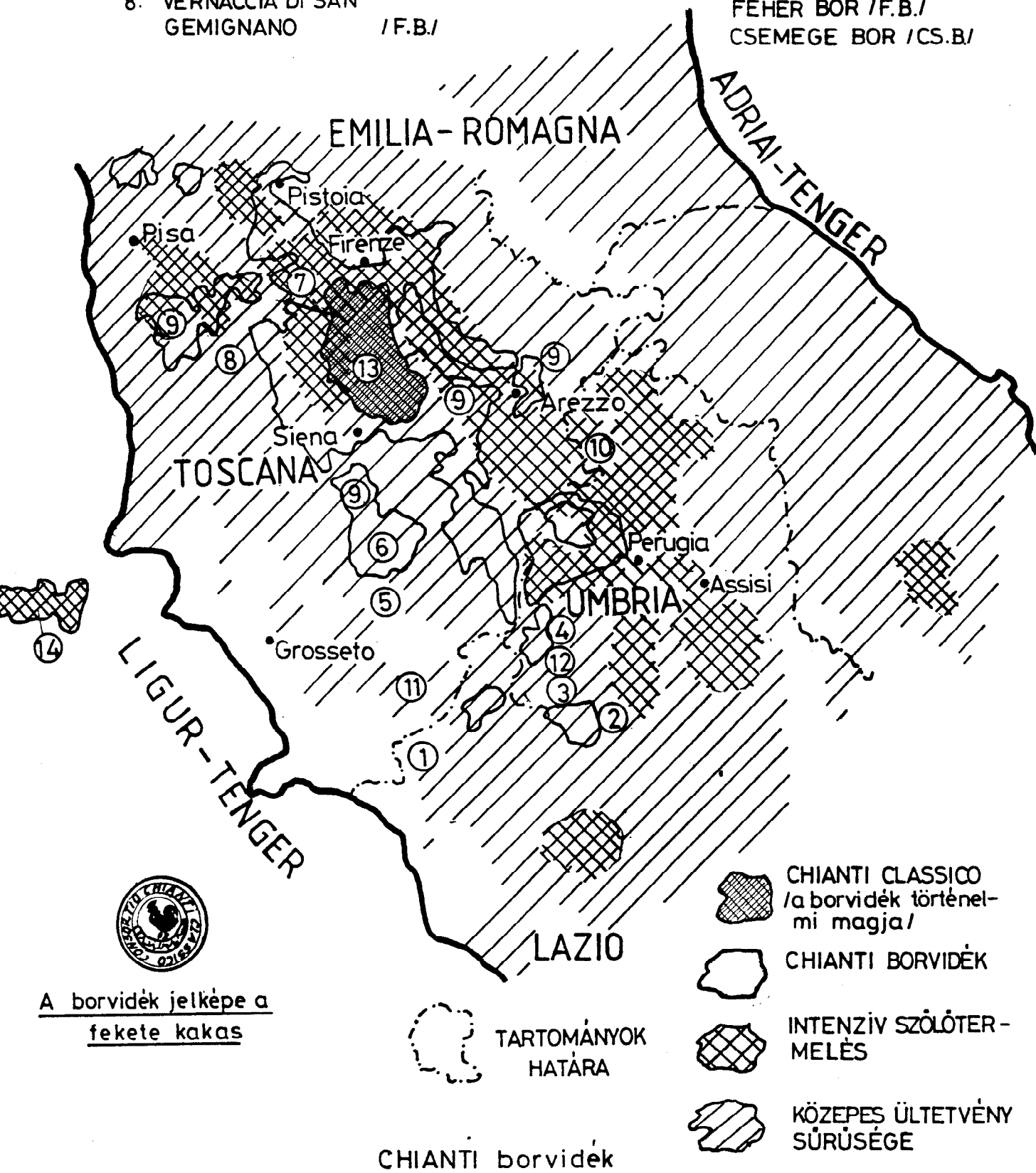
...../1971,1981/:

Disciplinari di produzione vini a
denominazione di origine controllata. Roma.

EREDETVÉDETT BOROK

1. EST! EST!! EST!!! /F.B./	9. CHIANTI /V.B./
2. ORVIETO /F.B./	10. BIANCO VERGINE /F.B./
3. ORVIETO CLASSICO /F.B./	11. BIANCO DI PITIGLIANO /F.B./
4. ORVIETO /F.B./	12. ORVIETO CLASSICO /V.B./
5. VINO NOBILE DI MONTEPULCIANO /V.B./	13. CHIANTI CLASSICO /V.B./
6. BRUNELLO DI MONTACINO /V.B./	14. ELBA /F.B./
7. VIN SANTO /CS.B./	
8. VERNACCIA DI SAN GEMIGNANO /F.B./	

VÖRÖS BOR /V.B./
FEHÉR BOR /F.B./
CSEMEGE BOR /CS.B./

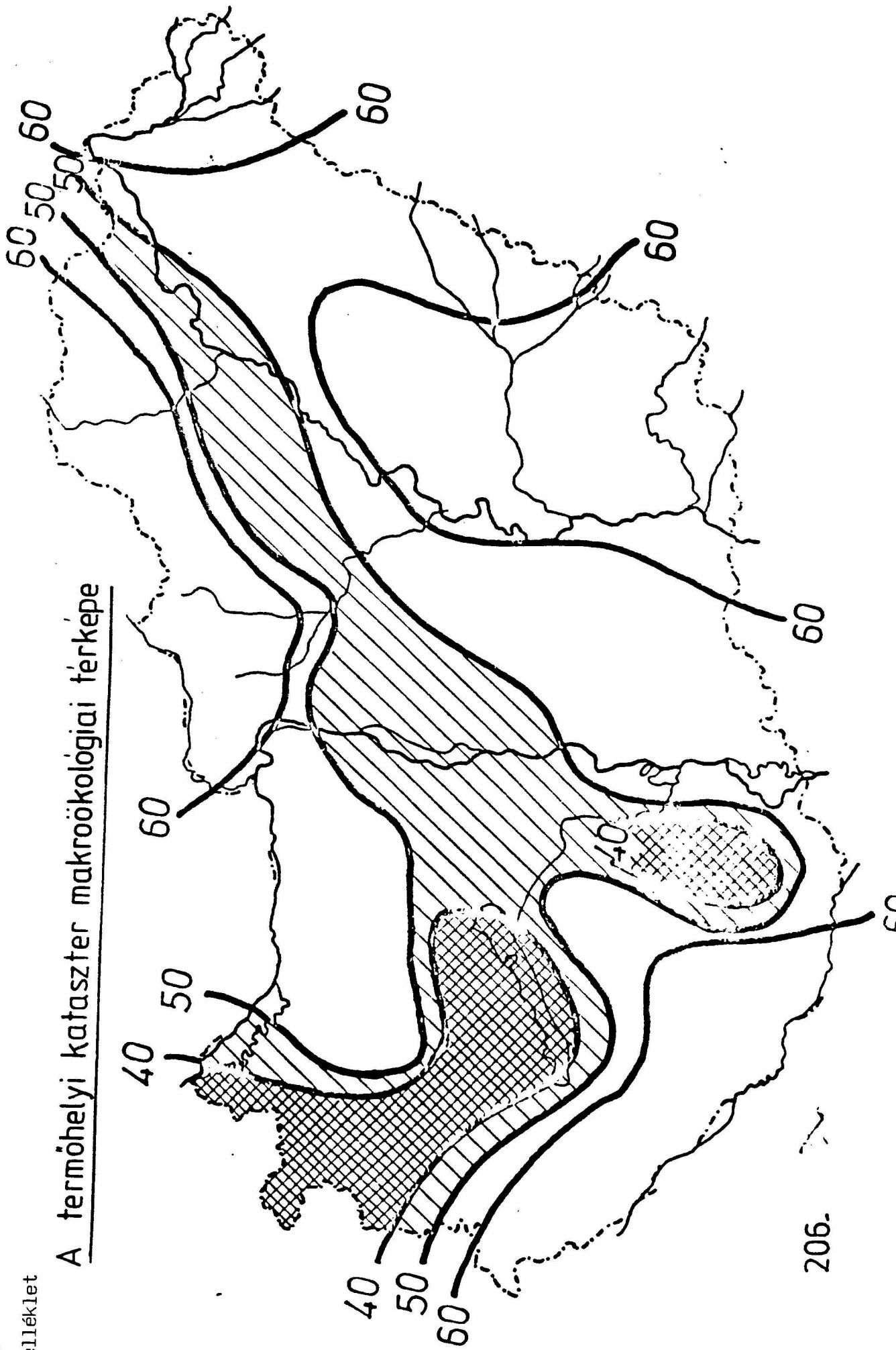
A borvidék jelképe a fekete kakas

CHIANTI borvidék

XI.1. és III.10 között 30 évben

2. melléklet

A termőhelyi kataszter makroökológiai térképe

4. melléklet. Részlet a termőhelyi kataszter útmutatójából.

5.1. Lejtésszög és égtáji kitettség:

		Észak					Nyugat					Dél					kelet	
		ÉK	ÉÉK	É	ÉÉNY	ÉNY	NyÉNY	NY	NyDNY	DNY	DDNY	D	DDK	DK	KDK	K	KÉK	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
0-5 %	Kódsz.	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	
	Pont	13	12	10	13	15	20	23	28	31	33	33	31	30	26	21	17	
6-12 %	Kódsz.	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	
	Pont	38	32	30	40	48	58	68	73	84	90	90	82	75	70	60	48	
13-20 %	Kódsz.	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	
	Pont	32	27	23	33	42	55	66	75	78	83	88	82	75	66	52	45	
21-30 %	Kódsz.	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	
	Pont	15	12	10	15	23	33	40	50	54	65	65	54	52	48	33	27	
30 %	Kódsz.	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	
felfelt	Pont	8	7	4	8	10	10	14	18	20	28	28	20	20	15	12	10	

5. melléklet A termőhelyi osztályok és csoportok jellemzői

Szőlőkataszter I. osztály:

5-ös fő-cluster csoport: Nagyon jó fekvésű, jó talajú, nagy termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas területek.

4-es fő-cluster csoport: Nagyon jó fekvésű, jó talaju, nagy termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas területek.

3-as fő-cluster csoport: Jó fekvésű, jó talaju, nagy termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas területek.

Szőlőkataszter II. osztály:

2-es fő-cluster csoport: Közepes fekvésű, jó talaju, változó termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre alkalmas területek.

1-es fő-cluster csoport: További bontásban.

5-ös al-cluster csoport: Jó fekvésű, jó talajú, gyenge termelésbiztonságú szőlőtermesztésre alkalmas területek.

4-es al-cluster csoport: Közepes fekvésű, jó talajú, gyenge termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre alkalmas területek.

3-as al-cluster csoport: Közepes fekvésű, közepes talajú, jó termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre alkalmas területek.

Szőlőkataszter III. osztály:

2-es al-cluster csoport: Gyenge fekvésű, közepes talaju, gyenge termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre feltételesen alkalmas területek.

Szőlőkataszter IV. osztály: Gyenge fekvésű, gyenge talajú, gyenge termelésbiztonságú, szőlőtermesztésre nem alkalmas területek.

6. melléklet Részlet a szőlő termőhelyi kataszter számítógépes nyilvántartásából

NEVE	HELYSÉGNÉV KOD	FELV.EGYSÉG		PONTÉRTÉK	CLUSTER		KAT:OSZT.
		KOD	TERÜLET		FŐ	AL	
SÁROSPATAK	27474	16	25	251	1	4	II.
		05	35	364	5	0	I
		15	65	306	3	0	I
		04	49	354	4	0	I
		10	16	354	5	0	I
		11	59	304	5	0	I
		12	68	286	1	5	II
		13	95	371	5	0	I
		14	66	306	5	0	I
		09	45	276	1	5	II
		SÁTORALJAUJHELY	05120	14	38	269	5
10	35			279	5	0	I
11	30			252	5	0	I
02	15			245	1	5	II
12	35			239	1	5	II
04	25			275	5	0	I
13	63			279	5	0	I
06	22			231	1	4	II
07	32			307	5	0	I
08	31			279	5	0	I
09	6			342	5	0	I
03	36			250	1	5	II
05	25			250	5	0	I
01	51			253	1	5	II

7. melléklet

Részlet a nagyüzemi ültetvénykataszter útmutatójából

FEHÉRBOR-SZŐLŐFAJTÁK

Aligoté	153
Badacsony 1C.	154
Badacsony 36.	155
Badacsony 38.	156
Bánáti rizling	101
Bianca	148
Bouvier	136
Budai (Budai zöld)	141
Budai B. 29.	157
Chardonnay	102
Cserszegi fűszeres	103
Cs.F. 259	158
Egri csillagok 26	150
Ezerfürtű	104
Ezerjő	105
Fehér furmint B.14	159
Furmint	106
Furmint T. 92.	160
Furmint 8/5682	161
Göcseji zamatos	152
Gyöngyrizling	162
Hárslevelű	107
Hárslevelű 1007	163
Hárslevelű P.41.	164
Hárslevelű 311.	165
Izsáki (Izsáki sárfehér)	108
Jubileum 75	109
Juhfark	110
Karát	166

8. melléklet. Részlet a kisüzemi ültetvénykataszter útmutatójából.

- 1./ Annak a helységnek, illetve településnek az öt pozíciós kódszámát, - ahova a kigazdasági szőlőterület tartozik - az Országos Helységnevtár-ból kell egyszer, a felvételizési munka kezdetekor kiírni és minden felhasznált Adatlapon alkalmazni.
- 2./ A kigazdasági szőlőtermelőket integráló üzem 8 pozíciós kódhelyére a KSH törzsszámot kell beírni.
- 3./ Helyrajzi számot a helyszini kataszteri felvételezésnél alkalmazott, különböző méretarányu, közigazgatási határos síkrajzi térképek alapján kell kitölteni. A 11 pozíciós kódhely lehetőséget nyújt a szőlőterületek teljes részletességű megbontására /alátörés és alrészlt/

4./ Utviszonyok:

Az ültetvény, felvételi egység megközelíthetőségére vonatkozóan.

- szilárd burkolatu ut mellett fekszik 7
- szilárd burkolatu uttól 100 m-en belül földuton 6
- szilárd burkolatu uttól 100-200 m távol földuton 5
- könnyen járható földuton szem.gépk.-val is megközelíthető 4
- földuton csak száraz időben közelíthető meg gk-val 3
- földuton nehéz utviszonyok mellett csak lófogattal 2
- közvetlen földut csatlakozás a terület-hez nincs. 1

5./ Területi koncentráció mértéke

A felvételezendő ültetvény többféle szőlő területi sűrűségben helyezkedhet el. Lehel olyan határrészen, dülőben ahol a szőlő művelési ág a jellemző, a szőlő területek zárt településben vagy részben más művelési águ területekkel ugyan megszakítva, de a szőlő dominál. Ez esetben zárt szőlőterületi koncentráció fogalomba tartozik. Ha az ültetvény más művelési ágak között csak nagyon ritkán, elszórtan 20-25 %-nál alacsonyabb sűrűségben található akkor szórvány szőlőnek minősül. Ezekon kívül van olyan ültetvény, amely a házhoz, a taányohoz közvetlenül csatlakozó kisebb szőlőterület.

Ha ez a földnyilvántartásban szőlő művelési ágban szerepel /nem kert, nem udvar/ ez esetben házkörűli szőlőként szerepeltetjük.

<u>Kódszámok:</u> házkörűli szőlő	1
szórvány szőlő	2
zárt szőlő	3

9. melléklet A vertikumi modell induló adatt

Az ertekek csoportonként

.00	.93	.00	1.26	1.05	1.09	1.00	1.00
.00	1.00	.00	1.05	.85	.96	.93	1.00
.00	1.05	.00	.89	1.00	.95	1.10	1.00
.00	1.02	.00	1.11	1.18	1.00	1.29	1.00
.00	1.00	.00	1.00	1.10	1.10	1.59	1.00
.00	1.00	.00	1.00	1.00	1.00	1.00	2.00
.00	1.00	.00	1.00	.98	1.00	.78	1.00
.00	.94	.00	1.24	.79	1.58	1.29	1.00
.00	.95	.00	1.05	.89	1.31	1.15	1.00
.00	1.10	.00	.94	1.00	.94	.99	1.00
.00	1.05	.00	.87	1.05	1.00	.93	1.00
.00	1.00	.00	.85	1.38	.75	.80	1.00
.00	13.00	.00	12.00	470.00	3.73	310.00	1.00
.00	12.00	.00	9.00	740.00	2.05	185.00	1.00
1.08	1.08	.00	1.09	.90	1.10	1.10	1.00
1.05	1.05	.00	1.00	1.10	1.00	1.00	1.00
.80	.80	.00	.89	1.15	.63	.80	1.00
1.65	1.60	.00	1.03	1.05	1.20	1.11	1.00
.70	.70	.00	.71	.89	.70	.82	1.00
45.00	38.00	.00	40.00	100.00	2.00	50.00	1.00
70.00	58.00	.00	50.00	190.00	2.50	60.00	2.00
49.00	40.00	.00	40.00	110.00	2.00	50.00	1.00
65.00	55.00	.00	48.00	220.00	2.40	60.00	2.00
30.00	25.00	.00	25.00	41.00	1.00	30.00	1.00
65.00	50.00	.00	55.00	110.00	3.00	65.00	1.00
70.00	58.00	.00	48.00	110.00	3.00	60.00	1.00
30.00	25.00	.00	27.00	100.00	1.00	50.00	1.00
.95	.95	.00	1.10	1.00	.85	.95	1.00
1.22	1.10	.00	.90	1.15	1.13	1.10	1.00
.88	1.05	.00	.90	.95	1.00	1.00	1.00

monely kivaiolan alkalmas-----	1
monely alkalmas-----	2
monely feltetelesen alkalmas-----	3
monely alkalmatlan-----	4
gőszaporítóanyag konteneres-----	1
gőszaporítóanyag oltvány-----	2
gőszaporítóanyag sajátgyokeru-----	3
tor AG-----	1
tor TSZ-----	2
tor AG. egyeni-----	3
tor TSZ. egyeni-----	4
tor magan-----	5
nologia alacsony-----	1
nologia magas-----	2
tor allami-----	1
tor szövetkezeti-----	2
tor magan-----	3
ereles palackos-----	1
ereles ledig-----	2
pus asztali feher-----	1
pus min.feher-----	2
pus asztali-----	3
pus min.voros-----	4
pus udito-----	5
pus pezsgo-----	6
pus werauth-----	7
pus wine cooler-----	8
belfold-----	1

jázisa

17.00 54336000.00	.41
8.00 53040000.00	.85
56.00524160000.00	1.20
19.00148200000.00	1.00
1.00 14040000.00	1.80
80.00655200000.00	1.05
19.00121524000.00	.82
10.00 64740000.00	.83
20.00156000000.00	1.00
5.00 42900000.00	1.10
10.00 87360000.00	1.12
55.00429000000.00	1.00
78.00638820000.00	4900.00
22.00140140000.00	6300.00
60.00300000000.00	.00
25.00125000000.00	.00
15.00 75000000.00	.00
66.00330000000.00	.00
34.00170000000.00	.00
30.00150000000.00	.00
20.00100000000.00	.00
20.00100000000.00	.00
17.00 85000000.00	.00
4.00 20000000.00	.00
5.00 25000000.00	.00
3.00 15000000.00	.00
1.00 5000000.00	.00
55.00275000000.00	.00
15.00 75000000.00	.00
30.00150000000.00	.00

9. melléklet /folytatás/ A vertikumi modell kombinatorikai számítási eredménye és a számítás
SZOLESZETI--BORASZATI KUTATOINTEZET induló mátrixai

VERTIKUM VIZSGALAT 30csooppontra

SZINTEK SZAMA: 8

AZ ELMELETI UTAK SZAMA SZINTENKENT

1 SZINT UTAK SZAMA: 3

2 SZINT UTAK SZAMA: 12

3 SZINT UTAK SZAMA: 60

4 SZINT UTAK SZAMA: 120

5 SZINT UTAK SZAMA: 360

6 SZINT UTAK SZAMA: 720

7 SZINT UTAK SZAMA: 5760

8 SZINT UTAK SZAMA:17280

10. melléklet A szőlő- és borvertikum modell elemeinek kapcsolati rendje

kiinduló elem	kapcsolódó elem							
11/17	211/00	212/17	213/00					
12/08	211/00	212/07	213/01					
13/56	211/01	212/55	213/00					
14/19	211/00	212/01	213/18					
211/01	221/01	222/00	223/00	224/00	225/00			
212/80	221/09	222/20	223/04	224/07	225/40			
213/19	221/00	222/00	223/01	224/03	225/15			
221/10	231/10	232/00						
222/20	231/20	232/00						
223/05	231/05	232/00						
224/10	231/08	232/02						
225/55	231/35	232/20						
231/78	311/50	312/20	313/08					
232/22	311/10	312/05	313/07					
311/60	321/50	322/10						
312/25	321/16	322/09						
313/15	321/00	322/15						
321/66	331/20	332/10	333/15	334/08	335/04	336/05	337/04	338/01
322/34	331/10	332/10	333/05	334/09	335/00	336/00	337/00	338/00
331/30	41/13	42/07	43/10					
332/20	41/11	42/04	43/06					
333/19	41/11	42/03	43/06					
334/19	41/11	42/01	43/06					
335/09	41/03	42/01	43/05					
336/03	41/03	42/00	43/00					
337/03	41/01	42/00	43/02					
338/01	41/01	42/00	43/00					
41/54								
42/16								
43/36								

A kiinduló elem száma mellett lévő tört után az a % szerepel amennyivel azon a szinten a termelésből részesedik. Ez a % kerül az abban a sorban lévő elemek, azaz a vertikumi következő szint elemeihez bizonyos arányban. Ezt a számot a kapcsolódó elemek törtje után találhatjuk.

11. melléklet Az I.II.III.IV és a V. típusu vertikumi modellek felépítése

Az I. típusu modell

11/14	211/00	212/14	213/00
12/18	211/00	212/17	213/01
13/52	211/01	212/47	213/04
14/16	211/00	212/02	213/14

A többi a kiinduló vertikummal megegyezik. / 10. melléklet/

A II. típusu modell

11/14	211/00	212/14	213/00
12/05	211/00	212/04	213/01
13/66	211/01	212/62	213/03
14/15	211/00	212/00	213/15

A többi a kiinduló vertikummal megegyezik. /10. melléklet/

A III. típusu modell

11/14	211/00	212/14	213/00
12/05	211/00	212/04	213/00
13/52	211/01	212/01	213/00
14/29	211/00	212/11	212/18

A többi a kiinduló vertikummal megegyezik /10. melléklet/

A IV. típusu modell

11/30	211/00	212/25	213/05
12/50	211/00	212/40	213/10
13/10	211/05	212/05	213/00
14/10	211/00	212/10	213/00

211/05	221/00	222/05	223/00	224/00	225/00
212/80	221/10	222/10	223/00	224/00	225/60
213/15	221/00	222/00	223/00	224/03	225/10

221/10	231/05	232/05
222/15	231/12	232/03
223/02	231/02	233/00
224/03	231/01	233/02
225/70	231/60	232/10

231/80	311/45	312/30	313/05
232/20	311/05	312/00	313/15

311/50	321/35	322/15
312/30	321/30	322/00
313/20	321/05	322/15

321/70	331/10	332/15	333/20	334/10	335/05	336/05	337/03	338/02
322/30	331/20	332/05	333/00	334/05	335/00	336/00	337/00	338/00

/ a 11. melléklet folytatása/

331/30	41/18	42/02	43/10
332/20	41/10	42/02	43/08
333/20	41/05	42/05	43/10
334/15	41/10	42/03	43/02
335/05	41/04	42/01	43/00
336/05	41/03	42/02	43/00
337/03	41/00	42/03	43/00
338/02	41/00	42/02	43/00

41/50
42/20
43/30

V. típusu modell

11/30	211/01	212/29	213/00
12/50	211/01	212/44	213/05
13/10	211/02	212/03	213/05
14/10	211/01	212/04	213/05

211/05	221/03	222/01	223/00	224/01	225/00
212/80	221/05	222/11	223/02	224/02	225/60
213/15	221/02	222/03	223/00	224/00	225/10

221/10	231/08	232/02
222/15	231/10	232/05
223/02	231/01	232/01
224/03	231/03	232/00
225/70	231/58	232/12

231/80	311/40	312/30	313/10
232/20	311/10	312/00	313/10

311/50	321/30	322/20
312/30	321/25	322/05
313/20	321/15	322/05

321/70	331/20	332/10	333/10	334/15	335/05	336/05	337/03	338/02
322/30	331/10	332/10	333/10	334/00	335/00	336/00	337/00	338/00

331/30	41/10	42/10	43/10
332/20	41/08	42/02	43/10
333/20	41/16	42/01	43/03
334/15	41/05	42/05	43/05
335/05	41/02	42/02	43/01
336/05	41/04	42/00	43/01
337/03	41/03	42/00	43/00
338/02	41/02	42/00	43/00

41/50
42/20 43/30